

”Elämää yhdellä siivellä lentäen”

**Suomessa asuvien Chilen pakolaisten ja heidän jälkeläistensä
historiatietoisuus**

Kaisa Korhonen

Pro gradu -tutkielma

Kasvatustiede

Opettajankoulutuslaitos

Käyttäytymistieteellinen tiedekunta

Helsingin yliopisto

Toukokuu 2010

Ohjaaja: prof. Jukka Rantala

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Käyttätymistieteellinen tiedekunta		Laitos - Institution - Department Opettajankoulutuslaitos	
Tekijä - Författare - Author Kaisa Korhonen			
Työn nimi - Arbetets titel - Title ”Elämää yhdellä siivellä lentäen” : Suomessa asuvien Chilen pakolaisten ja heidän jälkeläistensä historiatietoisuus			
Oppiaine - Läroämne - Subject Kasvatustiede			
Työn laji ja ohjaaja(t) - Arbetets art och handledare - Level and instructor Pro gradu -tutkielma Jukka Rantala		Aika - Datum - Month and year Toukokuu 2010	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 83 + 10
<p>Tiivistelmä - Referat - Abstract</p> <p>Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten historiatietoisuus ilmenee 1970-luvulla Suomeen saapuneiden Chilen pakolaisten sekä heidän jälkeläistensä käsityksissä ja kertomuksissa. Aiemman tutkimuksen perusteella on syytä olettaa, että kokemukset vallankaappauksesta sekä sen seurauksena koettu pakolaisuus ovat vaikuttaneet Chilen pakolaisten historiatietoisuuteen ja siten heijastuneet myös heidän jälkeläistensä elämään. Tämän tutkimuksen keskeisenä tutkimusongelmana on selvittää, miten kyseiset kokemukset menneisyydessä ovat vaikuttaneet heidän tulkintoihin nykyisyydessä sekä tulevaisuuden odotuksiin.</p> <p>Tutkimukseen osallistui neljä vuosina 1973–1976 Suomeen saapunutta Chilen pakolaista sekä neljä Chilen pakolaisten jälkeläistä. Kaikki haastateltavat jälkeläiset olivat syntyneet Suomessa ja heidän toinen vanhempi tai molemmat vanhempansa olivat Chilen pakolaisia. Kaksi kohderyhmää eivät olleet sukulaissuhteessa keskenään. Tutkimuksen empiirinen osa toteutettiin laadullisin menetelmin. Aineisto kerättiin teemahaastatteluilla ja se analysoitiin Atlas.ti 6.0 -tekstianalyysiohjelmalla sisällönanalyysin periaatteita noudattaen. Analyysi toteutettiin teoriasidonnaisesti. Aiemman historiatietoisuutta käsitelleiden teorioiden ja tutkimuskysymysten perusteella luotiin seitsemän kategoriaa, joissa historiatietoisuus ilmenee. Ne olivat elämäkerrallinen muisti, kollektiivinen muisti, kokemukset kahden kulttuurin välissä elämisestä, ihmiskäsitys, historian olemus ja ymmärrys olemassaolosta, arvokäsitykset sekä tulevaisuuskäsitykset. Kategoriat ohjasivat sisällönanalyysin toteuttamista. Niiden alakategoriat nousivat aineistosta analyysin aikana.</p> <p>Tutkimuksen tulokset rakentuivat kategorioiden ympärille. Tuloksissa ilmeni, että Chilen pakolaisten kokemukset vallankumouksesta sekä pakolaisuudesta ovat vaikuttaneet merkittävästi heidän historiatietoisuuteensa. Se ilmeni esimerkiksi heidän elämähistoriansa jakautumisena kolmeen erilliseen vaiheeseen, arvoissa sekä uskossa yksilön mahdollisuuksiin vaikuttaa tapahtumien kulkuun. Myös jälkeläisten käsityksissä ilmeni vaikutteita vanhempien pakolaisuudesta. Vanhempien kokema kollektiivinen trauma on ollut läsnä heidän elämässään välillisesti ja vaikuttanut heidän käsityksiinsä itsestä sekä omasta paikasta ympäröivässä todellisuudessa. Chilen pakolaisten aktiivinen muistelutyö Suomessa Gabriela Mistral -kerhossa on ollut keskeinen tekijä heidän historiatietoisuutensa rakentumisessa.</p>			
Avainsanat - Nyckelord - Keywords Historiatietoisuus, kollektiivinen muisti, kulttuurinen identiteetti, Chilen pakolaiset			
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsingin yliopiston käyttätymistieteellisen tiedekunnan kirjasto			
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information			

HELSINGIN YLIOPISTO - HELSINGFORS UNIVERSITET - UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta - Fakultet – Faculty Faculty of Behavioural Sciences		Laitos - Institution – Department Department of Teacher Education	
Tekijä - Författare – Author Kaisa Korhonen			
Työn nimi - Arbetets titel – Title “Flying with a broken wing” : Historical Consciousness of Chilean refugees and their descendants living in Finland			
Oppiaine - Läroämne – Subject Education			
Työn laji ja ohjaaja(t) - Arbetets art och handledare – Level and instructor Master's Thesis Jukka Rantala		Aika - Datum - Month and year May 2010	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 83 + 10
<p>Tiivistelmä - Referat – Abstract</p> <p>The starting point of this study was to find out how the historical consciousness manifest in conceptions and experiences of Chilean refugees and their descendants. The previous research of historical consciousness has shown that powerful experiences such as the revolution and being a refugee may have an effect on historical consciousness. The purpose of this study is to solve how those experiences in the past have influenced Chilean refugees and their descendant's interpretations of the present and expectations for the future.</p> <p>The research material was collected by interviewing four Chilean refugees that escaped to Finland in years 1973–1976 and four young adults who represent the second generation. All second generation interviewees were born in Finland and their other parent or both parents were Chilean refugees. The two groups were not in a family relation to each other. The empirical part of the research was made by qualitative methods. The research material was collected by the method of focused interview and it was analysed by the qualitative data analysis software Atlas.ti 6.0. Content analysis was the main research tool. The previous theory of historical consciousness and the study questions was used to create the seven categories that manifest historical consciousness. The seven categories were biographical memory, collective memory, experiences of living between two cultures, idea of man, the essence of history and the reason for living, value conceptions and expectations of the future. Content analysis was based on those categories. Subcategories were based on the research material and were created during the analysis.</p> <p>The results of this study were made up of categories. The study revealed that experiences of revolution and of being a refugee has a significant role in the historical consciousness of the Chilean refugees. It became evident in their biographical memory being separated in three parts, in their values and in the belief of possibility of an individual to govern her own life. The second generation was also exposed to their parent's experiences in the past. The collective trauma in their parent's past has been part of their life indirectly and has affected the way they think of themselves, their concepts and their place in the present world. The active and regular retrospection in Finland by Chilean adults and special Gabriela Mistral club activities has played a big part in the construction of their historical consciousness.</p>			
Avainsanat – Nyckelord - Keywords Historical consciousness, collective trauma, cultural identity, Chilean refugees			
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited University of Helsinki, Library of Behavioural Sciences			
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information			

Sisällys

1.	JOHDANTO	5
2.	HISTORIATIEETOISUUDEN TUTKIMUS	9
2.1	Historia kiinnostuksen kohteena.....	9
2.2	Historiatietoisuuskäsitteen vakiintuminen tutkimuksessa	11
2.3	Käsitteen määrittely	13
2.4	Historiakulttuuri merkitysten tuottajana	18
2.5	Kollektiivinen muisti historiatietoisuuden perustana	20
2.6	Kulttuurinen identiteetti.....	23
3.	CHILEN PAKOLAISTEN PÄÄTYMINEN SUOMEEN	27
4.	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	30
4.1	Tutkimuskysymykset	30
4.2	Aineiston hankinta	32
4.3	Tutkimuksen kohderyhmä	34
4.4	Aineiston analyysi	37
5.	TUTKIMUSTULOKSET	41
5.1	Elämäkerrallinen muisti.....	42
5.2	Kollektiivinen muisti	51
5.3	Kokemukset kahden kulttuurin välissä elämisestä	62
5.4	Käsitykset ihmisluonteesta ja tulevaisuudesta.....	69
5.5	Historian olemus ja ymmärrys olemassaolosta.....	73
5.6	Arvokäsitykset	76
6.	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	79
6.1	Luotettavuustarkastelu	85
	LÄHTEET	88
	LIITTEET	93

1. JOHDANTO

Kello 9 aamulla syyskuun 11. päivänä vuonna 1973 Chilen armeijan maavoimien komentaja kenraali Augusto Pinochet ilmoitti asevoimien ottaneen vallan Chilessä. Maassa oli tapahtunut vallankaappaus, joka syrjäytti demokraattisilla vaaleilla valitun sosialistista politiikkaa harjoittaneen presidentti Salvador Allenden. Tämä sai surmansa presidentinpalatsi La Monedassa vallankaappauspäivänä. Tankkien vyöryminen pääkaupunki Santiagoon oli järkytys Chileä vuodesta 1970 hallinneelle vasemmistolle, vaikka maassa oli ollut merkittäviä poliittisia ja taloudellisia ongelmia jo pitkään. Allenden hallinto oli yritetty kaataa jo kerran aikaisemmin saman vuoden kesäkuussa *Partia y Libertad* -järjestön organisoimassa tankkikaappauksessa, mikä ei kuitenkaan saanut laajempaa tukea ja epäonnistui. Vallankaappaus ei varsinaisesti kuulunut Chilen poliittiseen sanastoon, eivätkä ihmiset Allenden hallintoa myöten olleet valmistautuneet siihen kaikista merkeistä huolimatta. Heti vallankaappauksen jälkeen maahan julistettiin sotatila ja sotatilalait astuivat voimaan. Pinochet lakkautti Chilen parlamentin, kielsi puolueet ja ammattiyhdistysliikkeet sekä aloitti vastustajiensa ja sosialismin hävittämisen maasta juuriaan myöten. Sen seurauksena sadattuhannet chileläiset joutuivat pidätetyiksi, kidutetuiksi, maanpakoon ja tuhannet jopa tapetuiksi. Kaikki vasemmistolaisia mielipiteitä esittäneet chileläiset ja muista Latinalaisen Amerikan maista aiemmin Chileen paenneet vasemmistolaiset olivat vaarassa. Vallankaappauksen jälkeisistä vuosista muodostui chileläisille – erityisesti Chilen vasemmistolle – yhteisesti jaettu, mutta julkisesti vaiettu traaginen todellisuus. (Hiilamo 2010, 47, 56–61.)

Vallankaappauksen seurauksena hengenvaarassa olleet chileläiset pyrkivät turvaan hakeutumalla Santiagossa eri maiden lähetystöjen diplomaattistatuksen suojaan. Myös Suomella oli Chilessä lähetystö, jonka henkilökunta joutui vaikeiden moraalisten päätösten eteen. He joutuivat tasapainoilemaan sotilasjuntan vaatimusten, oman maan kielteisen pakolaislinjan sekä turvaa hakevien ihmisten inhimillisen hädän kanssa. Monien vaikeiden vaiheiden kautta Suomi vastaanotti ensimmäiset viralliset pakolaiset Chilestä vuoden 1973 lopussa. Suomessa ei ollut lainkaan kokemusta pakolaisten vastaanottamisesta, eikä edes vastaavaa organisaatiota heistä huolehtimaan, minkä vuoksi asia sysättiin SPR:n harteille. Lopulta työvoimaministeriö nimitettiin Suomen pakolaisasioita hoitavaksi ministeriökksi

(Hiilamo 2010, 167). Suomeen saapui vuosien 1973–1977 välillä 182 Chilen pakolaista, joiden joukossa oli myös muiden latinalaisen Amerikan kansalaisia (Hiilamo 2010, 316). Tapahtuma on merkittävä, koska se aloitti Suomen YK:n alaisen pakolaispolitiikan historian. Vallankaappaus on Suomeen saapuneille Chilen pakolaisille kokemus kärsimyksestä ja menetyksistä, joiden muistosta on muodostunut osa heidän henkilökohtaista ja kollektiivista identiteettiään.

Tämän tutkimuksen pääkysymys on: miten vallankaappauksen kokemukset ja pakolaisuus Suomessa ovat vaikuttaneet Chilen pakolaisten sekä heidän jälkeläistensä historiatietoisuuteen? Menneisyyden tapahtumat, historiakerronta ja tulevaisuus saavat merkityksensä sekä jäsentyvät ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi nykyisyydessä historiatietoisuuden avulla. Historiatietoisuutta verrataan usein muistiin, mutta se eroaa siitä ajallisen laajuuden ja käsitteellisen rakenteen vuoksi; menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus ovat historiatietoisuuden keskeiset elementit. Ihmisen nykyisyydessä rakentuu kaksi kokonaisuutta, joissa menneisyyden ja tulevaisuuden merkitykset toteutuvat: identiteetti ja kollektiivinen muisti (Miettunen 2010, 269). Kummatkin ovat historiatietoisuuden tuotteita. Historiatietoisuutta tutkimalla voidaan saavuttaa tietoa ihmisen suhteesta ympäröivään sosiaaliseen todellisuuteen sekä ympäristön vaikutuksesta yksilön identiteettiin. Tässä tutkimuksessa pyritään selvittämään Chilen pakolaisten historiatietoisuutta tarkastelemalla heidän suhdettaan suomalaiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin sekä suomalaisen kulttuurin vaikutusta heidän käsityksiinsä. Vallankaappauksen tapahtumat on edelleen merkittävä tekijä heidän henkilökohtaisen ja kollektiivisen identiteetin rakentumisessa, mutta he tulkitsevat menneisyyttä nykyisyydestä käsin suomalaisessa yhteiskunnassa.

Kokemisen ja muistelemisen tutkimus on noussut historiatietoisuuden rinnalla yhdeksi tärkeäksi tutkimuksen teemaksi historian tutkimuksen alalla. Historiaa on pyritty ”demokratisoimaan” nostamalla esille moninaisia uusia kertomuksia, kuten vähemmistöjen historiaa, jota ei ole aiemmin kirjoitettu muodolliseen muotoon (Kettunen 2008, 39). Myös julkisten anteeksipyyntöjen lisääntyminen on osoitus ilmiöstä. Kentällä on tilausta yksittäisten ryhmien historiatietoisuuden tutkimukselle. Tämän tutkimuksen tavoitteena on tuoda pienen suomalaisen vähemmistön, Chilen pakolaisten, ääni kuuluviin. Kiinnostavaa

on, miten vahvan kollektiivisen trauman kokeneen joukon jäsenet ovat muistelleet ja tulkinneet todellisuuttaan yhteiskunnassa, jolle pakolaisuus on ollut poliittisesti uusi ja tuntematon asia. Suomalaisella muistelemisen kulttuurilla on lisäksi ollut taipumusta kansallisvaltiokeskeisyyteen, mikä ei varsinaisesti luo tilaa muille muistelemisen muodoille. Historiatietoisuus rakentuu kuitenkin vuorovaikutuksessa ympäröivän yhteisön kanssa, joten on mielenkiintoista selvittää, millainen kokonaisuus Chilen pakolaisten historiatietoisuudesta on muodostunut, sekä millaisen historiatietoisuuden heidän Suomessa syntyneet lapsensa ovat omaksuneet. Lähtöoletuksena on, että nuoriin on kohdistunut eriäviä paineita perheen sekä yhteiskunnan taholta.

Tutkimuksessa on haastateltu teemahaastattelun metodologiaa käyttäen neljää Chilen pakolaista sekä neljää toista polvea edustavaa nuorta, joiden vanhemmat tai toinen vanhemmista pakeni Chilestä Suomeen 1970-luvulla. Kahden eri kohderyhmän avulla pyritään selvittämään, mitkä historiatietoisuuden ja erityisesti kollektiivisen muistin osa-alueet ovat välittyneet seuraavalle sukupolvelle ja missä muodossa. Lienee selvää, että vanhempien tragedia on välittynyt jollain tasolla lapsille, mutta kiinnostavaa on, miten he ovat tulkinneet perheen piirissä tapahtuvaa muistelua tai sen puutetta. Muistelut ovat muistelijan käsityksiä menneisyydestä, mutta samalla ne muokkaavat muiden käsityksiä. Historiatietoisuus on jatkuvassa muutoksen tilassa oleva prosessi. Nuorten kerronta saattaa myös avata uusia näkökulmia Chilen pakolaisten historiatietoisuuteen. Kummankin kohderyhmän historiatietoisuutta lähestytään seitsemän kategorian avulla, jotka ovat elämäkerrallinen muisti, kollektiivinen muisti, kokemukset kahden kulttuurin välissä elämisestä, ihmiskäsitys, historian olemus ja ymmärrys olemassaolosta, arvokäsitykset sekä tulevaisuuskäsitykset. Kategoriat on muodostettu aikaisemman tutkimuksen perusteella.

Maahanmuuttajien ja vähemmistöjen historiatietoisuutta on tutkittu kansainvälisessä kontekstissa jo jonkin verran, mutta suomalaisessa tutkimuksessa ilmiötä on tarkasteltu vain koulukontekstissa historiandidaktisesta näkökulmasta. Arja Virta tutki historian opettajien ja opiskelijoiden sekä maahanmuuttajaoppilaiden käsityksiä monikulttuurisesta historian opetuksesta vuonna 2008 ja Juha Vänttinen tarkasteli vuonna 2009 ilmestyneessä väitöskirjassaan maahanmuuttajaoppilaiden historian taitoja. Historian opetus on kuitenkin

vain yksi historian tuottamisen, välittämisen ja vastaanottamisen osa-alue. Ihmisen historiatietoisuuteen vaikuttavat lukuisat muutkin tekijät, kuten yhteiskunnan historiakulttuuri, historiapolitiikka, historian tutkimus, perheen ja eri yhteisöjen muisteleminen sekä omakohtaiset kokemukset.

Historia on entistä enemmän läsnä ihmiselämässä nopeasti muuttuvassa yhteiskunnassa niin jatkuvuuden ja pysyvyyden rakentajana kuin vallankäytön välineenäkin. Siten se myös sulkee tai laajentaa inhimillisen toiminnan näköaloja sen mukaan, kuka sitä tulkitsee. Historia on aina normatiivisesti väritynyttä. Se lienee itsessään argumentti historiatietoisuutta käsittelevän tutkimuksen tarpeellisuudelle. Tässä tutkimuksessa tuodaan esille yhden suomalaisessa yhteiskunnassa eläneen vähemmistön näkökulma historiasta. Chilen pakolaisten elämäntilanteet tarjoavat loputtomia aarteita tutkijoille, kuten Heikki Hiilamo kirjoitti huhtikuussa 2010 julkaistun Chilen pakolaisten vaiheita kuvaavan teoksen *Kuoleman listat – Suomalaisten salainen apu Chilen vainotuille* esipuheessa. Hiilamon tutkimus on ensimmäinen kattava kartoitus Suomen ensimmäisten pakolaisten ja heitä auttaneiden henkilöiden vaiheista. Tässä tutkimuksessa Hiilamon aloittama mikrohistoriallinen työ saa jatkoa, tosin toisesta näkökulmasta. Chilen pakolaisten kokemuksia tarkastellaan käsitteen historiatietoisuus avulla. Tarkoituksena ei ole tuottaa uutta tietoa menneisyydestä Chilen pakolaisten muistelmien avulla, vaan tarkastella heidän kokemuksiaan nykyisyydestä käsin sekä pohtia mitä kokemukset ovat heille merkinneet.

2. HISTORIATIEETOISUUDEN TUTKIMUS

2.1 Historia kiinnostuksen kohteena

Jörn Rüsenin mukaan kiinnostus historiallisia ilmiöitä kohtaan on kasvanut merkittävästi maailmanlaajuisesti (Rüsen 2005, vii). Historian käyttöä on ryhdytty tarkastelemaan muun muassa poliittisesta, pedagogisesta, ideologisesta, moraalisesta ja eksistentiaalisesta näkökulmasta (Karlegård & Karlsson 1997, 10). 1990-luvulla moni ennusti Francis Fukuyaman rinnalla historian ja suurten ideologioiden loppua Berliinin muurin murruttua, mutta Rüsenin mukaan tilanne on kääntynyt täysin päinvastaiseksi (Rüsen 2005, vii). Niin historioitsijoiden kuin muidenkin alojen tutkijoiden keskuudessa on havahduttu ymmärtämään historian potentiaali vallankäytön välineenä ja merkitys ihmisen toimintaa ohjaavana tekijänä.

Yksi esimerkki uudesta kiinnostuksesta historiaa kohtaan Suomessa on Jan Löfströmin (2006) tutkimus historiallisia tapahtumia koskevista anteeksipyyntöistä. Ne ovat hänen mukaansa yleistyneet maailmanlaajuisesti viime vuosina. Syyksi hän epäilee kylmän sodan päättymisen jälkipyykkiä. Kommunismin romahtaminen 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa aiheutti poliittisten ja inhimillisten paineiden purkautumisen, mistä seurasi menneisyyden moraalista uudelleenarviointia totuuskomissioiden sekä oikeudenkäyntien muodossa. Kylmän sodan aikaan historiaa koskevat kannanotot tulkittiin herkästi puolueellisiksi kommentteiksi, minkä vuoksi menneisyyden tilinteko oli vähäistä. Löfström puhuu tunnustamisen politiikan ja identiteettipolitiikan virtauksista. Hänen mukaansa uuden identiteettipolitiikan lähtökohtana on ajatus sosiaalisesta ja kulttuurisesta identifioitumisesta poliittisen mobilisaation perustana. Ihmiset identifioituvat tietyn ryhmän jäseneksi, jos heillä on tietoisuus yhteisestä kokemuksesta samassa sosiaalisessa tai kulttuurisessa asemassa olevien kanssa. Löfströmin mukaan uudet ryhmähistoriat, kuten homo- ja lesbohistoriat, ovat kyseisen identiteettipolitiikan sekä tulos että väline. Hänen mielestään ilmiö on osittain seurausta myös monikulttuurisuuden lisääntymisestä yhteiskunnissa. Vaatimus eri ala- ja osakulttuurien omien perinteiden, arvojen ja kokemusten tunnustamisesta ja huomioimisesta on tullut ajankohtaiseksi entistä vähemmän yhtenäisissä länsimaisissa yhteiskunnissa. Ilmiö on kiinnostava tämän tutkimuksen osalta,

koska Chilen pakolaiset ovat yksi esimerkki ryhmästä, jolla on selkeä yhteinen traumaattinen kokemus. Tässä tutkimuksessa pyritään selvittämään sitä, miten yhteinen kokemus tuskasta ja menetyksistä on vaikuttanut Chilen pakolaisten historiatietoisuuteen ja kollektiiviseen identiteettiin sekä sitä, millainen kertomus haastateltavien tulkinnoista muodostuu. Ovatko Chilen pakolaiset identifioituneet omaksi kulttuuriseksi ryhmäkseen vai osaksi suomalaista muistamisen perinnettä? Millaisen kertomuksen heidän jälkeläisensä ovat muodostaneet? Kiinnostavaa on myös tarkastella, miten he ovat kokeneet suomalaisen yhteiskunnan vastaanoton. Tunnustiko ja huomioiko puolueettomaksi valtioksi pyrkivä Suomi vasemmistolaisten pakolaisten perinteet, arvot ja kokemukset?

Klas-Göran Karlsson (1997, 20–21) kuvailee jo 1960-luvulla alkanutta muutosta historiatieteissä alan identiteettikriisiksi. Hänen mukaansa kolmea traditionaalista historiatieteellistä absoluuttista totuutta on koeteltu 60-luvulta lähtien ja kiista tieteen sisällä jatkuu osittain edelleen. Käännettä on kutsuttu myös historian postmoderniksi. Karlssonin mukaan kyseenalaisiksi on asetettu käsitykset historiasta totena ja objektiivisena todellisuuden kuvauksena, idea historiasta edistyskertomuksena sekä ajatus historiasta yhteiskunnan ja kansakunnan rakentajana. Karlsson yhdistää kriisin opiskelijavallankumoukseen ja yleiseen auktoriteettien kyseenalaistamiseen 1960- ja 1970-lukujen taitteessa. Frankfurtin kriittinen koulukunta ja sen keskeiset edustajat, kuten Jürgen Habermas ja Herbert Marcuse, ovat olleet muutoksen keulahahmoja ja suunnanneet historiatieteen kehitystä kohti emansipatorista tiedonintressiä. Karlsson korostaa Rüsenin tavoin kiinnostuksen historiatieteitä kohtaan lisääntyneen dramaattisesti 1990-luvun aikana ja uskoo sen liittyvän tieteellisen historian näkökulman muuttumiseen. Hänen mukaansa historian roolia yhteiskunnassa on ryhdytty tarkastelemaan uudella tavalla, mikä on tuonut tutkimukseen uusia merkityksiä.

Pilvi Torsti (2003, 36) katsoo Rüsenin ja Karlssonin tavoin, että historioitsijat ovat osoittaneet uudenlaista kiinnostusta nyky-yhteiskunnan ongelmia ja ilmiöitä kohtaan viimeisten 20 vuoden aikana. Hän näkee tärkeäksi kysyä, mikä on historian rooli 2000-luvun yhteiskunnassa. Torsti käyttää käsitettä ”The New History” kuvaillessaan muutosta, joka on tapahtunut historiatieteissä vastaiskuna Ranken traditionaaliselle

historiakäsitykselle (Torsti 2003, 22). Hänen mukaansa uuden historian tulkinnan taustalla on vaikuttanut muutos sosiaalitieteissä ja tietokäsityksessä. Konstruktivistinen tietokäsitys on mullistanut kaikkia humanistisia tieteitä ja siten myös historiaa tieteenä. Historiallisten käsitteiden, uskomusten ja teorioiden tulee ymmärtää muodostuneen sosiaalisessa prosessissa historiallisesti. Torsti kutsuu näkemystä historialliseksi konstruktivismiksi, joka voidaan määritellä sosiaalisen konstruktivismin alakäsitteeksi (Torsti 2003, 40).

2.2 Historiatietoisuuskäsitteen vakiintuminen tutkimuksessa

Christian Lavillen mukaan kiinnostus historiatietoisuutta kohtaan käsitteenä on kasvanut historiatieteen uudistumisen myötä. Historiatietoisuus vakiintui tieteelliseen keskusteluun jo 1970-luvulla saksalaisten historioitsijoiden käytössä, mutta levisi laajemmalle käytetyksi vasta 1980-luvulla (Laville 2004, 165; Jensen 1997, 51). Myös Karlegårdin ja Karlssonin (1997, 5-8) näkemyksen mukaan juuri saksalaiset historioitsijat toivat keskustelun ytimeen historiatietoisuuden ja sen yhteiskunnallisen ulottuvuuden sekä merkityksen identiteetille. 1980-luvulla Pohjoismaissa ryhdyttiin uudistamaan tieteellisen historian ja historiandidaktiikan perspektiiviä järjestämällä konferensseja, joiden keskeisenä intressinä oli lisätä ymmärrystä historiatietoisuudesta ja historiallisesta identiteetistä (Karlson 1997, 17–18). Vuonna 1978 Sven Södrig Jensen kirjoitti teoksen *Historieundervisningsteori*, josta tuli Karlegårdin ja Karlssonin mukaan klassikko alan keskuudessa. Kirjassa määriteltiin pedagogiikan, historian, yhteiskunnan ja politiikan suhteet toisiinsa (Karlegård & Karlsson 1997, 8). Bernard Eric Jensenin (1997, 49) näkemyksen mukaan historiatietoisuus on nykyään historiandidaktiikan keskeisin käsite niin Saksassa kuin Pohjoismaissakin. Hän kuvailee historiatietoisuuskäsitteen mullistaneen koko alan 1980- ja 1990-lukujen aikana. Suomalainen ja pohjoismaalainen historiatietoisuutta käsittelevä tutkimus onkin ollut vahvasti kytköksissä historian didaktikkaan. 2000-luvulla käsite on kuitenkin vakiintunut myös poliittisen historian kentällä (esimerkiksi Torsti 2003).

Vuonna 1997 Euroopassa toteutettu massiivinen *Youth and History* -hanke (Angvik & Bodo von Borries 1997) oli osoitus laajasta tieteellisestä kiinnostuksesta historiatietoisuutta kohtaan. Hankkeessa oli mukana 27 eurooppalaista valtiota. Kussakin tutkimukseen osallistuneessa maassa teetettiin historiatietoisuutta kartoittava kyselylomake

15-vuotiaille nuorille. Youth and History -hanke oli ensimmäinen merkittävä pyrkimys tuottaa tietoa koko Euroopan nuorison historiatietoisuudesta ja kyselylomake lähetettiin 32 000 nuorelle ympäri Eurooppaa. Suomessa aineiston kokoamisesta vastasi Sirkka Ahonen. Hän kuitenkin koki, ettei kyselylomakkeella tavoitettu tarpeeksi syvällisesti historiatietoisuutta, joten hän jatkoi tutkimusta kansallisessa kontekstissa haastattelemalla nuoria siitä, mihin historian tapahtumiin ja ilmiöihin he samaistuivat sekä mitä merkityksiä he niille antoivat. Jatkotutkimuksen tuloksista syntyi teos *Historiaton sukupolvi? Historian vastaanotto ja historiallisen identiteetin rakentuminen 1990-luvun nuorison keskuudessa* (1998). Pilvi Torstin väitöskirja *Divergent Stories, Convergent Attitudes: a Study on the Presence of History, History Textbooks and the Thinking of Youth in Post-War Bosnia and Herzegovina* (2003) toteutettiin osittain samalla mittarilla kuin Youth and History -hanke. Torsti toteutti tutkimuksen Bosnia-Hertsegovinassa, joka ei ollut mukana vuoden 1997 tutkimuksessa. Torsti on myös yhdessä kollegoidensa kanssa käynnistänyt vuonna 2008 kansallisen *Historiatietoisuus Suomessa* -tutkimushankkeen, joka on tähän mennessä laajin Suomessa toteutettu koko väestöä koskeva historiatietoisuutta käsittelevä tutkimus. Hanke on koonnut yhteen kymmenpäisen tutkijoiden ja opiskelijoiden joukon, joiden intressinä on tutkia historiatietoisuutta. Historiatietoisuutta lähestytään hankkeeseen kuuluvissa tutkimuksissa eri menetelmin, kuten kyselylomakkeilla sekä haastatteluilla. Keväällä 2010 hankkeen kyselylomakkeeseen oli vastannut noin 1200 suomalaista eri ikäluokista ja alueilta. Tutkimuksen yleisenä tavoitteena on selvittää, mitä suomalaiset ajattelevat menneisyydestä, ja miten menneisyyskäsitteet vaikuttavat nykypäivän ajatteluun ja asenteisiin sekä tulevaisuuden odotuksiin. Vastaavia tutkimuksia on aiemmin toteutettu muun muassa Australiassa, Kanadassa ja Yhdysvalloissa. (*Historiatietoisuus Suomessa* - tutkimus.)

Historiatietoisuuden saksalaisiin pioneeriteoreetikoihin kuuluva Jörn Rüsen (2005, xiii) väittää historiallisen ajattelun tutkimusten menetelmien ja ymmärryksen historiatietoisuudesta olevan kuitenkin edelleen lapsen kengissä mittavista survey-tutkimuksista huolimatta. Hänen mukaansa tarvitaan ennen muuta psykologista tietoa historiatietoisuudesta sekä sen yhteiskunnallisista vaikutuksista, jotta monitulkintaista ilmiötä voidaan ymmärtää paremmin. Hän peräänkuuluttaa tieteiden välisen yhteistyön puolesta. Kanadalaisen Historiatietoisuuden tutkimuskeskuksen (Centre for the Study of

Historical Consciousness, University of British Columbia) johtaja Peter Seixas (2004, 6) taas korostaa historiatietoisuuden tutkimuksen merkitystä suvaitsevan ja toimivan yhteiskunnan rakentamisessa. Hänen mukaansa kollektiiviseen muistamiseen ja homogeenisen historiatietoisuuden tarkoitukselliseen rakentamiseen liittyy merkittäviä vaaroja nykyisten monikulttuuristen yhteiskuntien kannalta. Kollektiivinen muistaminen saattaa edistää vähemmistöjen ulossulkemista yhteiskunnasta ja luoda negatiivista jännitettä eri ihmisryhmien välille. Jan Löfström (2006, 448) nosti saman asian esille kirjoittaessaan poliittisten johtajien historiallisten anteeksipyyntöpuheiden, ehkä tarkoituksettomasta mutta mahdollisesta, negatiivisesta vaikutuksesta henkilöihin, jotka eivät pysty samaistumaan kansalliseen menneisyyden moraaliseen vastuunkantoon. Hänen mukaan kyseiset julkiset ilmaisut luovat näkymättömiä rajoja yhteisön ”todellisten” jäsenten, eli niiden jotka kokevat olevansa moraalisesti velvoitettuja osallistumaan anteeksipyyntöön, ja muodollisten jäsenten, jotka eivät samaistu menneisyyden tragediaan, välille. Löfström kysyykin, ovatko julkiset anteeksipyyntö heijastuma pyrkimyksestä määrittää kulttuurinen ”täyskansalaisuus” niin, että se on mahdollista vain niille, joilla on ylisukupolvinen kytkentä ”meidän” historiaan. Kiinnostavaa tämän tutkimuksen kannalta on tarkastella sitä, miten Chilen pakolaiset ovat asian kokeneet. Kokevatko he olevansa muiden suomalaisten kanssa tasavertaisessa asemassa ja omaavansa kulttuurisen täyskansalaisuuden, kuten Löfström asian ilmaisee. Historiatietoisuus on yksi työkalu ilmiön tarkastelemisessa, mikä on huomioitu niin Saksassa, Kanadassa kuin Suomessakin.

2.3 Käsitteen määrittely

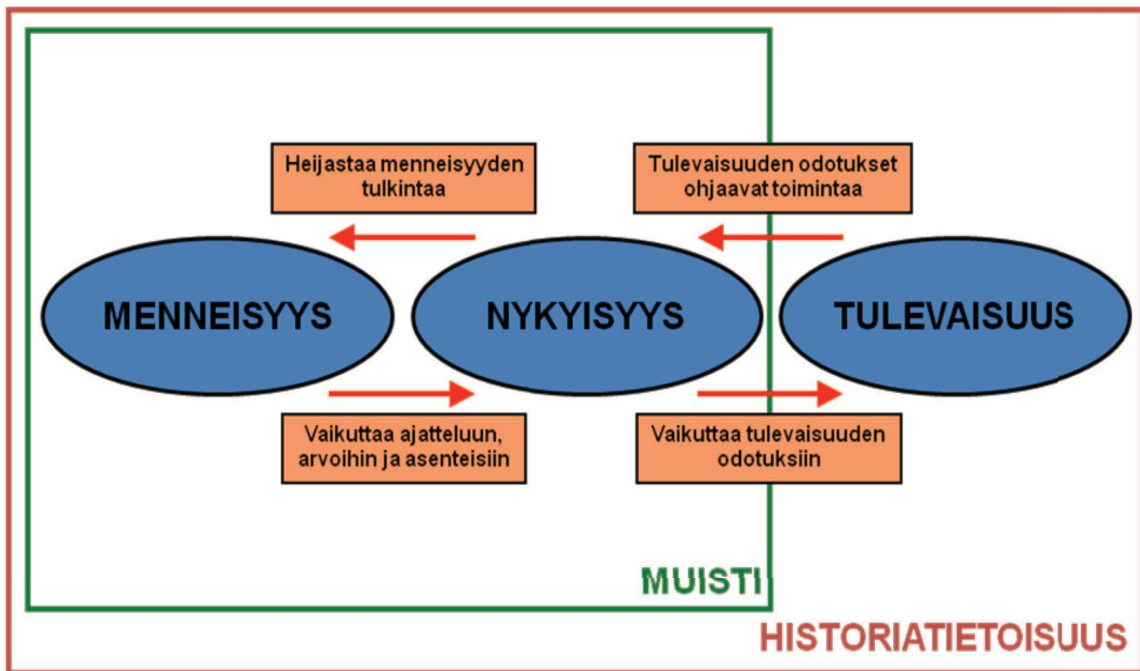
Muistin, identiteetin ja historian suhteen tutkimuksen vilkastumisesta huolimatta ilmiötä kuvaavat käsitteet ovat edelleen hajanaisia. Historiatietoisuus on vakiintunut yhdeksi käytetyimmistä käsitteistä kuvaamaan yksilön käsityksiä menneisyydestä, nykyisyydestä ja tulevaisuudesta sekä niiden suhdetta yksilön identiteettiin, mutta se ei ole ainoa ilmiötä kuvaava käsite. Vakiintuneen asemansa vuoksi historiatietoisuus on kuitenkin vallittu tämän tutkimuksen keskeiseksi työkaluksi. Historiatietoisuuden rinnalla kentällä vaikuttavat myös monet muut ilmiötä kuvaavat käsitteet, kuten historiakuva, historiallinen identiteetti, historiallinen muisti, historiallinen ajattelu, kollektiivinen muisti ja elämäkerrallinen muisti. Tässä luvussa pyritään erittelemään käsitteiden kantamia

merkityksiä sekä niiden välisiä suhteita. Ensimmäisenä esittelyvuoron saa tutkimuksen pääkäsite historiatietoisuus.

Yksilön identiteetti ymmärretään yleisesti historiatietoisuuden tuloksena, kuten jo johdannossa tuli esille (Jensen 1997; Ahonen 1998; Rüsen 2005; Nordgren 2006; Virta 2008). Rüsenin (2004, 69) mukaan historiakerronta on keskeinen elementti historiatietoisuuden muodostumisessa. Ihminen valikoi menneisyydestä aineksia osaksi omaa elämäntarinaansa. Erilaiset tapahtumaketjut sulautuvat osaksi yksilön identiteettiä ja siten muokkaavat hänen persoonallisuuttaan. Historiatietoisuus on hänen mukaansa kykyä muodostaa ajallinen kehys käytännölliselle elämälle. Historiatietoisuus sitoo ihmisen osaksi luonnollista elämää pidempää ajanjaksoa, historiaa. Siten se luo jatkuvuutta ja turvaa epävarmaan ja lyhyeen inhimilliseen elämään. Rüsenin mukaan historiakerrontaan kuuluu kolme pätevyyden tasoa, jotka ovat tulkinta, kokeminen ja orientaatio. Kehittynyt historiatietoisuus edellyttää kaikkia kolmea kompetenssia. Hän (2004, 67) määrittelee historiatietoisuuden seuraavalla tavalla:

”Historical consciousness evokes the past as a mirror of experience within which live in the present is reflected and its temporal features revealed.“

Rüsenin määritelmässä tulevat hyvin esille kaikki kolme aikaulottuvuutta, menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus, jotka erottavat sen muistista. Historiatietoisuus ulottuu ajallisesti kauemmas kuin yhdenkään yksilön tai ryhmän muisti. Se myös muokkaa muistia liittämällä siihen käsitteellisiä kokonaisuuksia, jotka ovat lähtöisin yksilön oman kokemusmaailman ulkopuolelta. Näin historiatietoisuus laajentaa muistin ajallisen ulottuvuuden ylisukupolviseksi kestoksi ja jatkuvuudeksi. Tieto jatkuvuudesta liikuttaa kulttuurisia tapoja ja käytäntöjä, joissa eri yhteisöt merkityksellistävät ja lujittavat yhteenkuuluvuuttaan sekä tekevät eroa muihin. Historiatietoisuuden perustana on siten ihmisen tietoisuus ajasta ja sen merkityksestä omalle olemassaololle. Käsitteet menneestä vaikuttavat nykyisyyden tulkintoihin ja tulevaisuuden odotuksiin. (Miettunen 2010, 270.)

Kuvio 1. Historiatietoisuuden kolme aikaulottuvuutta.

Osa tutkijoista ymmärtää historiatietoisuuden kehittyvänä tietoisuuden tilana, jossa on tiettyjä vaiheita, ja jota on mahdollista harjoittaa tietoisesti. Esimerkiksi Peter Seixas (2004, 9) uskoo historiatietoisuuden olevan erityinen muistiin verrattavissa oleva tila, joka on modernin ajan tuote. Hänen mukaansa vain tietyt populaatiot saavuttavat historiatietoisuuden, joka on kehittyneen kulttuurin, kulttuurien välisen kanssakäymisen tai koulutuksen tulosta. Jörn Rüsen (2004, 70–78) edustaa samaa linjaa Seixasin kanssa. Hän on luonut historiatietoisuuden kehittymisestä teorian, joka jakautuu neljään tasoon. Traditionaalisella tasolla yhteisön menneisyys ja yhteiset tarinat toimivat muuttumattomina identiteetin perustana ja yksilö valitsee roolimallit sen perusteella. Myös velvollisuudet ja moraali opitaan suoraan traditiosta. Mallintavalla tasolla muutos ja edistys toimivat tietoisuuden perustana, mutta moraali perustuu historiasta opittuihin ajattomiin sääntöihin. Kriittisellä tasolla historia on jatkuvaa menneisyyden uudelleentulkintaa ja todisteilla, lähteillä ja argumentoinnilla on keskeinen rooli historiallisen ajattelun perustana. Moraalin olemus on vaihtunut universaalista kriittiseen näkökulmaan. Geneettisellä tasolla historian merkitys nähdään muutoksessa. Historiallinen muisti on alati muuttuvaa kokemusta menneestä ja uudelleentulkintaa tapahtuu jatkuvasti. Geneettisellä tasolla yksilö ymmärtää sosiaalisen elämän jatkumon kompleksisuuden ja hyväksyy erilaiset tulkinnat, koska näkee ne osana kontekstiaan. Historiatietoisuus on siten jatkuvassa muutoksen tilassa.

Rüsen on kohdannut teoriansa osalta kritiikkiä, joka pureutuu oletukseen historiatietoisuuden kehittymisestä vaiheittain ja sen oletetusta universaaliudesta. Esimerkiksi historiallisen ajattelun tutkimisessa kunnostautunut Peter Lee (2004, 142) on esittänyt väitteen, ettei lasten ja nuorten historiatietoisuus kehity samojen vaiheiden kautta, kuten Rüsen esittää. Myös ruotsalainen historian didaktiikan tutkijan Kennet Nordgrenin (2006, 17) mukaan ihmisen aikakäsitys on kulttuurisidonnaista, mikä pitäisi ottaa paremmin huomioon historiatietoisuutta tarkasteltaessa. Nordgren tosin huomauttaa, että myös Rüsen on korostanut, ettei historiatietoisuutta voi tarkastella irrallaan kulttuurisesta ja traditionaalisesta kontekstista. Bernard Eric Jensenin (1997, 54) mukaan Rüsenin määritelmä painottaa liikaa menneisyyden tulkintaa verratessaan historiatietoisuutta muistiin. Jensenin mielestä Rüsenin teoria ei huomioi tarpeeksi nykyisyyttä ja tulevaisuutta. Jensen itse korostaa määritelmässään käsitteen aikaulottuvuutta ja vertaa historiatietoisuutta aikakäsitykseen.

Jensenin (1997, 60) määritelmä historiatietoisuudesta on kattava, mutta suurpiirteinen. Hänen mukaansa historiatietoisuus vaikuttaa ennen kaikkea ihmisten identiteettiin, sosiaalisiin taitoihin ja käsityksiin maailmasta. Historiatietoisuutta tulee sen vuoksi käsitellä todellisuutta ylläpitävänä voimana, mikä tekee yksityiskohtaisesta käsitteen määrittelystä lähes mahdottoman tehtävän. Jensen (1997, 74) uskoo historiatietoisuuden olevan niin monimutkainen ja monitulkintainen ilmiö, ettei sen mahdollisia kehitysvaiheita pystytä tarkkaan määrittelemään. Hänen mukaansa ihmisillä on kuitenkin eritasoisia kykyjä liikkua ajassa, minkä vuoksi puhutaan historiatietoisuuden oppimisesta ja kehitysvaiheista. Jensen ei ryhdy vastaavaan luokitteluun kuin Rüsen, mutta nimeää viisi prosessia, joissa historiatietoisuus ilmenee (Jensen 1997, 74–78). Ne ovat:

- Historiatietoisuus identiteettinä
- Historiatietoisuus kykynä kohdata muita
- Historiatietoisuus sosio-kulttuurisena prosessina
- Historiatietoisuus arvo- ja normitietoisuutena
- Historiatietoisuus tarinana.

Jensenin mukaan kahden ensimmäisen prosessin merkitykset menevät osittain päällekkäin, koska yksilön identiteetti rakentuu aina sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Yksilö peilaa itseään muihin, mikä tukee hänen identiteettinsä voimistumista. Keskeisiä kysymyksiä identiteetin kannalta ovat keitä minä/me olemme ja keitä sinä/te olette. Vasta toisen kulttuuripiirin elämäntapaan tutustuessaan ihminen pystyy tarkastelemaan omaa asemaansa ja olotilaansa laajemmasta perspektiivistä. Tietoisuus menneisyyden tuntemuksesta, nykyisyyden ymmärtämisestä ja tulevaisuuden odotuksista auttavat yksilöä ja yhteisöjä vertailemaan eri tapoja ja normeja sekä arvioimaan niitä normatiivisesti. Tarinanmuodostusprosessi taas auttaa ihmistä sijoittamaan oman elämänhistoriansa osaksi ajan jatkumoa. Jensen uskoo kyseisten viiden prosessin avaavan historiatietoisuuden luonnetta. Prosessit ilmenevät inhimillisessä todellisuudessa kuitenkin osittain päällekkäisinä, minkä vuoksi niiden tarkka paikallistaminen yksilön kehityksessä on vaikeaa.

Myös muut historiatietoisuuden tutkijat Rüsenin ja Jensenin ohella ovat painottaneet kerronnan ja tarinan muodostamisen keskeistä merkitystä historiatietoisuudessa. Nordgrenin mukaan (2006, 18) olemassaolo ja sosiaalinen identiteetti saavat merkityksensä juuri kertomisen kautta. Etsimme selityksiä menneisyyden kertomuksista ja pyrimme siten selittämään nykyisyyttä sekä orientoidumme tulevaan. Nordgren (2006, 20) viittaa kirjoituksessaan Paul Ricoeurin käyttämään käsitteeseen narratiivinen identiteetti, joka kuvaa ihmisen tapaa ymmärtää maailmaa kertomalla siitä tarinoita. Yksilön ainutlaatuiset kokemukset ja ympäristön luomat tarinat muokkaavat toisiaan ja tekevät siten maailmasta ymmärrettävän kokonaisuuden. Nordgren käyttää ympäristön tarinoista nimitystä metakertomukset. Ne ovat ontologisia kertomuksia, jotka luovat järjestystä ja tarkoituksen olemassaololle sekä osoittavat kunkin yksilön ja muiden paikan siinä (Nordgren 2006, 214). Marko van den Berg (2007, 46) käyttää samasta ilmiöstä Klas-Göran Karlssonilta lainaamaansa käsitettä historian eksistentiaalinen käyttö. Se on tarvetta löytää mentaalisia kiintopisteitä nopeasti muuttuvassa maailmassa. Historiaa ja tarinoita käytetään oman identiteetin ja paikan hahmottamisen apuna. Historiatietoisuus on menneisyyteen liittyvää tietoista pohdintaa, joka luo ajattelun viitekehyksen identiteetin rakentamiselle ja omalle olemassaololle.

Käsitettä historiallinen identiteetti on usein käytetty rinnakkaisena käsitteenä historiatietoisuudelle. Muun muassa Sirkka Ahonen on valinnut sen pääkäsitteeksi vuoden 1998 tutkimukseensa. Ahonen määritteli historiallisen identiteetin kollektiivista muistia (määritelmä jäljempänä) laajemmaksi ilmiöksi, jossa tulevaisuus on läsnä. Sama pätee kuitenkin myös historiatietoisuuteen. Marko Van den Berg ja Pilvi Torsti taas olivat valinneet pääkäsitteekseen historiatietoisuuden. Käsitteet näyttävät kulkevan käsi kädessä suomalaisessa historian didaktisessa ja poliittisessa tutkimuksessa. Historiallinen ajattelu liitetään taas usein historian didaktiikkaan (Ahonen 1997). Se kuvaa yksilön valmiuksia työskennellä historiallisten lähteiden äärellä, kuten tulkita lähteitä sekä selittää syy-seuraus-suhteita ja tapahtumia. Didaktisen sävyn vuoksi käsite ei ole tarpeellinen tässä työssä. Katja-Maria Miettunen (2010) valitsi käsitteen historiakuva väitöskirjatutkimuksensa keskeiseksi työkaluksi. Hän tutki suomalaista kuusikymmentälukua muistelijoiden rakentamana ajanjaksona. Hänen mukaansa historiakuva on kokonaiskäsite siitä, millainen joku mennyt asia tai ajanjakso on ollut. Se on menneisyydestä tehtyjen kertomusten valikoitujen piirteiden avulla luotu kuva menneisyydestä ja sen merkityksestä. Historiatietoisuus on historiakuva laajempi kokonaisuus, mutta myös historiakuva muokkaa ihmisen käsityksiä menneisyydestä ja vaikuttaa siten yksilön nykyisyys- ja tulevaisuuskäsityksiin. Muisteleminen on keskeinen historiakuva muokkaava tekijä ja se pitää sisällään nykyisyydessä luodut merkityksenannot. Historiallista muistia ja elämäkerrallista muistia käsitellään tarkemmin kollektiivisen muistin yhteydessä. Seuraavaksi tarkastellaan kaikkien tässä kappaleessa esiteltyjen käsitteiden taustalla vaikuttavaa voimaa, historiakulttuuria.

2.4 Historiakulttuuri merkitysten tuottajana

Historia on aina läsnä elämässämme ja välittyy meille lukemattomilla tavoilla. Jorma Kalelan (2000, 24) mukaan historian voi ajatella syntyneen reaktioksi niihin kysymyksiin, joita ihmisen toiminnan jäljet herättävät. Historiaksi muodostuvat kaikki ne vastaukset, jotka annetaan jälkiä koskeviin kysymyksiin. Kalela määrittelee historian välineeksi, jonka avulla ihmisen on mahdollista hallita ja ymmärtää elinympäristöämme. Elämä näyttäytyisi ihmisille mielivaltaisena kaaoksena, jos hänellä ei olisi historiaa todellisuuden

jäsentämisen tukena. Historian merkitys syntyy ihmisen tarpeesta ymmärtää omaa tilannettaan ja paikkaansa maailmassa (Kalela 2000, 29).

Kalela pohtii teoksessaan *Historiantutkimus ja historia* (2000, 38) miten historiaksi muuttumisen prosessi tapahtuu ja mitä historia oikeastaan on. Hänen mukaansa keskeistä prosessissa on ilmiön tai tapahtuman pitäminen muistamisen arvoisena tai selitystä kaipaavana. Kalela arvioi suurimman osan historian esityksistä syntyvän virallisen historiankirjoituksen ulkopuolella, kuten vaikutusvaltaisten ihmisten puheissa, poliittisissa keskusteluissa, mainoksissa, virallisissa muistoesineissä, näyttelyissä, museoissa, romaaneissa, televisiosarjoissa, elokuvissa ja muissa taideteoksissa. Valtaosa historian esityksistä, jotka ovat läsnä jokapäiväisessä elämässä, välittyvät kansanomaisina perinteinä tavoilla, joita ihminen ei välttämättä edes tiedosta historian välittymiseksi. Ahonen (2002, 66) kutsuu kyseisiä arjen ympäristön historiallisia tuotteita historiakulttuuriksi. Hän lisää Kalelan listaan vielä vuosipäivien vietot, viihteelliset historiatapahtumat, lauluperinteet, roolipelit sekä ihmisten julkisen muistelukerronnan. Ahonen (1998, 17) korostaa valtaapitävien yhteiskuntakerrosten eli yleensä koulutetun väestön osuutta historiakulttuurin merkitysten tuottamisessa ja painottaa historiakulttuurin yhteyttä valtaideologioiden uusintamiseen. Myös Kalela (2000, 43) näkee historiakulttuurin vallankäytön välineenä. Kummatkin kirjoittajat uskovat kuitenkin, että historiakulttuurin tuotteet saavat lopullisen merkityksensä vastaanottajiltaan muun muassa kysynnän avulla ja tavalliset ihmiset osallistuvat myös itse historiakulttuurin muokkaamiseen ja rakentamiseen. Kalelan (2000, 40) mukaan perinteenä välittyneet historiantulkinnat ovat voimakkaita tekijöitä ihmisten mielissä, eivätkä edes suurta julkisuutta saaneet historiatieteen tutkimustulokset välttämättä pysty kumoamaan tiukassa istuvia käsityksiä. Kansanomaisen historian esitysten ohella julkinen historiankirjoitus on kuitenkin merkittävä historiakulttuurin osa-alue ja ihmisten historiatietoisuuden muokkaaja.

Ahosen mukaan tavallisen ihmisen historiatietoisuus rakentuu historiakulttuurin eri osa-alueista. Historiakulttuuri on muistelukerronnan, rakennetun ympäristön ja kulttuuriteollisuuden ansiosta osa ihmisen elämismaailmaa. Elämismaailman historialliset ainekset luovat merkityksiä ja muokkaavat käsitystä itsestä ja omasta paikasta osana ajan jatkumoa. (Ahonen 1998, 17; Ahonen 2002, 70.) Historialla on siten merkittävä funktio

yksilöiden elämässä ja identiteetin rakentamisessa. Peter Berger ja Thomas Luckman kirjoittavat teoksessaan *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen* (1994, 118) symboliuniversumista, joka jäsentää ja järjestää historiaa. Symbolit osoittavat tapahtumien paikan kokonaisuudessa, joka sisältää menneisyyden, nykyisyyden ja todellisuuden. Jaetut symbolit ylläpitävät muistia, joka liittää yhteen kaikki yhteisössä sosiaalistetut yksilöt ja vakiinnuttaa yhteisen viitekehyksen yksilöiden tulevalle toiminnalle. Historiakulttuuria voi verrata Bergerin ja Luckmanin symboliuniversumiin. Historiakulttuuri liittää ihmiset osaksi edeltäjien ja jälkeläisten muodostamaa kokonaisuutta, joka ylittää yksilön olemassaolon rajallisuuden. Kaikki yhteisön jäsenet voivat siten kokea olevansa osa yksittäistä yksilöä suurempaa kokonaisuutta, jolla on jokin tarkoitus. Samalla tavalla kuin yksilö yrittää sovittaa menneiden kokemusten merkityksiä yhdenmukaiseen elämähistorialliseen viitekehykseen, hän sovittaa historiakulttuurista omaksumiaan merkityksiä osaksi omaa elämismaailmaansa (Berger & Luckman 1994, 77). Ihminen tulkitsee historiakulttuuria aina omasta elämismaailmastaan käsin, ja siten jokaisen yksilön tulkinta poikkeaa toisista tulkinnoista. Nordgrenin (2006, 16) toteaaakin historiatietoisuuden olevan yksityinen ajatusoperaatio, joka sisältää käytettyjä uskomuksia. Yhteisössä jaetut, historialliset symbolit, ovat perusta jokaisen ihmisen historiatietoisuudelle. Sen myötä ihmisen aikakäsitys ja historiatietoisuus on aina sidoksissa siihen kulttuuripiiriin, jossa ihminen on elänyt (Nordgren 2006, 17). Ajatuksia herättää, miten Nordgrenin näkökulma ilmenee Chilen pakolaisten ja heidän jälkeläistensä käsityksissä, koska he ovat eläneet kahden eri kulttuuripiirin vaikutuksen alaisina sekä joutuneet valikoimaan, mihin uskomuksiin he perustavat oman näkemyksensä.

2.5 Kollektiivinen muisti historiatietoisuuden perustana

Sirkka Ahonen (1998, 23) kirjoittaa yksilön identiteetin olevan historiallinen yhteisöllisten ainestensa kautta. Yksittäisen ihmisen elämänhistoria on lyhyt ajanjakso, eikä tarjoa samalla tavalla aineksia todellisuuden hahmottamiseen, kuten esimerkiksi jonkin heimon tai alueen perinnehistoria. Yhteisön jäsenten samaistuessa yhteisiin muistoihin syntyy käsitys yhteisön ajallisesta jatkumosta ja historiallisuudesta. Tietoisuus menneestä kehittyy ja muuttaa muotoaan sosiaalisten prosessien kautta. Yhteiseksi koetun historian avulla

ihmiset muodostavat itselleen kollektiivisia samaistumiskohteita, jotka muokkaavat heidän identiteettiään ja historiatietoisuuttaan (van den Berg 2007, 34, 52).

Ahosen (1998, 21, 24) mukaan yhteisön yhteisiä muistoja kuvataan käsitteellä kollektiivinen muisti. Hän korostaa, ettei kollektiivinen muisti ole muuttumattomien mielikuvien varasto, vaan sosiaalinen prosessi, jossa muistot muovautuvat alati uudelleen keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Yhteiset muistot vahvistuvat ja tulevat osaksi kollektiivista muistia, kun aikaan liittyvä tapahtuma tai ilmiö saa yhteisön jäsenten välisessä vuorovaikutuksessa yhteisiä merkityksiä. Yhteistä kokemusta työstetään ja vahvistetaan muun muassa mediassa käydyssä julkisessa keskustelussa. Paul Ricoeur (2006, 11) painottaa myös, ettei ihmisten muistaminen toimi eristyksessä, vaan yhteistyössä muiden muistojen kanssa. Hän uskoo ihmisten käyttävän kollektiivista muistia omien muistojensa työstämisen apuvälineenä. Siten kollektiivinen muisti toimii yksilöiden historiatietoisuuden perustana ja yksilön viiteryhmät vaikuttavat hänen historiatietoisuutensa muotoutumiseen. Ricoeurin näkemys herättää kysymykset: mitkä viiteryhmät ovat toimineet Chilen pakolaisten muistojen työstämisen apuvälineenä, sekä miten ne ovat vaikuttaneet heidän historiatietoisuuteensa? Entä miten prosessi on edennyt heidän jälkeläistensä kohdalla?

Maurice Halbwachs (1877–1945) lienee tunnetuimpia kollektiivisen muistin teoreetikoita. Hänen mukaansa yhteiskunnissa vallitsee niin monta kollektiivista muistia kuin siinä on yksittäisiä ryhmiä ja instituutioita (Halbwachs 1992, 22). Hän huomauttaa kuitenkin, että kollektiivisen muistin sosiaalisesta rakentumisesta huolimatta yksilö on se, joka muistaa, eivät ryhmät ja instituutiot. Halbwachs tekeekin eron historiallisen muistin ja elämäkerrallisen muistin välille. Historiallisessa muistissa yksilö ei muista menneisyyden tapahtumia tarkasti, koska ne ovat välittyneet hänelle epäsuorasti lukemalla, kuuntelemalla tai muiden kanssa kommunikoinnin kautta. Juhlaperinteet ovat Halbwachsian mukaan tyypillisiä historiallisen muistin kehoja. Yhteiskunnan menneisyyttä varastoidaan, tulkitaan ja välitetään eteenpäin nimenomaan sosiaalisissa instituutioissa, kuten juhlaperinteissä. Ahonen käytti kyseisestä ilmiöstä kuvausta yhteisön ajallinen jatkuvuus ja historiallisuus. Elämäkerrallinen muisti taas koostuu niistä tapahtumista, joissa ihminen on ollut läsnä. Toisin kuin historiallinen muisti, elämäkerrallinen muisti hämärtyy ajan

kuluessa ja jotkut menneisyyden tapahtumat unohtuvat, jos niitä ei työstitä aktiivisesti tapahtumaan osallistuneiden henkilöiden kesken. Halbwachsin mukaan elämäkerrallinen muisti saattaa toimia jopa historiallista muistia merkittävämpänä tekijänä yhdistäessään ihmisiä. Saman kokemuksen jakaneet henkilöt tuntevat yhteenkuuluvuuden tunnetta ja kokevat jakavansa saman historian. Suurin osa muistoista pysyy mielissä ja palautuu sinne, kun ystävät ja perheenjäsenet muistuttavat niistä. Perinteillä on merkittävä vaikutus myös elämäkerrallisen muistin ylläpitämisessä. (Halbwachs 1992, 23–24, 38.)

Historioitsijoilla on keskeinen rooli kollektiivisten muistien tuottamisessa ja rakentamisessa. Chris Lorenz (2004, 28) muistuttaa, että historioitsijat ovat kuitenkin itsekin kollektiivisen muistin vaikutuksen alaisia ja sen kulttuurin tuotteita, joissa he elävät. Hänen mukaansa yksilöiden, niin historioitsijoiden kuin tavallisten kansalaistenkin, historiallinen identiteetti tai elämäkerrallinen muisti on usein linjassa yleisen historian paradigman kanssa. Lorenz herättelee lukijoitaan kiinnittämään huomiota kollektiivisen muistin poliittisiin implikaatioihin. Hänen mukaansa historiankirjoituksesta on tullut yhä enemmän filosofista. Kollektiivinen identiteetti on usein perusta kollektiivisille oikeuksille, joilla on käytännön vaikutusta etenkin vähemmistöjen jokapäiväiseen elämään. (Lorenz 2004, 223–38.)

Pilvi Torsti (2003, 41) tiivistää saman ajatuksen seuraavaan lauseeseen: ”[--] we study understanding of concepts; in other words, the concepts of the historically constructed concepts understood as social facts.” Eurooppalainen historiatietoisuuden ja kollektiivisen muistin tutkimus onkin keskittynyt enemmän ilmiön poliittisten vaikutusten purkamiseen kuin esimerkiksi Pohjois-Amerikassa tehdyt tutkimukset (*Historiatietoisuus Suomessa* - tutkimus). Ahonen katsoo, että historiatietoisuutta käsittelevien tutkimusten viitekehyksenä toimii sosiologinen ajatus yksilön samaistumisesta yhtä aikaa moniin yhteisöihin, joista yksi on kansakunta (Ahonen 1998, 38). Kansakunta on jo itsessään poliittisesti latautunut käsite. Historioitsijoilla on merkittävä vastuu yhteisöllisten samaistumiskohteiden luojina, ylläpitäjinä ja purkajina.

Nationalismin teoreetikko Benedict Anderson on kuvannut kyseistä ilmiötä teoksessa *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (1983).

Anderson on määritellyt käsitteen kansakunta kuvaamalla sen kuvitelluksi poliittiseksi yhteisöksi, joka on kuviteltu sekä luonnostaan rajoitetuksi että suvereeniksi. Kansakunta on kuviteltu, koska sen jäsenet eivät tunne toisiaan, eivätkä siten ole luonnollinen yhteisö. Eri yhteisöt on eroteltu kansoiksi kuvitellun tyylin mukaisesti, eikä niiden alkuperäisyyden vuoksi. Anderson uskoo nationalismiin syntyneen valistuksen ja maallisten vallankumousten seurauksena. Hänen mukaansa kansakunnat on luotu tyydyttämään ihmisten tarvetta kokea jatkuvuutta epävarmassa elämässä. Euroopan maallistumisen myötä uskonnon merkitys jatkuvuuden turvaajana on vähentynyt ja sen tilalle on tullut käsitys kansakunnasta, joka jatkaa olemassaoloaan yksittäisen ihmisen kuoleman jälkeen. Siten myös ihmisen teot saavat uuden merkityksen ja tarkoituksen osana kansakunnan historiaa. (Anderson 1983, 5–7.)

Kansakunta on kuitenkin vain yksi viitekehys muiden joukossa. Jorma Anttilan (2007, 23) mukaan selvimmät kollektiivisen identiteettien muodot ovat etniset, uskonnolliset ja kansalliset identiteetit. Myös paikalliset, ammatilliset, poliittis-aatteelliset, elämäntapaan ja sosiaaliseen asemaan liittyvät identiteetit ovat kollektiivisia, mutta rajoiltaan häilyväisempiä. Muiden kollektiivista muistia ja identiteettiä käsittelevien kirjoittajien rinnalla Andersonin näkemys nationalismiin ylivoimaisesta merkityksestä yksilöiden kollektiivisen muistin ja historiatietoisuuden rakentumisessa vaikuttaa kärjistetyltä. Muun muassa Peter S. Adler (1998, 228) kirjoittaa globalisaation myötä syntyneestä uudesta tilasta, jossa yksittäisellä kulttuurilla ja kansallisvaltiolla ei enää ole yhtä suurta merkitystä yksilön identiteetin rakentumisessa kuin ennen. Adler puhuu monikulttuurisista ja kansainvälisistä yksilöistä, jotka samaistuvat niihin kulttuureihin, jotka he sillä hetkellä katsovat arvokkaiksi ja hyödyllisiksi.

2.6 Kulttuurinen identiteetti

Robin Cohenin (1997, 169) mukaan globalisaatio on vaikuttanut kulttuuristen identiteettien rakentumiseen ja samaistumiskohteisiin. Hänen mukaansa yksilön synnyinmaalla ei ole enää samanlaista merkitystä identiteetin kannalta kuin ennen. Cohen puhuu subnationaalisista ja transnationaalisista identiteeteistä, jotka eivät sovi kansallisvaltioajatteluun. Ennen synnyinmaansa ulkopuolella asuneet ihmiset ovat

omaksuneet vahvan yhteisen kollektiivisen identiteetin ja ovat käyttäneet ulkomailla asumisestaan käsitettä diaspora. Diasporisilla yhteisöillä on ollut usein emotionaalinen ja lojaali suhde lähtömaahansa, mistä he ovat perineet kielen, kulttuurin ja tavat. Cohen (1997, 178) jakaa diasporat viiteen eri luokkaan, jotka ovat pakolainen, imperialistinen, työperäinen, ammatillinen ja kulttuurinen. Ihmisten tilanne uudessa kotimaassa ja kyky sopeutua yhteiskuntaan on riippuvainen niistä tekijöistä, jotka ovat ajaneet ihmisen uuteen elinympäristöön. Cohen (1997, 180) nimeää yhdeksän tekijää, jotka usein ovat esiintyneet diasporassa asuvilla henkilöillä tilanteesta riippumatta. Ne ovat:

- lähteminen kotimaasta usein traumaattista
- lähtö kotimaasta työn tai paremman elämän toivossa
- kollektiivinen muisti tai myytti kotimaasta
- esi-isien kodin idealisointi
- paluuhaaveet
- vahva etninen ryhmätietoisuus
- ongelmallinen suhde isäntäyhteiskuntaan
- solidaarisuus muissa maissa eläviä samaan etniseen ryhmään kuuluvia kohtaan
- mahdollisuus hyvään elämään suvaitsevassa isäntäyhteiskunnassa.

Pauli Kettunen (2008, 45) on samoilla linjoilla Cohenin kanssa pohtiessaan globalisaation ja kansallisvaltion yhteyttä. Hän kirjoittaa, että ihmisen ryhmityksiin liittyneet olemuksen ja alkuperän oletukset on kyseenalaistettu globaalistuvassa maailmassa. Kettunen korostaa, ettei ihmisten liikkumisessa ja verkostoitumisessa ole mitään uutta, mutta erilaisten kategorioiden historiallistaminen on muuttunut. Kansallista ja kansainvälistä on jouduttu pohtimaan uusista näkökulmista käsin. Esimerkiksi etnisyys ja sukupuoli ovat tulleet oleellisiksi kysymyksiksi tutkittaessa kansakunnan ja kansallisvaltion rakentumista ja muuttumista. Enää ei voida pitää itsestään selvänä, että tulevat sukupolvet samaistuisivat Ahosen (1998) tutkimuksen kaltaiseen kansalliseen selviytymistarinaan historiallisen identiteetin ytimenä (tutkimustulosten esittely jäljempänä). On varsin tavallista, että suomalaisten nuorten verkosto ulottuu nykypäivänä ympäri Eurooppaa ja maailmaa muun

muassa yhä suosittumien vaihto-oppilaskokemusten ja travellerivuosi¹ jälkeen. Sen seurauksena he ovat saaneet vaikutteita eri kulttuuripiireistä sekä omaksuneet erilaisia historiakuvia. Nordgrenin (2006, 29) mukaan muutto toiseen maahan tai asuminen vieraassa kulttuurissa voi käynnistää identifikaatioprosessin ja muuttaa yksilön historiallista perspektiiviä. Samaan päätelmään päätyi Jensen jo 1990-luvun puolivälissä. Kiinnostavaa tämän tutkimuksen kannalta on havainnoida, miten Chilen pakolaiset sekä heidän jälkeläisensä ovat asian kokeneet. Ilmeneekö heidän käsityksissään Cohenin luettelemia diasporassa asumisen seurauksia vai kokevatko he elämisen kahden kulttuurin välissä sujuvaksi ja luonnolliseksi. Nordgrenin (2006, 29) tutkimusten perusteella voisi olettaa, että heidän historiallinen perspektiivinsä ja historiatietoisuutensa olisivat voimistuneet Suomessa asumisen myötä.

Pertti Alasuutari ja Petri Ruuska (1998, 17) pohtivat teoksessa *Elävänä Euroopassa - Muuttuva suomalainen identiteetti* kysymystä suomalaisuuden tulevaisuudesta. He kysyvät olemmeko siirtymässä jälkikansalliseen, globaaleja oikeuksia ja velvollisuuksia korostavaan aikaan vai täysin päinvastaiseen suuntaan. Mikko Lehtosen mukaan on tilausta siirtyä jälkikansalliseen aikaan ja tarvetta kansakunnan kuvittelemiselle uudelleen (Lehtonen, Löytty & Ruuska 2004, 11,75). Hän viittaa kommentillaan globalisaation aiheuttamaan tilaan, jossa kansallisvaltioista ja kansallisesta identiteetistä on tullut viime vuosina uudelleen ajattelemisen kohteita. Julkisella puheella on merkittävä vaikutus ”meidän” vahvistamisessa tai purkamisessa. Olli Löytyn mukaan kulttuurista normaaliutta koskevat käsitykset ovat hiljaista tietoa, joihin sosiaalistutaan kasvatuksen ja yhteisön jäsenyyden myötä. ”Kansanluonne” on opittua, ei synnynnäistä, ja siten sen ilmenemiseen voidaan tietoisesti vaikuttaa tuottamalla tietoa ilmiön mekanismeista (Lehtonen, Löytty & Ruuska 2004, 46). Kulttuurista identiteettiä tuotetaan uudelleen harjoittelemalla, kertaamalla ja välittämällä tiettyjä merkityksiä. Ongelmalliseksi toiminta muodostuu, jos sillä riistetään oikeuksia ihmisiltä, joiden ei katsota kuuluvan ”meihin”. Lehtonen käyttää esimerkkinä maahanmuuttajia, jotka nähdään valtaväestön keskuudessa usein uhkana, koska he asettavat omilla eriävillä käytännöillään ja kulttuurisilla tavoillaan kyseenalaisiksi

¹ Travelleri tarkoittaa matkailevaa henkilöä, jonka elämäntapaan kuuluu pitkäkestoinen kaukomatkailu mahdollisimman pienellä päiväbudjetilla. Materiaalinen omaisuus mahtuu selkäreppuun, palveluista maksetaan paikallinen hinta ja elanto tienataan tien päällä muun muassa nettipokeria pelaten. Tavoitteena on kerätä mahdollisimman paljon elämyksiä eri kulttuureista sekä kohdata ihmisiä eri puolilta maailmaa.

normien tuottamaa tiedostamatonta rauhaa, mikä patistaa pohtimaan ”normaaliuden” erityisyyttä eli epänormaaliutta (Lehtonen, Löytty & Ruuska 2004, 142). Suurin ongelma Lehtosen (2004, 201) mukaan on se, että suomalaisessa monikulttuurisuuskeskustelussa kulttuuri esitetään ikään kuin matkatavaraksi, jonka voi ottaa mukaansa kotimaasta lähtiessään. Kulttuuri on jatkuvassa muutoksen tilassa oleva ilmiö, jota ei voi ajatella staattiseksi ihmisen ominaisuudeksi. Paluuta vanhaan ei ole. Kukaan ei voi astua kahdesti samaan virtaan, sillä sen enempää astuja kuin virtakaan ei ole sama, kuten kreikkalainen filosofi Herakleitos aikoinaan lausui. Muutos on todellista ja pysyvyys harha.

3. CHILEN PAKOLAISTEN PÄÄTYMINEN SUOMEEN

Tutkimuksen kohderyhmää yhdistää kollektiivinen trauma, joka sai alkunsa vuonna 1973 Chilessä sotilasjuntan vallankaappauksessa. Kuolemanvaaran ja kidutusten pelon lisäksi vallankaappaus mursi heidän uskonsa sosialistisen aatteen tulevaisuuteen Chilessä. Moni maasta paenneista chileläisistä uskoi Pinochetin vallan jäävän lyhytaikaiseksi ja he pyrkivät toimimaan vastavallankaappauksen hyväksi pakolaismaassaan. Esimerkiksi Itä-Saksaan pakeni noin 1000 chileläistä vasemmistolaista, joista moni toimi aktiivisesti Pinochetin vallan kaatamiseksi ja oman aatteensa pelastamiseksi entisessä kotimaassaan. Itä-Saksan kommunistinen valtiokin tuki salassa maanalaista vastarintaliikettä Chilessä palauttaakseen vasemmistolaisen yhteiskuntajärjestelmän maahan. Vuosien kuluessa pakolaiset joutuivat todistamaan aatteensa kuihtumista Chilessä ja totuttelemaan elämään uudessa maassa. Poliittisten pakolaisten sallittiin palata takaisin Chileen vasta 1980-luvun lopusta alkaen. (Hiilamo 2010, 294–299.)

Junta perusteli vasemmistolaisten pidätyksiä, kidutuksia ja teloituksia vastavallankumouksen torjumisella. Aiheesta julkaistujen tutkimusten valossa aseellinen vastarinta oli kuitenkin pienimuotoista. Junta sai maan haltuunsa lähes ilman taisteluita, mikä osoittaa vastarinnan heikkoutta. Sotilasvallan vastainen toiminta tukahdutettiin kieltämällä kaikki demokraattisen valtion tunnukset, kuten vaaleilla valittu parlamentti, puolueet, kokoontumisvapaus, riippumaton tuomioistuin sekä lehdistön vapaus. Sotatilán nojalla junta käytti epäröimättä valtaansa omien tarkoitustensa edistämiseen ja teki vallan vastustamisesta lähes mahdotonta. Poliittinen terrori jatkui maassa 17 vuotta eli koko diktatuurin ajan. Hiilamon lähteiden mukaan junta surmasi noin 3500–4500 ihmistä, joista noin tuhat kuoli ensimmäisen puolen vuoden aikana. Pidätettyjä ja kidutettuja oli arviolta 150 000–200 000. Noin 10 miljoonan asukkaan Chilessä luvut merkitsevät sitä, että lähes jokaisella oli uhrien joukossa sukulaisia, ystäviä tai tuttavvia. Sotilasvallankumouksen aiheuttama trauma kosketi poliittisen aatteensa vuoksi vainotuksi tulleiden lisäksi myös muita chileläisiä, joskaan ei samassa mittakaavassa. Pahimmin tilanteesta kärsivät maanpakoon hädetyt ihmiset sekä niiden ihmisten joukko, jotka eivät selvinneet. (Hiilamo 2010, 60, 120–122.)

Suomeen päätyneet pakolaiset pelastuivat vainoilta Santiagossa työskennelleen Suomen Chilen asiainhoitajan Tapani Brotheruksen, hänen perheensä sekä Chilessä toimineiden kollegoiden avustuksella. Vallankaappauksen jälkeen pakolaiset pyrkivät lähetystörakennusten diplomaattistatuksen suojaan pidätyksiä paetessaan. Kolme päivää vallankaappauksesta ensimmäinen henkensä puolesta pelkäävä chileläinen kolkutti Brotheruksen kotiovea ja pyysi päästä turvaan hänen luokseen. Suomen asiainhoitaja tiesi, että turvapaikan myöntäminen Suomen diplomaattitiloissa oli äärimmäisen harvinaista, mutta päästi tutun miehen sisään (Hiilamo 2010, 82). Turvapaikan salliminen saattoi johtaa maiden välisiin ongelmiin, koska sen saattoi tulkita isäntämaan sisäisiin asioihin puuttumiseksi. Ulkoministeriön kanta turvapaikka-asioihin oli tuolloin yleisen käytännön mukaisesti kielteinen, joten lupaa sieltä oli turha pyytää. Diplomaattisen turvapaikkaoikeuden asema kansainvälisessä oikeudessa vuonna 1973 oli edelleen epäselvä, vaikka asiaa oli puitu vuoden 1967 YK:n yleiskokouksessa. Idän ja lännen välillä tasapainoilevan Suomen ulkopoliitikassa ei juurikaan noteerattu ihmisoikeuskysymyksiä, eikä Chilen vallankaappaus osoittanut suurta diplomaattista kiinnostusta kaukaisessa Suomessa. Sanan levitessä Santiagossa Brotheruksen kotiin pyrki kuitenkin lisää pakolaisia vankileireiltä, maan alta ja toisista lähetystöistä. Lopulta Brotherus kollegoineen isännöi satoja ”vieraita” kotonaan, sekä muissa lähetystörakennuksissa. (Hiilamo 2010, 82–86.)

Ulkoministeriön kielteisestä suhtautumisesta huolimatta Brotherus onnistui piilottamaan, elättämään ja auttamaan maasta jopa 2500 pakolaista, joista suurin osa päätyi DDR:ään, osa muiden maiden lähetystöjen kautta ulkomaille ja osa Suomeen. Brotheruksen sinnikkään toiminnan sekä kansainvälisen paineen alla Suomen valtioneuvosto teki 24. lokakuuta 1973 historiallisen päätöksen vastaanottaa 100 pakolaista Chilestä. Päätös avasi portin Suomen historian ensimmäisille poliittisille pakolaisille (Hiilamo 2010, 160).

Ensimmäinen Suomeen saapunut pakolaiserä oli muiden latinalaisen Amerikan maiden kansalaisia, jotka tulivat niin sanotussa UNHRC:n kiintiössä. Ensimmäiset chileläiset tulivat joulukuussa 1973. Suomen pakolaispolitiikka oli pakolaisten saapuessa lähes olematonta ja SPR vastasi heidän hyvinvoinnistaan ensimmäisinä kuukausina, koska vastaavaa virallista tahoa ei ollut nimitetty ajoissa. Työvoimaministeriö nimitettiin pakolaisasioista vastaavaksi ministeriöksi vasta joulukuun puolivälissä ensimmäisten

pakolaisten jo saavuttua. Pakolaisiin suhtauduttiin Suomessa ristiriitaisesti. Heidät sijoitettiin aluksi Turun lähelle Auraan vastaanottokeskukseen, joka oli toiminut ennen poikakotina. Pakolaisten ei sallittu poistua keskuksesta, eikä olla yhteydessä ulkomaailmaan. Suojelupoliisi seurasi heidän elämäänsä ja yhteyksiään kommunisteihin vastaanottokeskuksesta vapautumisen jälkeen. Pakolaiset sijoittuivat työelämään varsin hyvin muun muassa hyvän kielitaidon sekä työvoimaministeriön tavoitteellisen toiminnan seurauksena, mutta sopeutumista vaikeutti ajatus nopeasta paluumuutosta Chileen sekä uuden kotimaan viranomaisten osittain epäilevä suhtautuminen uusiin tulijoihin. Jotkut julkiset ryhmittymät pelkäsivät, että chileläiset voisivat radikalisoida maan poliittisen ilmapiirin. Niin ei kuitenkaan käynyt. Osa suomalaisista otti pakolaiset kuitenkin vieraanvaraisesti vastaan. Yksi haastateltavista kertoi, että eräskin nuori tyttö auttoi häntä ensimmäisinä vuosina hoitamalla hänen lapsiaan ilman korvausta. Suomessakin noteerattu Chilen solidaarisuusliike lienee vaikuttanut pakolaisten positiiviseen vastaanottoon. Chilen pakolaiset olivat kuitenkin poliittinen asia, minkä selittää ristiriitaista suhtautumista heihin. Osa suomalaisista katsoi solidaariseksi velvollisuudekseen auttaa Chilen vainottuja ja osa näki heidät uhkana. Chileläisille ajasta muodostui yhteisesti jaettu kokemus, joka muutti heidän elämänsä ja käsityksensä perin pohjin. (Hiilamo 2010, 165–467, 290–294.)

4. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimuksen empiirinen osuus on toteutettu laadullisen tutkimuksen menetelmin. Keväällä 2010 haastateltiin neljää Chilen pakolaista sekä neljää chileläisten toista polvea edustavaa nuorta. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina (Liite 2). Aineiston käsittelyssä on käytetty hyväksi Atlas.ti 6.0 -tekstianalyysiohjelmaa. Analyysi eteni sisällönanalyysin periaatteita noudattaen. Tässä luvussa esitellään tutkimuskysymykset sekä tutkimuksen empiirisen osuuden työvaiheet.

4.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tarkoituksena on pyrkiä vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Miten historiatietoisuus ilmenee Suomessa asuvien Chilen pakolaisten kokemuksissa ja kertomuksissa?

- Miten vallankaappauksen kokemukset sekä pakolaisuus ovat vaikuttaneet heidän historiatietoisuuteensa?
- Miten he käsittelevät menneisyyttä sekä tulkitsevat sitä nykyisyydestä käsin?
- Minkälainen rooli historiakulttuurilla ja kollektiivisella muistelulla on ollut heidän elämässään?
- Kuinka he suhtautuvat nykyiseen elämäänsä Suomessa ja tulevaisuuteensa?

2. Miten historiatietoisuus ilmenee Chilen pakolaisten jälkeläisten kokemuksissa ja kertomuksissa?

- Millä tavalla vanhemman tai vanhempien kokemukset vallankaappauksesta sekä pakolaisuudesta ovat välittyneet heille?
- Miten heidän perheissään on käsitelty menneisyyttä ja kuinka he tulkitsevat sitä nykyisyydestä käsin?
- Mihin historiakulttuurin osa-alueisiin nuoret ovat samaistuneet ja miten he suhtautuvat chileläisen kulttuurin ylläpitämisen?

- Kuinka nuoret suhtautuvat nykyiseen elämäänsä ja tulevaisuuteensa?

Historiatietoisuuden olemusta ei voida määritellä yksiselitteisesti, kuten tutkimuksen teoreettisesta osuudesta on käynyt ilmi. On kuitenkin mahdollista erotella inhimillisen toiminnan osa-alueita, joissa historiatietoisuus ilmenee. Niitä tarkastelemalla voidaan saada tietoa historiatietoisuuteen vaikuttavista tekijöistä sekä prosessin vaiheista. Sen vuoksi tutkimuskysymykset kohdistuvat historiatietoisuuden ilmenemiseen eri prosesseissa. Muun muassa Rüsen on esittänyt mallin, joka kuvastaa historiatietoisuuden kehittymistä. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan pyritä paikantamaan haastateltavien historiatietoisuuden tasoa, vaan pyrkimyksenä on selvittää, miten historiatietoisuus ilmenee heidän tulkinnoissaan menneisyydestä, nykyisyydestä sekä tulevaisuudesta. Tutkimuksen oletusarvona on, että Chilen vallankaappaus ja sen seurauksena koettu pakolaisuus on ollut merkittävä käännekohta kohderyhmän elämässä. Aikaisemman tutkimuksen (Jensen 1997; Cohen 1997; Norgren 2006) perusteella voidaan olettaa, että toiseen kulttuuripiiriin siirtyminen ja siinä eläminen yhdistettynä kollektiivisesti koettuun traumaan on voimakas historiatietoisuuteen vaikuttava tekijä. Menneisyydessä koetut tapahtumat saavat kuitenkin jatkuvasti uusia merkityksiä nykyisyydessä sosiaalisen kanssakäymisen tuloksena. Tämän tutkimuksen intressinä on selvittää, miten kyseinen prosessi ilmenee Chilen pakolaisten ja heidän jälkeläistensä elämässä.

Aikaisempien tutkimusten ja tutkimuskysymysten perusteella luotiin seitsemän kategoriaa, joissa historiatietoisuus ilmenee. Ne ovat elämäkerrallinen muisti, kollektiivinen muisti, kokemukset kahden kulttuurin välissä elämisestä, ihmiskäsitys, historian olemus ja ymmärrys olemassaolosta, arvokäsitykset sekä tulevaisuuskäsitykset. Jensenin nimeämät viisi historiatietoisuuden prosessia (identiteetti, kyky kohdata muita, sosio-kulttuuriset käsitykset, arvo- ja normitietoisuus sekä kyky muodostaa tarina) ovat tämän tutkimuksen tulosten kategorisoinnin perustana. Jensenin mallia on sovellettu ottamalla vaikutteita Halbwachsin jaottelusta elämäkerrallisen muistin ja historiallisen muistin välillä. Samoin Karlssonin näkemys historian eksistentiaalisesta käytöstä on vaikuttanut kategorioiden syntymiseen. Kohderyhmän pakolaistaustan vuoksi kokemukset kahden kulttuurin välissä elämisestä on valittu yhdeksi kategoriaksi. Tulevaisuuskäsitykset valittiin omaksi kategoriakseen, jotta myös kolmas aikadimensio on selkeästi esillä analyysissa.

Tutkimukseen valittiin mukaan kaksi eri sukupolvea, jotta pystyttäisiin tarkastelemaan, miten historiatietoisuuden sekä kollektiivisen muistin osa-alueet ovat mahdollisesti välittyneet Suomessa syntyneelle toiselle sukupolvelle. Perhe on eräs voimakas historiatietoisuuteen vaikuttava tekijä. Nuoria haastatteleamalla pyrittiin selvittämään, kuinka voimakkaana vanhempien kollektiivinen trauma on välittynyt seuraavalle polvelle sekä vaikuttanut heidän historiatietoisuuteensa. Vallankaappauksen tapahtumat eivät ole osa nuorten välitöntä elämäkerrallista muistia, mutta se on ollut merkittävä historiallinen tapahtuma heidän vanhemmilleen, ja on siten osa heidän historiallista muistiaan (Halbwachs). Haastatteleamalla kahta eri sukupolvea pystyttiin tarkastelemaan samaa ilmiötä kahdesta eri näkökulmasta, kahden eri ajassa nuoruutensa eläneen ryhmän näkökulmasta.

4.2 Aineiston hankinta

Historiatietoisuutta on tutkittu lukuisilla eri tavoilla, kuten kyselylomaketutkimuksilla, kirjoitelmia analysoimalla, historiakulttuurin tuotteita tarkastelemalla ja haastattelututkimuksilla (Angvik & von Borries 1997; Ahonen 1998; Torsti 2003; Rüsen 2004; Nordgren 2006; Virta 2008; Rantala 2009). Tutkimuksen kohderyhmän pienen koon, haastateltavien osittain puutteellisen suomenkielentaidon vuoksi sekä tutkittavan ilmiön luonteen vuoksi tutkimuksen menetelmäksi valittiin laadullista tutkimustraditiota edustava teemahaastattelu. Kyselylomaketutkimus ei olisi tarpeeksi palvellut tutkimuksen tavoitteita, eikä kaikkien haastateltavien kielitaidot olisi riittäneet kirjallisen aineiston tuottamiseen suomeksi. Useat haastateltavista kokivat käsiteltävät teemat vaikeiksi suullisestikin ilmaistuna. Laadullinen tutkimusmenetelmä vaikutti sopivalta ratkaisulta tutkimuksen kohteena olevan ilmiön käsitteellistämiseen.

Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena ei ole tilastollisiin yleistyksiin pyrkiminen, vaan tietyn ilmiön kuvaaminen, ymmärtäminen ja tulkinta (Tuomi & Sarajarvi 2009, 85). Tässä tapauksessa ymmärtämisen kohteena oleva ilmiö on historiatietoisuus. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on tuoda esiin sosiaalisten ilmiöiden ja inhimillisen todellisuuden merkityksellisyys sekä moniulotteisuus. Eri kulttuuripiireissä elävillä ihmisillä on erilainen

elämismaailma ja siten erilaisia tapoja luoda merkityksiä ja tulkita niitä. Toisistaan poikkeavista merkityksistä huolimatta kulttuuripiireissä ja yhteisöissä tulkitaan merkityksiä tietyn normiston mukaan, mikä tekee niistä yhteisöllisiä. Yhteisölliset merkitykset ovat historiallisia ja muuttuvat ajassa ja kulttuurien välillä liikuttaessa (Moilanen & Räihä 2007, 49). Historiatietoisuus on yksi esimerkki merkityskokonaisuudesta, joka on vahvasti sidoksissa yhteisöllisiin merkityksiin. On mahdollista tulkita yhteisöllisten merkitysten ilmenemistä ja muuttumista kohdentamalla huomio ihmisten historiatietoisuuteen. Näin voidaan saada tietoa merkitysten rakentumisesta ja muuttumisesta sekä niiden kytköksistä yhteiskuntaan.

Laadullinen tutkimus on usein suoraa kanssakäymistä tutkijan ja tutkittavien välillä, minkä vuoksi uusia merkityksiä syntyy myös aineistonkeruuvaiheessa (Hirsjärvi & Hurme 2008, 49). Laadullinen tutkimus on siten prosessi, jota ei voi täysin ennalta määritellä. Kari Kiviniemen (2007, 76) mukaan laadullista tutkimusprosessia voi luonnehtia tutkijan ja tutkittavan yhteiseksi oppimisprosessiksi, jossa koko tutkimuksen ajan pyritään kasvattamaan osapuolten tietoisuutta tarkasteltavana olevasta ilmiöstä ja sitä ohjailevista tekijöistä. Teoreettiset näkökulmat jäsentävät tutkimusta, mutta aineiston keruuvaiheessa kentältä saattaa nousta esiin uusia näkökulmia ja merkityksiä, joita tutkija ei ole osannut aiemmin havainnoida. Timo Laine (2007, 33) kuvaa laadullista tutkimusta prosessiksi, jossa pyritään tekemään jo tunnettua tiedetyksi. Tutkimuksen tehtävänä on yrittää nostaa tietoiseksi ja näkyväksi se, jonka tottumus on häivyttänyt huomaamattomaksi ja itsestään selväksi.

Tässä tutkimuksessa Chilen pakolaisten historiatietoisuutta pyrittiin nostamaan näkyväksi teemahaastattelun avulla. Teemahaastattelu on lomake- ja avoimen haastattelun välimuoto (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 208). Teemahaastattelussa haastattelu etenee teoriasta nousevien etukäteen valittujen teemojen avulla (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75). Haastattelun aikana pyritään nostamaan esille haastateltavien eri teemoille antamia tulkintoja ja merkityksiä. Haastattelun kysymysten järjestystä ja ulkoasua ei määritellä tarkkaan etukäteen, vaan haastattelun kysymykset rakentuvat osittain haastattelun aikana teemojen ympärille (Hirsjärvi 1997, 208). Haastattelu on lähinnä teemoista keskustelemista. Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 48) mukaan teemahaastattelun avoimuus vapauttaa pääosin

haastattelun tutkijan näkökulmasta ja tuo tutkittavan äänen kuuluviin. He korostavat teemahaastattelun vuorovaikutteisuutta. Merkitykset syntyvät osittain keskustelun aikana, mikä vaatii tutkijalta herkkyyttä kuunnella haastateltavaa.

Toteutetun haastattelun teemat muotoiltiin historiatietoisuutta käsittelevien teorioiden ja aikaisempien historiatietoisuutta kartoittaneiden teemahaastattelurunkojen perusteella (muun muassa van den Berg 2007; Virta 2008). Teemat olivat oma elämähistoria, historian olemus ja menneisyyteen suhtautuminen, kansalliset kertomukset, historiakulttuurin käyttö ja tulevaisuuskäsitykset (Liite 2). Jokainen haastattelu eteni kuitenkin eri tavoin riippuen haastateltavien reaktioista haastattelijan kysymyksiin.

Haastattelut toteutettiin maaliskuun 2010 alussa viikoilla 9 ja 10 yhtä lukuun ottamatta. Yksi haastattelu peruuntui useaan otteeseen muun muassa Chilessä helmikuun lopulla tapahtuneen massiivisen maanjäristyksen vuoksi. Viimeinen haastattelu saatiin lopulta tehtyä kuukautta myöhemmin viikolla 15. Haastattelut toteutettiin haastateltavien kodeissa, työpaikoilla sekä julkisissa tiloissa. Kaikki haastattelut kestivät yhdestä kahteen tuntiin. Seitsemän haastatteluista tehtiin suomenkielellä ja yksi toteutettiin englanniksi.

4.3 Tutkimuksen kohderyhmä

Tutkimuksen kohderyhmäksi on valittu 1970-luvulla Suomeen saapuneet Chilen pakolaiset sekä heidän jälkeläisensä. Edelleen Suomessa asuvilla Chilen pakolaisilla on yli 30 vuoden kokemus uudessa kotimaassa elämisestä. Suomessa asutun pitkän ajanjakson vuoksi tutkimukseen oli mahdollista ottaa mukaan myös Chilen pakolaisten Suomessa syntyneet, jo aikuisikään ehtineet, jälkeläiset. Tutkimuksen kohteena olevat ilmiöt, kuten historian olemus ja historian vaikutus identiteettiin, ovat vaikeasti lähestyttäviä ilmiöitä ja edellyttävät syvällistä käsitteellistä ajattelua. Tämän vuoksi tutkimuksen kohderyhmäksi oli mielekästä valita aikuisikään kasvaneita henkilöitä. Maahanmuuttajien historiatietoisuutta on tutkittu Suomessa ainoastaan koulukontekstissa, minkä vuoksi ilmiötä kuvaavalle tiedolle on tilausta myös muista näkökulmista. Historiatietoisuuden tutkiminen saattaa avata portteja muidenkin ilmiöiden ymmärtämiseen, kuten maahanmuuttajien sopeutumiseen uuteen kotimaahansa.

Toinen merkittävä syy juuri chileläisten pakolaisten valintaan oli syksyllä 2009 vireillä ollut yhteistyöhanke Helsingin yliopiston ja chileläisen CONICYT (Kansallinen tieteen ja teknologian tutkimuskeskus) välillä. Hankkeen päämääränä on edistää kansalaisuutta, kansallista identiteettiä ja sosiaalista muutosta koskevaa tietoutta. Chileläisten hanke kulkee nimellä ”Education and the risk of social fragmentation: citizenship, equality and national identity” ja suomalaisten yhteistyöhankeiden työnimet ovat a) School as an agent of social change ja b) Historical consciousness, cultural identity and the making of citizens in a multicultural society. Hankkeen toteutuminen oli tämän tutkimuksen toteutusvaiheessa vielä epävarmaa, mutta se tuki valintaa tutkimuksen kohdentamisesta juuri chileläisiin pakolaisiin.

Tutkimuksen kohderyhmän tavoittaminen osoittautui tutkimuksen työläimmäksi osuudeksi ja vaati tekijältä pienimuotoista salapoliisityötä. Tehokkaiksi haastateltavien tavoittamismenetelmiksi osoittautuivat sähköisten verkkoyhteisöjen kautta tiedustelu, eri kontaktien kysely tuttavien ja ystävien kautta sekä keskustelu Suomen ja Chilen yhteistyössä kunnostautuneiden henkilöiden kanssa. Entisen Chilen diplomaatin Tapani Brotheruksen arvion mukaan noin 10 % Suomeen saapuneista Chilen pakolaisista asuu enää Suomessa. Tavoiteltava kohderyhmä ei siis ollut määrällisesti suuri, koska Suomeen saapui 1970-luvulla 182 Chilen pakolaista. Valtaosa Suomeen vuosina 1973–1976 saapuneista Chilen pakolaisista muutti jo muutaman vuoden sisällä muihin maihin, kuten Saksan demokraattiseen tasavaltaan, Ranskaan, Venäjälle, Ruotsiin, Kanadaan ja muihin Etelä-Amerikan valtioihin. Osa Suomeen asettuneista perheistä taas muutti takaisin Chileen 1980- ja 1990-lukujen taitteessa, kun Pinochetin hallinto salli pakolaisten palata takaisin maahan. Yksi haastateltava muutti perheensä kanssa takaisin Chileen 1990-luvun alussa ja kuului siten paluumuuttajien ryhmään, mutta palasi takaisin Suomeen opiskelemaan kesällä 2009.

Tiedustelujen seurauksena tavoitettiin viisi Chilen pakolaista ja viisi toisen polven edustajaa. Tavoitteena oli saada tutkimukseen mukaan Chilen pakolaisia ja heidän omia lapsiaan, mutta asetelma osoittautui mahdottomaksi toteuttaa. Osa tavoitettujen pakolaisten lapsista asui ulkomailla tai kaukana pääkaupunkiseudulta katsottuna, joten haastattelut olisi

pitänyt tehdä puhelimitse tai sähköpostilla, mikä olisi muuttanut aineistonkeruumenetelmää. Tutkittavan ilmiön intiimiyden sekä käsitteellisen luonteen vuoksi pitäydyttiin kasvotusten toteutettavassa teemahaastattelussa. Sen seurauksena haastatteluihin osallistuneet Chilen pakolaiset sekä toisen polven edustajat eivät ole sukulaissuhteessa keskenään. Lähes kaikki haastateltavat kuitenkin tunsivat toisensa.

Yksi Chilen pakolaisten haastatteluista jouduttiin jättämään tutkimuksen ulkopuolelle kieliongelmiin vuoksi. Yksi nuorten haastatteluista taas peruuntui jo ennen haastattelun tekemistä. Siten tutkimukseen mukaan valittujen haastattelujen määrä vakiintui kahdeksaan; neljä Chilen pakolaisten ja neljä toista polvea edustavien nuorten haastattelua.

Tutkimukseen osallistuneet Chilen pakolaiset olivat kaikki syntyneet Chilessä vuosina 1937–1947 ja eläneet lapsuutensa sekä nuoruutensa siellä. Kaksi haastateltavista saapui Suomeen ensimmäisessä pakolaiserässä joulukuussa 1973, yksi tuli kuukautta myöhemmin tammikuussa 1974 ja yksi toisen Pohjoismaan kautta vuonna 1976. Haastateltavista Chilen pakolaisista yksi oli mies ja kolme olivat naisia. Haastateltavat olivat korkeasti koulutettuja yhtä lukuun ottamatta. Osa saapui maahan perheensä kanssa ja osa tuli yksin. Kolme neljästä hallitsi saapuessaan englannin kielen, mikä helpotti sopeutumista ja työn saantia Suomessa. Yleisesti Suomeen saapuneet Chilen pakolaiset olivat valikoitunutta joukkoa ja korkeasti koulutettuja, mikä on mahdollisesti vaikuttanut myös heidän sopeutumiseensa uuteen kotimaahan. Kaikki olivat olleet jollain tasolla tekemisissä vasemmistolaisen politiikan kanssa, minkä vuoksi he joutuivat pakenemaan maasta. Suuri osa maasta paenneista oli ollut maan älymystöä ennen vallankaappausta.

Kaikki haastatellut nuoret olivat syntyneet Suomessa vuosina 1980–1987. Kaksi haastateltavista oli naisia ja kaksi oli miehiä. Yhden nuoren kummatkin vanhemmat olivat paenneet Chilestä ja kolmen muun isä oli Chilen pakolainen äidin ollessa suomalainen. Vanhemmat olivat paenneet Chilestä vuosina 1973–1974: yksi vuonna 1973, kaksi vuonna 1974 ja yksi oli tullut Suomeen toisen maan kautta vuonna 1976. Kaikki nuoret olivat korkeakoulutettuja. Kaksi heistä oli haastattelujen aikaan ansiotyössä ja kaksi opiskeli yliopistossa. Kaikkien nuorten chileläisillä vanhemmilla oli myös korkeakoulututkinto tai ammatillinen loppututkinto, mikä tukee näkemystä Chilen pakolaisten korkeasta

koulutustasosta. Kaikki nuoret puhuivat sujuvasti sekä suomea että espanjaa. Lisäksi kolme heistä hallitsi englannin kielen ja yksi vielä sen lisäksi ranskan ja ruotsin.

Tutkimuksen kohderyhmä oli hyvin valikoitunutta, kuten edellä käy ilmi. Joukon korkea koulutustaso sekä vasemmistolainen tausta on vaikuttanut tutkimuksen toteutukseen sekä tuloksiin. Suurin osa haastateltavista pystyi hyvin perustelemaan näkemyksiään sekä reflektoimaan omaa ajatteluaan. Monella oli myös selkeä poliittinen näkemys ja mielipide maailmanpoliittisista ilmiöistä. Kohdejoukon valinnassa haettiin ryhmää, joka pystyisi keskustelemaan historiatietoisuuteen liittyvistä vaikeista aiheista, joten joukon valikoituneisuus ei sinänsä ole epätoivottava asia. Se täytyy kuitenkin pitää mielessä tutkimusta lukiessa ja tuloksia arvioitaessa.

Suomen Chilen pakolaisten pienen ryhmäkoon vuoksi haastateltavista ei luoda edellä kuvattua tarkempaa profiilia, vaikka se saattaisi auttaa tulosten tulkitsemisessä. Ratkaisu perustuu tutkimukseen osallistuneiden anonymiteetin suojelun tarpeeseen. Lähes kaikki suomenchileläiset tuntevat toisensa ja taustansa, minkä vuoksi tarkan profiilin luominen paljastaisi ainakin heidän keskuudessaan haastatteluun osallistuneiden henkilöllisyyden.

4.4 Aineiston analyysi

Haastattelut tallennettiin digitaalisella ääninauhurilla ja äänitiedostot siirrettiin tietokoneelle. Kahdeksasta haastattelusta syntyi noin 150 liuskaa litteroitua tekstiä.

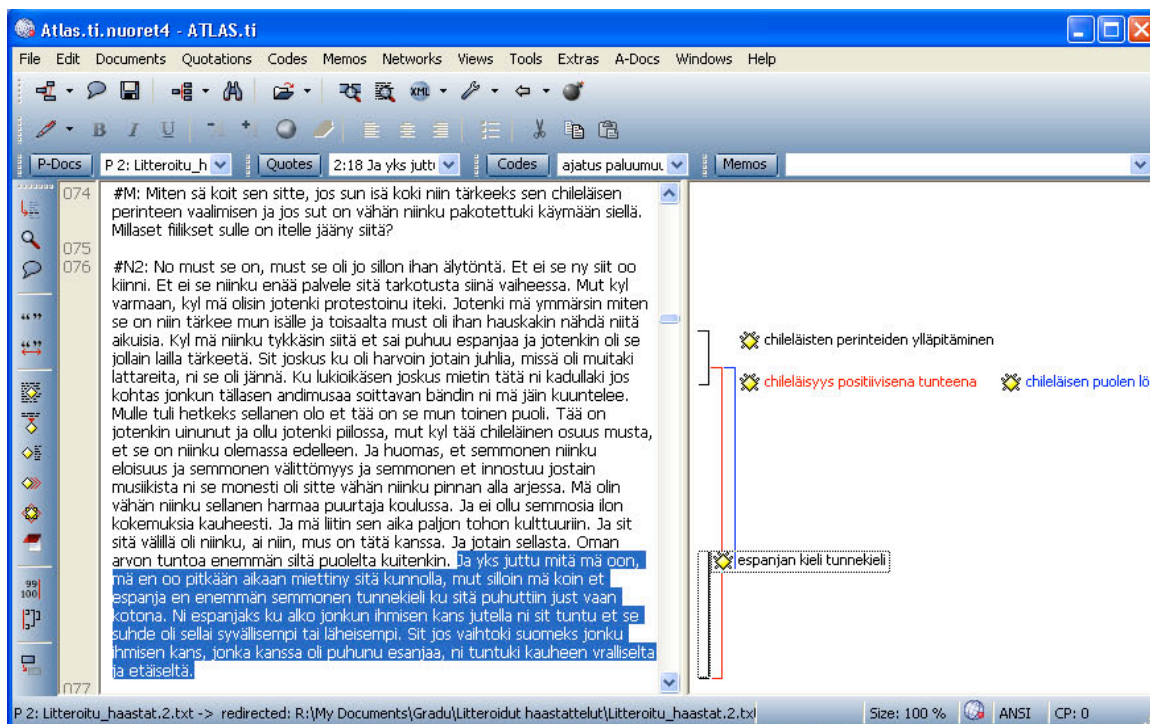
Litteroitu aineisto käsiteltiin Atlas.ti 6.0 -tekstianalyysiohjelmalla. Atlas.ti -ohjelma on atk-avusteinen laadullinen tekstianalyysiohjelma, jonka avulla on mahdollista työstää laajojakin teksti-, kuva- ja äänitiedostoja. Ohjelmaa voi käyttää muun muassa tekstiaineiston temaattisessa luokittelussa. Tässä tutkimuksessa Atlas.ti -ohjelmaa käytettiin apuvälineenä aineiston luokittelussa ja jäsentämisessä. Aineisto käsiteltiin sisällönanalyysin periaatteita noudattaen.

Sisällönanalyysillä tarkoitetaan pyrkimystä kuvata dokumenttien sisältöä sanallisesti (Tuomi & Sarajarvi 2009, 106). Tutkimusaineistosta pyritään luomaan teoreettinen

kokonaisuus ja analyysiyksiköt muodostuvat aineistosta tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun mukaan (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85). Tässä tutkimuksessa aineiston analyysiyksiköitä kutsutaan koodeiksi Atlas.ti -ohjelman termistön mukaan. Aineiston luokittelun ja koodauksen tarkoituksena on tehdä käsitysten joukosta hallittava kokonaisuus, jotta samankaltaisuuksien ja eroavuuksien havaitseminen olisi mahdollista (Syrjälä, Ahonen, Syrjäläinen & Saari 1994, 125). Koodien avulla aineisto on mahdollista pilkkoa osiin ja ryhmitellä merkitysten mukaisesti ylä- ja alakategorioihin (Hirsjärvi & Hurme 2008, 76). Sisällönanalyysin tarkoituksena on siis järjestää kerätty aineisto hallittavaksi kokonaisuudeksi johtopäätösten tekoa varten (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103).

Aineistoa koodatessa litteroidusta tekstistä eli primääritekstistä seulotaan merkityksellisiä ilmauksia eli sitaatteja, jotka pelkistetään analyysiyksiköiksi eli koodeiksi. Samaa merkitsevät ilmaisut yhdistetään saman koodiin alle, joten yhteen koodiin saattaa sisältyä kymmeniäkin samaa asiaa ilmaisevia sitaatteja aineiston koosta riippuen. Koodi nimetään ilmaisun merkitystä vastaavaksi. Koodauksessa on pyritty toteuttamaan tiheää ja yksityiskohtaista koodausta. Samaan merkityskategoriaan kuuluvat koodit on yhdistetty koodiperheisiin, jotka helpottavat koodien käsittelyä ja aineiston analysointia.

Aineiston käsittelyvaiheeseen sisältyi useita koodauskierroksia, joiden aikana aiemmin luotuja koodeja tuhottiin, nimettiin uudelleen ja koodien sisältöä muokattiin. Ensimmäisellä koodauskierroksella koodeja luotiin lähinnä teorian ja haastattelurungon teemojen perusteella. Toisella kierroksella havaittiin, että luodut koodit olivat liian yleispäteviä, jonka jälkeen jo ennestään olemassa olevia koodeja nimettiin uudelleen kuvaamaan tarkemmin sitaatin sisältöä. Jälkimmäisistä primääriteksteistä nousi esille uusia koodeja, joita ei osattu huomioda ensimmäisiä primääritekstejä käsiteltäessä, minkä vuoksi uusia koodeja lisättiin jo käsiteltyihin primääriteksteihin jälkikäteen. Koodaus ei siis tapahtunut aina systemaattisesti yksi primääriteksti kerrallaan, vaan liikkuen eri aineistojen välillä sen mukaan, miten uusia ajatuksia syntyi ja nousi esiin aineistosta. Kuviossa 2. on esitetty esimerkki Atlas.ti -ohjelman koodausikkunasta, jonka tarkoituksena on havainnollistaa aineiston analyysin koodausvaihetta.

Kuvio 2. Esimerkki aineiston koodauksesta Atlas.ti 6.0 -ohjelmalla.

Tässä tutkimuksessa koodit on ryhmitelty seitsemään eri kategoriaan eli koodiperheeseen, jotka ovat nousseet esille teorian perusteella. Koodiperheet ovat elämäkerrallinen muisti, kollektiivinen muisti, kokemukset kahden kulttuurin välissä elämisestä, ihmiskäsitys, ymmärrys olemassaolosta ja käsitys historian olemuksesta, arvokäsitykset ja tulevaisuuskäsitykset. Kukin kategoria sisältää vielä neljästä kahteen alakategoriaa, joiden tarkoituksena on jäsentää kunkin kategorian sisältöä. Alakategoriat ovat nousseet esille aineistosta koodauskierrosten aikana. Sen vuoksi tutkimuksen metodi ei ole teorialähtöinen, vaan lähempänä teoriasidonnaista tapaa käsitellä aineistoa. Kummallekin aineistolle (Chilen pakolaiset ja toisen polven edustajat) on luotu omat alakategoriat, koska aineistojen sisällöt eivät olleet täysin yhteneviä.

Kategorioiden ja alakategorioiden tarkoituksena on pyrkiä vastaamaan tutkimuskysymyksiin. Kaikkia kategorioita kuvaava pääkategoria on historiatietoisuus. Kategorioiden muodostamisessa on tärkeää huomioida merkitysten intersubjektiivisuus. Ilmaisun merkitys riippuu sekä sen ilmaisijasta että tulkitsijasta. (Syrjälä ym. 1994, 124). Tutkija ymmärtää haastateltavan ilmaisun aina oman kokemusmaailmansa kautta, mikä

vaikuttaa ilmaisun tulkintaan. Niin on tapahtunut luonnollisesti myös tässä tutkimuksessa. Laadullinen tutkimuksen perusperiaatteisiin kuuluu, että tapaukset ovat aina ainutlaatuisia ja niitä tulkitaan subjektiivisesta näkökulmasta. On tärkeää tiedostaa omat sitoumuksensa tutkimuksessa ja pyrkiä avoimuuteen niiden suhteen, jotta tutkimuksen luotettavuus ei kärsi. Tässä tutkimuksessa luotettavuutta pyritään pitämään yllä mahdollisimman yksityiskohtaisella vaiheiden erittelyllä ja tutkijan valintojen perusteluilla.

5. TUTKIMUSTULOKSET

Seuraavissa luvuissa pyritään vastaamaan tutkimuskysymyksiin kerätyn aineiston perusteella. Luvut on rakennettu edellä esiteltujen kategorioiden perusteella. Kummankin joukon, Chilen pakolaisten ja toisen polven edustajien, haastattelut käsitellään samoissa luvuissa. Selkeyden vuoksi luvussa kutsutaan toisen polven edustajia nuoriksi ja pakolaisina Suomeen saapuneita henkilöitä Chilen pakolaisiksi. Haastatteluista on poimittu otteita aineiston analyysin ja havainnoinnin apuvälineeksi. Otteet on merkitty lyhenteillä N1–N4 sekä P1–P4. N-kirjain on lyhenne sanasta nuori ja P-kirjain sanasta pakolainen. Numerot kuvaavat haastattelujen järjestystä. H-kirjain viittaa haastattelijaan. Alla oleviin taulukoihin on koottu erikseen kummankin joukon seitsemän alakategoriaa sekä niiden alakategoriat, mitkä jäsentävät aineiston analyysia.

Taukukko 1. Nuorten aineiston perusteella muodostuneet kategoriat.

Alakategoriat (aineistopohjainen)	Kategoriat (teoriapohjainen)	Pääkategoria
Menneisyyden käsitteleminen perheissä Kokemukset Chilestä Vasemmistolaisuus perheessä Väkivaltakulttuurin torjuminen	Elämäkerrallinen muisti	Historiatietoisuus
Chileläisten perinteiden ylläpitäminen Käsitykset suomalaisuudesta Käsitykset chileläisyydestä Historiakulttuurin vaikutus	Kollektiivinen muisti	
Tunne erilaisuudesta Chileläisen identiteetin aktivoituminen Tunne suomalaisuudesta Kiinnostus historiaa kohtaan	Kokemukset kahden kulttuurin välissä elämisestä	
Myönteinen ihmiskäsitys Pessimistinen ihmiskäsitys	Ihmiskäsitys	
Dilemma omasta olemassaolosta Historia kehityksenä Historia taisteluna vallasta Historia itsensä tuntemisen välineenä	Historian olemus ja ymmärrys olemassaolosta	
Chileläisen yhteiskunnan arvot Suomalaisen yhteiskunnan arvot	Arvokäsitykset	
Epävarmuus maailman tulevaisuudesta Usko omaan tulevaisuuteen Käsitykset vaikutusmahdollisuuksista	Tulevaisuuskäsitykset	

Taulukko 2. Chilen pakolaisten aineiston perusteella muodostuneet kategoriat.

Alakategoriat (aineistopohjainen)	Kategoriat (teoriapohjainen)	Pääkategoria
Kokemukset pakolaisuudesta Muistot Chilestä ennen vallankaappausta Väkivaltakulttuurin torjuminen	Elämäkerrallinen muisti	Historiatietoisuus
Chileläisten perinteiden ylläpitäminen Käsitykset suomalaisuudesta Käsitykset chileläisyydestä Historiakulttuurin vaikutus ajatteluun	Kollektiivinen muisti	
Suomalaiseen yhteiskuntaan sopeutuminen Kulttuurien yhdistäminen	Kokemukset kahden kulttuurin välissä elämisestä	
Myönteinen ihmiskäsitys Pessimistinen ihmiskäsitys	Ihmiskäsitys	
Tulkinnat historian olemuksesta	Historian olemus ja ymmärrys olemassaolosta	
Chileläisen yhteiskunnan arvot Suomalaisen yhteiskunnan arvot	Arvokäsitykset	
Tulevaisuuden ajattelemisen torjuminen Epävarmuus maailman tulevaisuudesta Käsitykset vaikutusmahdollisuuksista	Tulevaisuuskäsitykset	

5.1 Elämäkerrallinen muisti

Rüsenin mukaan historiatietoisuus on kerronnallista kykyä muodostaa ajallinen kehys käytännölliselle elämälle. Myös Jensenin mukaan historiatietoisuus ilmenee kykynä muodostaa elämästä tarina. Kollektiivisen muistin pioneeriteoreetikko Halbwachs jaotteli menneisyyden muistamisen historialliseen muistiin ja elämäkerralliseen muistiin. Hänen mukaansa muistin sosiaalisesta rakentumisesta huolimatta yksilö on se, joka muistaa ja valikoi muistamisen arvoiset asiat. Elämäkerrallinen muisti muodostuu niistä tapahtumista, joissa ihminen on ollut läsnä. Muistaminen ja unohtaminen ovat riippuvaisia menneisyyden tapahtumaan osallistuneiden henkilöiden muiston yhteisestä työstämisestä. Yksilön henkilökohtaiset muistot hälvänevät, jos niitä ei aktivoida, ja saattavat muuttaa

muotoaan, jos ne kohtaavat uusia tulkintoja tapahtuneesta. Tässä luvussa tarkastellaan millaisia muistamisen ja kerronnan muotoja Chilen pakolaisten ja heidän jälkeläistensä perheissä on esiintynyt ja miten he itse ovat tulkinneet elämässään tapahtuneita käänteitä.

Menneisyyden käsitteleminen perheissä ja kokemukset pakolaisuudesta

Kaikissa nuorten perheissä vanhempien tai vanhemman pakolaisuudesta ja menneisyydestä oli puhuttu, mutta sen käsittelyyn liittyi usein vaikeita hetkiä ja moni mainitsi menneisyyden olleen pitkään kipeä kohta perheen arjessa. Yksi haastateltavista kertoi, että menneisyydestä ei puhuttu perheessä usein, koska se päättyi aina siihen, että kaikki itkivät. Nuori arveli, että vanhemmat eivät halua enää muistella menneisyyttään, koska he ovat kärsineet siitä jo niin paljon. Kaksi haastateltavista mainitsi, että he ovat kuulleet vallankumouksen aikaisista ajoista vähitellen pieninä palasina, mutta kokivat tuntevansa vanhempien menneisyyden jo melko hyvin. Osa koki, että vanhempien trauma oli välittynyt myös heille itselleen, ja tunsivat olleensa osallisina traumassa, vaikka eivät olleet vielä edes syntyneet vallankumouksen tapahtuessa. Kaikki nuoret kuitenkin tiesivät, miten heidän vanhempansa/vanhempi oli päätenyt pakolaiseksi Suomeen.

Chilen pakolaisten kertomuksissa vallankumouksen aika ja ensimmäiset vuodet Suomessa välittyi vaikeana ja usein traumaattisena kokemuksena. Kaikki haastateltavat yhtä lukuun ottamatta saapuivat maahan puolen vuoden sisällä vallankaappauksesta. Kolme neljästä oli päätenyt Suomeen hakiessaan turvaa Santiagossa sijainneen Suomen suurlähetystön henkilökunnan kautta. Moni oli piileskellyt lähetystön suojassa useita kuukausia ennen lähtöluvan saamista ja useat olivat joutuneet todistamaan sotilasjuntan harjoittamaa väkivaltaa lähipiirissään ennen lähtöä maasta. Haastateltavat muistelivat saapumistaan maahan varsin eri tunnelmissa. Yhdelle haastateltavalle kyseisen ajan muisteleminen oli erityisen raskasta.

P2: Mä en jaksa muistaa. Se oli niin shokki kun ei ollu mitään muuta kuin me siellä keskellä metsää. Yksi kerran päivässä ne toi meille ruokaa ja joka päivä ne toi meille sairaanhoitaja, joka otti kokeita ja sitten uloste. Kyllä me kerrettiin olla varmaan kaksi-kolme kuukautta, jos mä en valehtele. Mutta se tuntu, että oli ikuisesti siellä

kun ei saanut mitään kontakti ketään muuta. Oma porukka oli siellä ja joulu oli tulossa. Se oli shokki. Ja kun nuori vielä olimme.

Toinen samaan aikaan saapunut pakolainen muisteli ensimmäisiä hetkiä Suomessa hymy huulilla.

P3: Oikein pimeä. Kun mentiin bussiin se paikka, missä veivät, Punainen Risti vei meidät. Se oli kapea tie ja lunta ja kuusi. Joulukuusi ja lunta ja pimeä, mutta kaunis.

Hänkin kertoi, kuinka niukkaa elämä oli ollut ensimmäisinä kuukausina, kun ei ollut talvivaatteita tai muutakaan omaisuutta mukana, mutta kuinka pakolaiset alkoivat saada vähitellen hyvää tukea ja jopa päivärahaa. Hän muisteli, kuinka rankkoja ensimmäiset vuodet Suomessa olivat olleet, mutta kiitteli suomalaisten ystävällistä suhtautumista pakolaisia kohtaan.

P3: Oli kyllä rankka aika. Mä en tajuu, miten mä oon jaksanut. [--] Mutta silloin kyllä suomalaiset oli hirveesti auttanut. Vapaaehtoinen nuori tyttö, joka halusi vain hoitaa lapsia. Oli hyvin kunnollisia ihmisiä, miten voi sanoa, solidaarisia ihmisiä. Yksi tärkeä asia. Heti minä huomasin suomalaiset kilttejä ja rehellisiä ihmisiä. Se on todella hienoa.

Kaikki haastateltavat olivat saaneet töitä pian saapumisensa jälkeen, vaikka heille ei esimerkiksi opetettu suomenkieltä lainkaan yhteiskunnan puolesta. Moni kuvitteli asuvansa Suomessa vain väliaikaisesti, mikä ei motivoinut kielen opiskeluun. Tilapäiseksi kuviteltu maanpako kuitenkin jatkui vastoin odotuksia ja moni oppi uuden kotimaan kielen sekä sopeutui uuteen kotimaahansa. Kaikki Chilen pakolaiset eivät kuitenkaan sopeutuneet ja hakeutuivat sen vuoksi muihin maihin.

Chilen pakolaisten sopeutumiseen vaikutti heidän oman aktiivisuutensa lisäksi varmasti Suomessakin noteerattu Chilen solidaarisuusliike. Maailman vasemmiston katseet olivat kiinnittyneet Allenden Chileen 1970-luvun alussa, koska näytti hetken siltä, että Allende pystyisi ohjaamaan Chilen sosialistiseen demokratiaan. Suurten odotusten vuoksi

sotilasjuntan vallankaappaus oli järkytys vasemmistolaisille liikkeille, mikä aiheutti maailmanlaajuisen solidaarisuusliikkeen Chilen vainottuja kohtaan. Yksi pakolaisista pohti, että oli oikeastaan erikoista, että Suomi vastaanotti vasemmistolaisia Chilen pakolaisia, vaikka ”Suomessa on kärsitty punaisuudesta Venäjän taholta”. Myös toinen haastateltava mainitsi, että he olivat poliittisesti leimaantuneita saapuessaan maahan, mikä on varmasti vaikuttanut suomalaisten suhtautumiseen heitä kohtaan. Hänen näkemyksensä mukaan suurin osa suomalaisista kohteli pakolaisia positiivisesti. Eräs pakolainen arvosteli Suomen viranomaisten valmistautumista pakolaisten saapumiseen, mutta muisteli lämmöllä tavallisten suomalaisten suhtautumista heihin. Pakolaisten kritiikki kohdistui lähinnä viranomaistahojen toimintaan.

P4: First people who came 1973 they said that there was not much of knowledge of how to treat the refugees. There was no infrastructure in the country. There was no “turvakoti” or something like that to put these wounded people who came by the most dark time of the year. Because in Chile when they left it was summer and Finland was winter. Cold and sad. And everybody came with very emotional broken, very bad. Many of them have been left out of the country after their jail and their relatives had been disappear. They were still some disappeared. But what I can say that is a very important matter is that the solidarity work made our life a bit easier. And to see the attitude of Finnish people was also important to us. It was a very big help. Many Finnish families almost adopted the Chilean families. Many Chilean children called them “mummu” because there was the contact. So touching.

Lienee selvää, että kaikille Chilen pakolaisille vallankaappaus on ollut merkittävän käännekohta elämässä ja on heittänyt heidät kauas kotimaastaan paikkaan, josta monet eivät olleet koskaan kuulleetkaan. Yksi haastateltavista kertoi, kuinka vallankaappaus mursi heidän elämänsä kahteen osaan. Hän kuvasi elämää ulkomailla yhdellä siivellä lentämiseksi. Toinen siipi murtui vallankaappauksessa ja jäi Chileen ikuisiksi ajoiksi. Vallankaappaus pakotti pakolaiset omaksumaan uudenlaisen elämäntavan ja mullisti myös heidän historiatietoisuuttaan. Tapahtuman jälkeen on katsonut maailmaa realistisemmin, kuvaa eräs haastateltavista. Väkivaltainen kokemus kotimaassa muutti Chilen pakolaisten

käsitykset ihmisluonteesta, arvoista, tulevaisuudesta ja menneisyydestä. Se muutti lähes kaiken heidän elämässään.

Nuorten kokemukset vierailuista Chilessä ja pakolaisten muistot Chilestä ennen vallankaappausta

Nuorille chileläisyys on yhteydessä muistoihin ja muisteluun. He ovat kuulleet Chilestä ja chileläisyydestä säännöllisesti lapsuudessaan ja siten Chile on kytkeytynyt osaksi heidän elämäänsä ja myöhemmin osaksi myös heidän identiteettiään. Kaikki nuoret olivat käyneet Chilessä useita kertoja perheensä kanssa vierailujen ollessa mahdollista. Yhden nuoren perhe jopa muutti takaisin Chileen hänen ollessa alakouluikäinen. Kaikkien nuorten Chilen vierailuihin kuului kolme tekijää: sukulaiset, kesä ja lämmin tunnelma. Moni mainitsi chileläisten sukulaisten olevan jopa läheisimpiä, kuin Suomen suvun. Sähköisten verkkomedioiden, kuten Facebookin ja Skypen, yleistymisen on viime vuosina lisännyt yhteydenpitoa Chileen ja lähentänyt sukulaisia keskenään. Etenkin chileläiset isovanhemmat koettiin läheisemmiksi ja lämpimämmiksi suomalaisiin verrattuna, vaikka heitä ei tavata niin paljon kuin suomalaisia isovanhempia. Nuoret puhuivat chileläisistä sukulaisistaan suurella tunteella.

N3: Mul on semmonen olo, et mä haluun mennä sinne. Ja must on kauheen ihana pitää yhteyttä niihin. Ja sit viime kerralla jotenkin ymmärsi sen, et mä oon kuitenkin niin vähän nähny niitä. Hirveen avosylin otti vastaan ja semmoinen niinku lämmin vastaanotto ja samalla viesteissäkin jotenkin et voi rakas rakas serkku ja jotenkin semmoista kauheen lämmintä. Et must se on ollu tosi ihanaa.

Nuoret kokivat, että vaikka Chile on kaukana, niin kuitenkin yhteys sukulaisten kanssa pysyy. Toisinaan saattaa kulua pitkäkin aika, ettei Chilestä kuulu mitään, mutta tavatessa ollaan kuin välimatkaa ei olisi koskaan ollutkaan. Nuorten lämpimät muistot Chilestä rajoittuivat lähinnä sukulaisiin ja luontoon. Chileläistä yhteiskuntaa haastateltavat eivät kokeneet yhtä läheiseksi. Moni kritisoi nyky-Chileä rankoinkin sanakääntein. Nuorten kritiikkiä käsitellään tarkemmin seuraavassa luvussa. Nuorten Chilen muistoihin sisältyi

ajatus hetkessä elämisestä. Menneisyydestä ei juurikaan puhuta sukulaisten kanssa. Nuorten näkemystä chileläisestä mentaliteetista kuvaa seuraava ote.

N4: Mut ainakin mä voin puhuu, mitä mä opin meidän suvusta ja meidän perheestä. Että me ainakin juhlitaan paljon. Ja sillen ku juhlitaan ni pidetään hauskaa, eikä ajatella huomista. Ja ihan sama jos kello menee kymmeneen asti, eikä oo ikäkään mikään raja. Et siellä on 5-vuotiaita aamulla kymmeneen asti seuraavaan päivään ja sitte 80-vuotiaita. Et se yhdessäolo ja nauttiminen ja nauraminen ja syöminen ja juominen. Ni se kuuluu siihen hauskanpitoon ja siihen iltaan, jos järjestetään jotain. Koska sit aina tapahtuu jotain ikävää, ni sit ku julitaan, ni pitää juhlia kunnolla. Ja elämä Chilessä varmaan ainakin suurimmalle osalle on sitä, et välillä on kauheen hauskaa ja välillä taas on tosi surkeeta ja tarvitaan apua. Ja perhe on just sen takia tosi tärkeä, et ollaan yhdessä. Jos joku tarvii apua, ni sit kaikki muut voi auttaa.

Chilen pakolaiset muistelivat mielellään aikaa ennen vallankaappausta. Lapsuus muistettiin kauniina, tavallisena, osittain köyhänä ja hyvänä aikana. Useimpien muistoissa esiintyivät sisarukset ja sukulaiset, koulunkäynti sekä onnelliset kesät.

P3: Nykyisin kun olen vanhempi muistan sen, on tosi kiva muisto. Pieni muisto, joka tukeva. Se oli loppujen lopuksi tosi onnellinen lapsuusaika.

Eräs haastateltava kuvasi aikaa ennen vallankaappausta ”kauniiksi historiaksi” verrattuna ”tragediahistoriaan”. Hänen ajattelussaan oli selvästi havaittavissa jako kahtia vallankumouksen kohdalla. Useassa haastattelussa kävi ilmi, että muistoja työstettiin taiteen avulla. Yksi suunnitteli kirjan kirjoittamista, toinen maalasi ja kolmas teki käsitöitä. Taide toimi työkaluna hyvien muistojen ylläpitämisessä, chileläisten omana historiakulttuurina.

Väkivaltakulttuurin torjuminen ja vasemmistolaisuus

Kaikki Chilen pakolaiset olivat jollakin tavalla olleet tekemisissä politiikan ja vasemmistolaisuuden kanssa, koska olivat joutuneet pakenemaan maasta oikeistolaista

sotilasjunttaa. Toisaalta Heikki Hiilamon (2010, 64) mukaan kaikki, jotka olivat joskus osallistuneet poliittiseen kiistaan, ja kukapa ei Chilessä olisi, oli vaarassa vallankaappauksen jälkeen. Chilen pakolaisten nykyinen poliittinen vakaumus vaihteli. Osa haastateltavista mainitsi, ettei halua enää olla missään tekemisissä politiikan kanssa, ja osan elämässä politiikka oli edelleen yleinen keskustelun aihe ja tunteita herättävä tekijä. Kaikkien nuorten perheissä politiikasta puhuttiin ja nuoret olivat hyvin perillä vanhempiensa poliittisesta vakaumuksesta. Eräs nuori kuvasi vanhempansa poliittista vakaumusta seuraavalla tavalla.

N2: Mun isä on tosi sellanen aika mustavalkonen, se on pikkusen pehmentynyt just vanhemmiten, ja jyrkkä ja tosi militantti vasemmistolainen. Et se on kannattanut, ollut niinku Etan puolella ja IRA:n puolella ja tämmösten aseellisten ryhmien puolella. Sen mielestä se on ollu hyvää ja oikeaa taistelua. Ja sitte mulla oli semmonen dilemma jossain vaiheessa ku mä mietin, siinä ysiluokan ikäsenä, viistoistvuotiaana varmaan, ja sitte mä mietin niinku tämmösiä moraalijuttuja ja arvoja ja semmosia. Ja sitte mä mietin, et onko oikein, ku meidän isä sano et on oikein nousta sortoa vastaan aseellisesti, ni mä mietin et onko se sit näin. -- Jotenkin se oli mulle sellanen. Silloin mä olin lukiossa. Et ei, se on kyl aina väärin sellanen ihmisten tappaminen. Ja se oli mulle niinku aika selkee. Sen jälkeen mä ajattelin, et ei se oo oikein.

Ote kuvaa, kuinka isän vasemmistolaisuus on herättänyt nuoressa moraalista pohdintaa väkivaltaisten tekojen oikeutuksesta poliittisen aatteen vuoksi. Hän on isän kannasta huolimatta päätenyt eri puolelle ja valinnut pasifistisen näkökulman asiaan. Myös toinen nuori pohti vasemmistolaisen aatteen ja yksilön vapauden välistä ristiriitaa. Hän päätyi myös kritisoimaan aatteen vuoksi tehtyjä toimia Itä-Saksassa. Kyseinen nuori tiedosti, että vasemmistolaisten vanhempien mielipiteet ovat vaikuttaneet paljon hänen näkemyksiinsä, mutta koki olevansa eri mieltä monissa asioissa. Yksi nuori kertoi pilke silmäkulmassa pitävänsä tarkoituksellisesti oman puoluekantansa pimennossa vanhemmiltaan. Seuraavassa otteessa hän kuvailee perheen sisällä käytyä rajankäyntiä.

N4: Mä aloin paljon silloin 15–16-vuotiaana, ku mä kysyin paljon, ni mä aloin ottaa myös oman näkemyksen historiasta, et mitä mä ite ajattelen kaikesta. Ni se ei oo ehkä sama ku mitä mun isä ajattelee. Mun isä on ehkä vähän niinku vanhempi vasemmistolainen. Ja mä oon paljon enemmän niinku kriittisempi kaikkia kohti. Ni isä ei niinku tykänny siitä. Ja sit se alko epäillä, et kun mä äänestän, ni et mä äänestän oikeistoa. Vaan sen takii ku mä kritisoin niitä vasemmistolaisia ku mä en oo aina samaa mieltä niiden kanssa.

Kyseisten tekijöiden perusteella on mahdollista päätellä, että nuoret eivät ole varauksetta omaksuneet perheen piirissä vallinnutta vasemmistolaista aatetta. Kaikki nuoret vaikuttivat seuraavan jossain määrin maailman politiikkaa ja olivat kiinnostuneita yhteiskunnallisista asioista. Etenkin USA:n politiikka ja World Trade Centerin terrori-iskut vuonna 2001 nousivat esille useissa haastatteluissa. Tämän aineiston perusteella WTC:n terrori-iskut on ollut niin merkittävä historiallinen kokemus, että se saattaa toimia jopa sukupolvea yhdistävänä tekijänä. Yhdistettynä chileläiseen anti-imperialistiseen pohjavireeseen, kuten yksi haastateltava asian ilmaisi, nousee se vieläkin merkittävämmäksi. Myös Israelin ja Palestiinan tilanne nousi esille käsiteltäessä USA:n harjoittamaa politiikkaa maailmassa.

Chilen pakolaiset käsittelivät yleisesti ottaen vähemmän poliittisia ilmiöitä tai vakaumustaan haastatteluissa kuin nuoret, mistä voi päätellä, että aihe on monille heistä edelleen arka. Suomen virallinen linja pakolaisten saapuessa oli, ettei heidän sallittu osallistua poliittiseen toimintaan tai kuulua poliittiseen puolueeseen Suomessa (Hiilamo, 2010 169). Ulkoministeriön silloisen näkemyksen mukaan Chilen pakolaisia ei olisi koskaan pitänyt saapuakaan Suomeen. Tapani Brotheruksen tehokkaan toiminnan ansiosta historia muotoutui kuitenkin toisenlaiseksi. Yksi haastateltavista otti kuitenkin muista poiketen vahvasti kantaa poliittisiin asioihin. Hän kuvasi, kuinka hänen mielipiteensä ja aatteellinen vakaumus on pehmentynyt iän myötä, mutta kuinka jotkut epäoikeudenmukaisuudet saattavat tehdä hänestä jopa väkivaltaisen, vaikka hän on muuten erityisen kunnostautunut rauhan asialla. Kyseisen henkilön vastauksista kuului poikkeuksellinen avoimuus suhteessa menneisyyden tragediaan verrattuna muihin pakolaisiin. Hän painotti, että on hyvin tärkeää puhua menneisyydestä perheen ja ystävien kanssa, vaikka se tekee edelleen joka kerta kipeää. Hänen näkemyksensä mukaan pelon

ilmapiiri on murtunut myös Chilessä ja ihmiset puhuvat menneisyydestä nykyään avoimesti, mikä poikkesi nuorten näkemyksestä saman asian suhteen.

Sekä nuorten että Chilen pakolaisten haastattelussa nousi esille poikkeuksellisen negatiivinen suhtautuminen väkivaltaviihhteeseen. Yksi pakolainen kertoi pelkäävänsä edelleen sotaa. Hän pohti, miksi sodat ja väkivalta ovat esillä kaikissa medioissa, sekä näkyy jokapäiväisessä elämässä ja jopa lasten leikeissä Suomessakin, vaikka täällä ei ole ollut varsinaista sodan uhkaa pitkään aikaan.

P1: Tämä on se kuvio. Mä pelkään. Miksi aina tarvii olla, mikä se on, vihollinen. Tämä on se. Ja sitten Suomikin. Se on ihan sama. Jos mä kuuntelen ministeri tai joku tällainen, ulkomaisen ministeri tai joku tällainen. Se alkaa puhuu vihollinen tai tällainen. Monen ministerin se puhuu asioita. Moni suomalainen ei se kuuntele tämä. Pieni asia. Miksi? Mikä sen Suomessa tekee? Mikä vihollinen on Suomessa? Onko meillä paljon vihollinen? Ei oo. Miksi tarvii?

Eräs nuorista painotti, ettei tykkää katsoa sotaelokuvia lainkaan. Hän ei halua katsoa mitään viihdettä, jossa kuolee ihmisiä ja on kärsimystä. Hänen mukaansa kyseisten elokuvien katsominen tuo aina mieleen vanhempien kärsimyksen. Myös toinen nuori korosti, että ihmisten tappaminen on aina väärin. Mikään aate tai asia ei muuta tilannetta. Sama henkilö mielsi menneisyyden synkkänä ja ankeana aikana ja arveli asenteensa kumpuavan Suomen historianopetuksesta, joissa käsitellään pääasiassa sotia. Yhden pakolaisen väkivallan vastustus ilmeni omistautumisena rauhantyöhön, joka oli ollut iso osa hänen elämäänsä nuoruudesta lähtien. Rohkean arvion mukaan sekä pakolaisten vasemmistolainen aate sekä väkivaltaiset kokemukset kotimaassa ovat synnyttäneet kohderyhmän piirissä yleisen väkivallan ja sitä kuvaavan kulttuurin vastustamisen. Toisaalta yhden nuoren chileläinen vanhempi kannatti väkivaltaa aatteen ajamisen keinona. Tämän aineiston perusteella näyttää siltä, että Chilen pakolaisten keskuudessa on vallinnut melko yhtenäinen kielteinen suhtautuminen väkivaltaan, mikä on välittynyt kotikasvatuksessa myös heidän lapsilleen.

5.2 Kollektiivinen muisti

Kollektiivinen muisti on historiatietoisuuden perusta. Yksilön kollektiivinen muisti on ainaisessa muutoksen tilassa yksilön kohdatessa uusia ärsykeitä elinympäristössään. Historiakulttuurilla ja kulttuurisilla rituaaleilla on merkittävä vaikutus yksilön kollektiivisten käsitysten ja merkitysten muodostumisessa sekä ylläpidossa. Jokainen ihminen on historiallinen ennen kaikkea yhteisöllisten vaikutusten kautta, kuten Ahonen asian ilmaisi. Kansakunta on yksi samaistumiskohde ja kollektiivisen muistin perusta nykymaailmassa, mutta samaistumiskohteita saattaa olla myös lukuisia muita. Jokainen yksilö on kuitenkin autonominen toimija, joka pystyy jossain määrin tietoisesti valikoimaan kohteensa, joihin samaistua. Tässä luvussa on tarkoituksena tehdä selkoa siitä, mitkä tekijät nousivat esille kohderyhmien kertomuksissa ja tulkinnoissa suomalaisuudesta, chileläisyydestä sekä niiden edustamista perinteistä, ja sen lisäksi yleisesti kuvata, miten haastateltavat tulkitsivat kohtaamaansa historiakulttuuria. Kiinnostavaa on ennen kaikkea, millaisen kansallisen identiteetin Chilen pakolaiset ja heidän jälkeläisensä ovat omaksuneet. Kyseistä ilmiötä voi tarkastella kohdistamalla huomio kansallisen identiteetin konkreettisiin ilmenemismuotoihin, kuten kansallisten symboleiden ja rutiinien harjoittamiseen. Onko kohdejoukon vastauksissa havaittavissa hajontaa suhteessa kansallisuuteen ja nouseeko toinen kansallisuus voimakkaammaksi määrittäväksi tekijäksi henkilöiden identiteetin tukemisessa? Mitä kansallisuus merkitsee nuorille? Onko chileläisten perinteiden ylläpitämisellä voitu luoda kollektiivinen chileläinen identiteetti suomalaisessa yhteiskunnassa eläville nuorille?

Chileläisten perinteiden ylläpitäminen

Suomessa asuvien Chilen pakolaisten yhteistyö on ollut tiivistä heti pakolaisuuden alusta asti. Kaikki haastateltavat mainitsivat osallistuneensa aikanaan viikoittain, joka lauantai, perheensä kanssa kerhoon nimeltä *Gabriela Mistral*. Osa haastateltavista mainitsi olleensa jopa kerhon perustajajäseniä. *Gabriela Mistral* oli Chilen pakolaisten perustama oma yhdistys, jonka kokoontui lauantaisin Hakaniemessä ja sen tarkoituksena oli koota säännöllisesti chileläiset yhteen tekemään erilaisia aktiviteetteja. Kerhossa opetettiin lapsille espanjan kieltä, tehtiin käsitöitä ja ruokaa yhdessä sekä pidettiin yllä chileläisiä

perinteitä. Vuosien kuluessa tapaamisissa rupesi käymään ensin muita Latinalaisesta Amerikasta muuttaneita henkilöitä ja vähitellen myös suomalaisia. Haastateltavien kertoman mukaan jopa Tarja Halonen vieraili lapsensa Annan kanssa kerhossa. Tapaamiset loppuivat perheiden lasten kasvaessa vanhemmiksi ja monien muuttaessa takaisin Chileen sen ollessa jälleen mahdollista.

Kaikki pakolaisina Suomeen saapuneet henkilöt muistelivat kerhoa lämpimästi ja näkivät sen arvokkaana toimintana etenkin lastensa kannalta. Nuorten näkemykset kerhosta sen sijaan vaihtelivat. Osa nuorista muisteli kerhotapaamisia ja yhdistyksen pitämiä kesäleirejä kohokohtina lapsuudessaan, mutta osa suhtautui tapaamisiin melko kriittisesti. Eräs haastateltava kuvaa tuntemuksiaan seuraavalla tavalla.

N2: Mä en tiedä mitä muut on sanonu sulle, mut must tuntuu et siin porukassa missä me tavattiin, siel chileläisten kerhossa ja kesäleireillä, ni oli vähän silleen kullattu kuva, minkä ne lapset oli saanu, varmaan vanhemmiltaan aika paljon omaksunu. Siel oli niin ihanaa ja et sitä kaivattiin sitä maata, vaik on eläny koko ikänsä Suomessa. Et sinne ku pääsis asumaan.

Kriittisyydestään huolimatta kyseinen henkilö muisteli kerhoa myös lämmöllä. Etenkin mahdollisuus puhua espanjaa on ollut tärkeää myös hänelle. Ote kuvastaa, kuinka hän on tunnistanut yhteisöllisen muistelemisen mekanismin. Kerhossa ja leireillä on syntynyt osittain epärealistinen kuva vanhempien entisestä kotimaasta yhteisen muistelemisen tuloksena. Kollektiivinen muisti syntyy ja vahvistuu nimenomaan kollektiivisen muistelun seurauksena. Uudelleen yhdessä kuviteltuna koettu menneisyys saa uusia merkityksiä ja muuttuu ajan myötä. Muisteleminen vahvistaa tiettyjä muistoja ja häivyttää sekä muokkaa toisia. Jaetut kokemukset luovat yhteisöllisyyttä, mutta vasta yhteinen muistelu tekee siitä pysyvää. Rüsenin nelivaiheisen mallin mukaan historiatietoisuuden traditionaalisella tasolla yhteisön menneisyys ja yhteiset tarinat toimivat identiteetin muuttumattomana perustana. Kyseisen nuoren kohdalla tilanne on täysin päinvastainen. Otteen perusteella uudelleentulkinta sekä kriittisyys ovat keskeisiä hänen ajattelussaan, joten hän sopisi Rüsenin mallissa pikemminkin kriittiselle tai geneettiselle tasolle. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan ole tarkoituksena paikantaa kohdejoukon historiatietoisuuden kehitysvaiheita,

joka on muutenkin kiistanalainen asia. Otteesta voi kuitenkin päätellä, että nuoren historiatietoisuus on kriittistä ja perustuu ympäristön ja hänen itsensä suhteen havainnointiin.

Gabriela Mistralin lisäksi chileläisten perinteiden ylläpitäminen perheissä on nuorten mukaan ollut vähäistä. Syyskuussa Chilen itsenäisyyspäivänä Suomen Chilen suurlähetystössä on pidetty vuosittain vastaanotto, jonne on kutsuttu Suomessa asuneita chileläisiä perheitä. Muutama haastateltava mainitsi muutaman kerran käyneensä perheensä kanssa vastaanotolla juhlistamassa kansallispäivää, mutta ei pitänyt traditiota mitenkään merkittävänä. Chileläisten ruokien tekeminen kotikeittiöissä lienee ollut yleisin tapa ylläpitää entisen kotimaan perinteitä. Yksi haastateltava mainitsi jopa, että hänen perheessään on vältelty chileläisiä perinteitä. Hän kuvaa pakolaisena saapuneen vanhempansa suhdetta perinteisiin näin.

N3: Varsinaisesti chileläisiä juhlia ni ei. Mä tiedän mun isästä kans, et se on jotenkin niin ristiriitasta sille. Se on ollu tosi pettynyt siihen maahan tosi monta vuotta ja se ei oo ehkä halunnut ylläpitää noita juttuja niinkään. Ja myöskään sen takia se ei oo halunnu mennä noihin suurlähetystön pippaloihin tai muuta.

Chilen pakolaisille chileläisten perinteiden ylläpitäminen on ollut tärkeää ennen kaikkea heidän lastensa vuoksi. Kaikki haastateltavat pitivät tärkeänä välittää tietoa Chilestä ja chileläisistä perinteistä tuleville sukupolville. Yksi haastateltava mainitsi, että lasten tulee tuntea vanhempiensa kulttuuri, jotta he voivat tuntevat itsensä. Hän korosti kuitenkin, että suomalainen kulttuuri, jossa lapset elävät, on heidän oma kulttuurinsa. Chileläinen kulttuuri on kuitenkin osa lapsen persoonaa ja historiaa, minkä vuoksi myös sitä tulee tuntea. Yhdelle Chilen pakolaiselle chileläisen kulttuurin ylläpitäminen vaikutti olevan erityisen tärkeää. Hän kuvasi alkuaikojen olleen raskasta aikaa, mutta olevansa tyytyväinen siihen, että kulttuurin ylläpitämiseen panostettiin lasten ollessa pieniä. Seuraava ote ilmentää hänen näkökulmaansa asiaan.

P2: Olin tyytyväinen, koska ne lapset, jotka silloin olivat, ne ovat nyt jo aikuisia. Oma perhe niillä on. Ja ne kaikki puhuu espanjan kieli ja on juuri ihan meidän

maata ne kyllä on. Kaikki ne lapset puhuu espanjaa ja sitten suomen kieli ja muu kieli. Ne oppii niitä koulussa. Mutta pääasia on, mistä mä olen ylpeä on, että ne lapset oppi rakastaa meidän maata, vaikka ne ei asu siellä.

Hänelle chileläisten juhlien juhliminen oli edelleen tärkeä osa arkea Suomessa ja niiden arvo korostui suhteessa suomalaisiin perinteisiin. Toinen Chilen pakolaisista koki taas suomalaiset perinteet läheisemmiksi itselleen. Hän kertoi arvostavansa suomalaista tapaa juhlia rauhallisissa merkeissä ja itsensä vuoksi, ei muiden vuoksi, kuten Chiessä. Hän otti käytännön esimerkiksi verhojen merkityksen. Chiessä verhot asetetaan talon ulkopuolelle muita varten naapureiden nähtäviksi ja Suomessa koti koristellaan sisältä päin itseä varten. Hän koki olevansa enemmän suomalainen kuin chileläinen nimenomaan suomalaisten tapojensa ja mieltymystensä vuoksi. Chilen pakolaisten samaistuminen suomalaiseen kulttuuriin ja perinteisiin siis vaihteli. Chileläisten perinteiden ylläpitäminen koettiin yhtenäisesti tärkeiksi ainoastaan lasten vuoksi, ei niinkään itsensä kannalta.

Käsitykset suomalaisuudesta

Pärjäämisen kulttuuri nousi päällimmäiseksi yhteiseksi tekijäksi kummankin ryhmän vastauksissa kysymyksiin suomalaisuudesta. Pärjäämiseen tosin suhtauduttiin eri ryhmissä eri tavoin. Osassa nuorten vastauksia pärjääminen nähtiin pikemminkin hyveenä ja ylpeyden aiheena kuin paheena. Eräs nuori erittelee suomalaisen äitinsä puoleista menneisyyttä ja tulkitsee suomalaisuutta seuraavalla tavalla.

N3: Mä nään meidät kauheen sitkeenä kansana. Siis kuitenkin ja mä nostan hattua. [--] Mä tiedän siis sen, et mun äidin ukki. Äiti kerto, et sen jossain papereissa oli luku sanalla loinen. Mikä siis kuvastaa sitä, että okei. Se oli tilaton. Ehkä mä ite koen äidinkin puolelta. On tullu sellasesta ei niin vauraasta olosuhteista missään nimessä. Ja se et on pitänyt tehdä hirveesti töitä, et pärjää. Se on kans tavallaan semmosta suomalaisuutta. Todella niinku ihmiset on joutunut tekeen töitä leipänsä eteen. Mun äitikin on kasvanut sellasen lapsuuden, et se teki itte vaatteensa. Ja niinku souti ja hiihti kouluun. Et semmosta luksusta ei mitenkään ollu. Enkä mä arvostakaan sellasta. Enkä mä itte tavoittelekaan sellasta mun elämässä. Se on ehkä

sellanen mitä Suomen historia on ollu. Ei oo kuitenkaan maaseudulla ollu mitkään vauraat olosuhteet. Ne on jollain tavalla välittynyt muhun. Mä en missään nimessä tavoittele semmoista Arvostan semmosta omaa pärjäämistä, vaik ei oiskaan niinku varaa.

Kyseisestä otteesta käy ilmi, että nuori kokee olevansa osa suomalaista pärjäämisen kulttuuria ja on omaksunut sen osaksi omia arvojaan. Chilen pakolaisten keskuudessa pärjäämiseen suhtauduttiin varauksellisemmin. Erään haastateltavan mukaan suomalaisessa kulttuurissa lapsille annetaan liian paljon vastuuta liian varhain. Hän oli huolissaan siitä, että hänen oma jo aikuinen lapsensa on omaksunut suomalaista pärjäämisen kulttuuria ja välittää sitä nyt omille lapsilleen. Kyseisen henkilön vastauksista kävi ilmi ristiriita, jota hän koki suomalaisen ja chileläisen kulttuurin yhteensovittamisessa. Vaikuttaa siltä, ettei hän ole samaistunut suomalaisuuteen, koska kritisoi sitä niin voimakkaasti. Hän puhui suomalaisista te-pronominilla ja chileläisistä me-pronominilla, mikä myös kuvastaa jollain tasolla hänen ja suomalaisuuden välistä suhdetta.

Myös nuorten vastauksissa oli havaittavissa kriittisyyttä suomalaista pärjäämisen kulttuuria kohtaan.

N2: Ja se et lapsista kasvatetaan kauheen itsenäisiä ja pärjääviä kauheen aikasin. Siit mä en oikeen tykkää. Joo se mikä on vaikuttanu näihin viimeisiin varmaan ni ehkä semmonen toimeentulon vaikeus. Et on ollu kauheen vaikee [--] et on pitäny tehdä niin rankasti töitä et pärjää. Ni siin ei oo niin jääny aikaa semmoselle mukavan yhdessäolon kulttuurille. En mä tiiä. Lapsista on koitettu saada sellasia kestäviä ja pärjääviä, et niilt on vaadittu, eikä kauheesti keuhuttu.

Eräs nuorista hämmästeli suomalaisten tapaa tehdä kaikki yksin. Hän kertoi kiinnittäneensä asiaan erityisesti huomiota saapuessaan takaisin Suomeen Chilestä. Hän kertoi, kuinka oli yrittänyt ottaa kontaktia toisiin nuoriin opiskelujen yhteydessä ja hämmästyi ihmisten torjuvista reaktioista. Kaikki muut opiskelijat halusivat tehdä kurssityöt yksin, vaikka olisi ollut mahdollisuus oppia asioita yhdessä. Myös opiskelukulttuuri Suomessa on yksin pärjäämistä ja ongelmien ratkomista omillaan. Kriittisistä kommenteista huolimatta nuoret

olivat kuitenkin ylpeitä esimerkiksi suomalaisten naisten itsenäisyydestä ja kritisoivat chileläistä kulttuuria päinvastaisista arvoista. Yksi nuori muun muassa mainitsi naisten äänioikeuden olevan yksi merkittävimmistä Suomen historian tapahtumista.

Yleisesti vastauksista nousi esille käsitys Suomen historiasta väkivaltaisena, köyhänä ja synkkänä ajanjaksona. Yksi nuorista kuvasi käsitystään Suomen menneisyydestä inhottavana, vaikeana ja pimeänä aikana. Toinen nuori kuvasi Suomen historiaa Ruotsin ja Venäjän välisen valtataistelun areenana, mutta mainitsi, ettei kumpikaan ole saanut otetta Suomesta, koska ”suomalaiset on ollut itsepäistä kansaa ja halunnut olla suomalaisia”. Historiaa inhottavana asiana kuvannut nuori arvioi asenteensa johtuvan suomalaisesta historian opetuksesta, jossa painottuvat väkivaltaiset tekijät, kuten sodat. Suomen sodat nousivat esille myös muiden nuorten vastauksissa.

Sirkka Ahosen tutkimuksessa Historiaton sukupolvi? Historian vastaanotto ja historiallisen identiteetin rakentuminen 1990-luvun nuorison keskuudessa (1998) ilmeni myös selviytymisen ja Suomen sotien keskeinen merkitys vuonna 1980 syntyneiden nuorten käsityksissä Suomen menneisyydestä. Ahosen mukaan selviytyminen nousi jopa nuorten historiallisen identiteetin ytimeksi. Myös Marko van den Berg sai samankaltaisia tuloksia vuonna 2007 tutkiessaan väitöskirjassaan luokanopettajaopiskelijoiden historiatietoisuutta. Mikä luo suomalaisten nuorten mieliin asenteen ”mul on ehkä sellainen suhde historiaan, et en haluais takas sinne”, mutta kuitenkin samalla ollaan ylpeitä siitä, että on vaikeista ajoista huolimatta pärjätty? Mikä tekee pärjäämisestä ja vaatimattomuudesta ylpeyden aiheen? Joidenkin tulkintojen mukaan luterilaisella uskontokulttuurilla ja sen arvoilla on ollut vaikutus suomalaiseen ”kansanluonteeseen”. Tämän haastattelun nuoret ovat kuitenkin pääsääntöisesti käyneet elämäntiedon opetuksessa peruskoulussa, eikä kukaan maininnut uskontoa merkittäväksi tekijäksi elämässään. Tämän tutkimuksen nuoret vaikuttavat omaksuneen yhtenäisen kansallisen historiatietoisuuden lapsuudessa tapahtuneen chileläisten perinteiden harjoittamisesta huolimatta. Heidän näkemyksensä ovat myös linjassa Ahosen tutkimukseen osallistuneiden nuorten kanssa, mikä on osoitus heidän kuulumisestaan Suomalaisen historiakulttuurin piiriin. Chilen pakolaisten kohdalla samaistuminen suomalaiseen kulttuuriin vaihteli. Osa kritisoi suomalaista kulttuuria useaan

otteeseen ja osa koki olevansa enemmän kotona suomalaisten perinteiden ääressä kuin chileläisten perinteiden.

Käsitykset chileläisyydestä

Nuorten käsitykset Chilestä olivat hyvin yhtenäisiä. Kaikissa haastatteluissa yhtä lukuun ottamatta tuli esille maan turvattomuus ja sen merkitys sille, ettei haluaisi elää pitkiä aikoja Chilessä. Tämän joukon ulkopuolelle jäänyt oli asunut Chilessä viimeiset 15 vuotta elämästään, mikä näkyi hänen vastauksissaan. Hän mainitsi turvallisuustekijöistä ainoastaan luonnon katastrofit, kuten maanjäristykset, muiden painottaessa maan rikollisuutta turvattomuuden aiheuttajana. Kaikki haastateltavat olivat käyneet Chilessä useaan otteeseen, joten heillä oli myös konkreettista kokemusta näkemystensä tukena. Kaikki Chilen pakolaiset olivat myös käyneet entisessä kotimaassaan lukuisia kertoja ja kertoivat pyrkivänsä matkustamaan Chileen niin usein kuin mahdollista. Säännölliset vierailut sukulaisten ja ystävien luona Chilessä koettiin erittäin tärkeiksi.

Yksi nuorista kuvasi radikaalia muutosta käsityksissään Chilestä ja chileläisyydestä aikuisiällä. Hän kuvasi, kuinka lapsuudessa etenkin *Gabriela Mistral* -kerhossa luotiin aikuisten toimesta Chilen ajoista kultainen kuva, jossa ”elämä oli ollut hyvää yhdessä tekemisen aikaa ja yhteen hiileen puhaltamista”. Hänen mukaansa lapsena tehdyt vierailut Chilessä eivät vielä romuttaneet luotua kuvaa, koska suomalaisten vieraiden vastaanotto oli aina ollut lämmin sukulaisten toimesta ja maassa oli ollut vierailujen aikaan kesä. Muutos käsityksissä oli tapahtunut vasta aikuisiällä.

N2: Mut nyt ku mä oon ollu siellä aikuisena ni mä oon tajunnu et ensinäkin ne ihmiset siellä on ollu mun sukulaisia ja perhettä ja siihen on suhtautunu tietysti eri lailla ku vieraisiin ja toisaalta täällä Suomessa chileläiset on ollu aika idealistista porukkaa ja ihmiset on ollu aika koulutettuja. Joteki niinku halunnu tehdä yhdessä asioita. Ni kaikki ei kuitenkaan ole sellaisia, miten sen nyt sanois, et haluais niinku rakentaa yhteisöä ja yhteiskuntaa. Et on sielläkin paljon ihmisiä, jotka haluaa olla vaan omassa perheessään ja varjelee omaisuuttaan ja elää keskiluokkasesti tai ylemmissä luokissaan.

Suomeen saapuneet Chilen pakolaiset olivat lähes kaikki poliittisesti aktiivisia vasemmistolaista aatetta kannattavia henkilöitä, jotka olivat joutuneet pakenemaan maastaan oikeistolaisen vallankumouksen seurauksena. Ryhmän yhtenäinen ideologinen suuntautuminen on luonut puitteet kollektiivisen muiston syntymiselle Chilestä ennen vallankaappauksen aikaa. Vasemmistolainen presidentti Salvador Allende ehti olla vallassa vuodesta 1970 vallankaappaukseen asti, mikä lienee vahvistanut chileläisten vasemmistolaisten toivoa heidän ideologiansa mukaisen sosialistisen demokratian toteutumiskelpoisuudesta. Se on ilmennyt Chilen pakolaisten keskuudessa 70-luvun alun romantisoimisena ja vanhojen hyvien aikojen muisteluna. Edelliselle otteelle äänensä antanut nuori kuvaili, miten hän tunsii lukioikäisenä nostalgiaa 70-lukua kohtaan, vaikka ei ollut koskaan elänyt sinä aikana. Nostalgia välittyi hänelle Chilen pakolaisten ja heidän perheidensä tapaamisissa niin voimakkaasti, että hän koki sen myös osaksi omaa identiteettiään. Erään Chilen pakolaisen haastattelussa ilmeni, että nostalgia on vielä tänä päivänäkin voimissaan.

H: Puhutteko te paljon lasten kanssa menneisyydestä?

P2: Kyllä, jos ne kysyy. Puhutaan niille kyllä ja puhutaan totta.

H: Kyseleekö ne paljon?

P2: Kyllä ne kysyy. Varsinkin aika paljon yleensä ne kysyy. Ainakin ne on Chile mielessä kun kuitenkin ne on ollu siellä. Ja ne tykkää kovasti. Ainakin se isompi poika. Hän muistaa hyvin kyllä miten lempeä me siellä olemme. Että, miten yhteen me puhutaan ja ollaan. Ja kaikki me vedetään sama naru ja ne sanoo aina ne pojat kyllä.

Chilessä pitkään asuneella nuorella oli täysin toisenlainen kuva Chilen kansasta. Hän kuvasi tilannetta maassa edelleen vaikeaksi. Hän kuvasi, kuinka poliittinen suuntautuminen jakaa ihmisiä eri puolille ja miten arka aihe politiikka edelleen on ihmisten välisessä kanssakäymisessä. Toinen nuori kuvaa käsitystään Chilestä näin.

N3: Ja sit siel on jotenkin niin röyhkeetä se meininki sitte. Toiset kaasuttelee jollain avomersulla siellä ja toiset kerjää ruokaa.

Chilessä asunut nuori kertoi, kuinka hänen käsityksensä Chilestä muuttuivat siellä asuessa. Hänelle valkeni yliopistossa, ettei hänen opiskelutovereilleen oltu kerrottu juuri mitään lähimenneisyydestä. Hänen mukaansa oli hämmentävää tajuta, että hän tiesi enemmän maan menneisyydestä, vaikka ei ollut koskaan aikaisemmin elänyt siellä.

H: Oot sä kokenut, et ihmiset sit avoimesti puhuu niistä asioista?

N4: Eihän ne puhunu. Chilessä ne ei puhunu. Ei ollenkaan. Oli tosi vaikeeta päästä, et ne puhu. Ja sit ku ite tuli täältä ja täällähän voi puhua mistä vaan, ni sit ku alko kysyy ni ne katto sua, et oo vähän varovainen. Et vieläkin oli sitä pelkoa 90-luvulla. Et oli sitä pelkoa, et ihmiset ei uskaltanut edes puhua asioista kauheesti. Et se oli, siin mä huomasin, et siit onkin kulunut niin vähän aikaa. Et ei siit voi kauheen avoimesti puhua.

Todellisuuden valkeneminen ympärillä ajoi nuoren Chilen historiasta kertovan, Pinochetin aikaan kielletyn, kirjallisuuden pariin, haluan ymmärtää tapahtunutta ja poliittiseen aktivoitumiseen. Vaikuttaa siltä, kuin verho olisi vetäisty nuoren silmien edestä peittämästä todellisuutta. Nordgrenin mukaan toiseen kulttuuriin siirtyminen usein aktivoi kiinnostusta historiaa kohtaan. Kyseisen henkilön kohdalla vaikuttaa käyneen juuri niin. Hän kuvasi, kuinka muutto takaisin Suomeen on myös aktivoinut tarkastelemaan ihmisten käyttäytymistä ja ympäröivää yhteiskuntaa uudella tavalla.

Historiakulttuurin vaikutus

Viikoittainen chileläisten perinteiden ylläpitäminen *Gabriela Mistral* -kerhossa nousi selkeimmäksi yhdistäväksi historiakulttuurin osa-alueeksi kohderyhmän keskuudessa. Nordgrenin mukaan yhteisössä jaetut, historialliset symbolit, ovat perusta jokaisen ihmisen historiatietoisuudelle. Tässä kohderyhmässä yhdistäviä historiallisia symboleja ovat olleet tekijät, jotka ovat liittyneet aikaan Chilessä ennen vallankaappausta sekä vallankumoukseen. Kerhon avulla yhteisiä symboleja on välittynyt myös toiselle polvelle, joka on myöhemmin kyseenalaistanut symbolien merkityksen, mutta on silti omaksunut paljon tekijöitä osaksi omaa identiteettiään. Eräskin nuori mainitsi vallankumouksessa

menehtyneen chileläisen laululiikkeen perustajajäsenen Viktor Jaran muistelmissaan Chilestä. Jara menehtyi vankileiriksi muutetulla Santiagon urheilustadionilla vallankumouksen ensimmäisinä viikkoina ja hänestä muodostui yleinen symboli vallankumouksen julmuudesta ja epäoikeudenmukaisuudesta (Hiilamo 2010, 65). Lapsuudessa koettu Chilen nostalgia on vaikuttanut jollain tasolla kaikkiin nuoriin. Se ilmenee nuorten kiinnostuksena Chilen, ja ennen kaikkea vallankumoukseen, historiaan. Yksi mainitsi merkittävimmiksi ajatteluun vaikuttaneiden historiakulttuurin tuotteiden olevan Pablo Nerudan runot ja Che Guevaran elämäkerran. Toinen nosti esille Yhdysvaltojen kyseenalaisen roolin maailmanpolitiikan johtovaltiona. Kolmas mainitsi Chilestä kertovan kirjallisuuden. Vallankumouksella ja sen aiheuttamalla kollektiivisella kokemuksella on yhteys nuorten historiakulttuurin kuluttamiseen ja siten myös historiatietoisuuteen.

Kalelan mukaan keskeistä historiaksi muuttumisen prosessissa on ilmiön tai tapahtuman pitäminen muistamisen arvoisena tai selitystä kaipaavana. Vallankaappaus on muuttunut historialliseksi symboliksi Suomen chileläisen yhteisön piirissä kummastakin syystä johtuen. Chilen pakolaisten haastatteluissa kaikki mainitsivat vallankumouksen asiana, jota ei saisi unohtaa. Yksi haastateltava kuvasi asiaa näin.

P2: No ei missään nimessä saa unohtaa, minkä takia me olemme täällä Suomessa. Ehdottomasti. Minun lapsi tietää siitä syvällä ja kyllä mun lapsenlapsi tietää. Ne tietää ihan tarkkana myöskin. Koska me ollaan siellä Chilessä oltu ja heidän pappa myös kertonut. Ne pitää paikkaansa, mitä minä oon kertonu täällä. Ja mitä äiti on kertonu niille. Ja mitä mä oon kertonu tyttarelle kun hän oli kuitenkin seitsemän kuukautta kun me tultiin tänne. Ja minä olen selittänyt hänelle, minkä takia me ollaan täällä. Ettei mikään turismi, turistireissu oo ollu. Mitään huvikseen reissu oo ollu. Että se on suuri historia, että meille on tapahtunut tollasta.

Toinen tekijä lienee itsestään selvä. Vallankaappaus on ollut niin merkittävä käännekohta kohdejoukon elämässä, että on selvää, että sen kokeneet henkilöt ja heidän lähipiirissään elävät etsivät selitystä ja merkitystä tapahtumalle. Selitykset ilmenevät henkilöiden

tulkinnoissa historian olemuksesta ja olemassaolosta, jota käsitellään tarkemmin luvussa 5.5.

Chilen vallankaappaus oli maailmanlaajuinen mediatapahtuma, josta on julkaistu laajasti kirjallisuutta ja tehty lukuisia eri dokumentteja ja elokuvia. Perheen perinteenä välittyneen historiatulkinnan lisäksi myös yleinen tulkinta tapahtuneesta on vaikuttanut tutkimushenkilöiden käsityksiin ja näkemyksiin. Kalelan mukaan perinteenä välittyneen historiantulkinnalla on kuitenkin vahvempi rooli historiakuvan muodostumisessa, kuin yleisillä esityksillä. Edes vaikutusvaltaiset tutkimustulokset eivät välttämättä pysty kumoamaan perinteenä välittyneitä käsityksiä. Kyse on osittain myös uskosta tieteeseen. Se kävi ilmi myös Chilen pakolaisten haastatteluissa.

H: Entäs sitten, jos te luette jotain kirjaa, joka on tehty historiallisesta aiheesta?

P2: Silloin kyllä luotan. Silloin ihmiset on tutkinut ja lukenut paljon ja matkustanut sinne paikan päälle aika paljon.

H: Mitkä tekijät vaikuttaa siihen, että kuinka luotettavana sitä voi pitää?

P2: No kyllä mä voin sanoa, että mä voin luottaa, jos mun kaveri vaikka rupee kirjoittaa Chilestä. Hän on nähnyt minua ja mä oon kertonut hänelle ja hän on matkustanut sinne. Mun mielestä ei tarvii olla mikään suuri professori tai dosentti.

H: Eli kuka tahansa voi kirjoittaa historiaa?

P2: Kyllä kyllä.

Kyseisestä otteesta käy ilmi, että henkilö pitää omakohtaista kokemusta kaikista merkittävimpänä luotettavuuden lähteenä. Julkinen historiankirjoitus tuskin pystyy muuttamaan hänen käsityksiään tapahtuneesta. Myös Halbwachs korosti elämäkerrallisen muistin voimaa sekä ihmisten yhdistämisessä että historiakuvan muodostumisessa. Saman kokeneet henkilöt tuntevat yhteenkuuluvuuden tunnetta ja kokevat jakavansa saman historian. Chilen pakolaisten keskuudessa vallankaappausta edeltänyttä aikaa on muisteltu säännöllisesti yhdessä ja aika on siten säilyttänyt asemansa yhteisön historiatietoisuuden perustana.

Kalelan mukaan valtaosa historian esityksistä, jotka ovat läsnä jokapäiväisessä elämässä, välittyy tavalla, jota ihminen ei edes välttämättä tiedosta historian välittymiseksi. Tämä tekijä on luonnollisesti läsnä myös Chilen pakolaisten ja heidän jälkeläistensä keskuudessa. Niiden vaikutusta historiatietoisuuteen on kuitenkin lähes mahdotonta tarkastella, jos ihminen ei itse tiedosta kohtaamiensa ärsykkeiden merkitystä käsityksissään. Tämän tutkimuksen haastatteluissa keskusteltiin jossain määrin myös muun muassa lehdistön seuraamisesta, television katsomisesta, elokuvien harrastamisesta sekä internetin käytöstä, mutta kyseiset keskustelut eivät johtaneet merkittäviin havaintoihin historiatietoisuuden kannalta.

5.3 Kokemukset kahden kulttuurin välissä elämisestä

Tässä luvussa on tarkoitus tuoda esille, miten nuoret ovat kokeneet elämänsä kahden kulttuurin välissä, sekä kuinka Chilen pakolaiset ovat sopeutuneet elämään Suomessa ja miten he suhtautuvat nykyiseen tilanteeseensa. Andersonin teorian mukaan kansakunnat ovat syntyneet ihmisten tarpeeseen kokea jatkuvuutta epävarmassa elämässä. Andersonin teoriaan liittyy ajatus ihmisen samaistumisesta osaksi luotua kansakunnan historiaa. Yksilö omaksuu kollektiivisen käsityksen yhtenäisestä kansallisesta historiasta, Halbwachsin mukaan historiallisen muistin, osaksi omaa elämänsä historiaansa. Siten syntyy käsitys esimerkiksi suomalaisuudesta, chileläisyydestä tai ruotsalaisuudesta. Adler kritisoi Andersonilaista käsitystä kansakunnasta vahvimpana kollektiivisen identiteetin perustana. Hänen mukaansa globaalissa maailmassa yksittäisellä kulttuurilla tai kansallisvaltiolla ei ole enää yhtä suurta merkitystä yksilön identiteetin rakentumisessa. Ihmiset valikoivat eri kulttuureista piirteitä, jotka sopivat heidän sen hetkiseen tarpeeseensa. Tässä tutkimuksessa pyritään selvittämään, miten Chilen pakolaiset ja heidän jälkeläisensä ovat kokeneet asian. Pystyvätkö he liikkumaan kahden kulttuurin välillä sujuvasti ilman ongelmia omaksuen piirteitä, jotka heille parhaiten istuvat, vai onko perheiden pakolaisuus aiheuttanut ristiriitoja suhteessa kansalliseen identiteettiin?

Tunne suomalaisuudesta ja suomalaiseen yhteiskuntaan sopeutuminen

Nuoret tunsivat olevansa enemmän suomalaisia kuin chileläisiä, vaikka myös chileläisyys oli kaikille osa identiteettiä. Poikkeuksen joukkoon toi pitkään Chilessä asunut henkilö, joka kuitenkin koki olevansa osaksi suomalainen. Tunne suomalaisuudesta syntyi siitä, että nuoret olivat asuneet Suomessa koko ikänsä ja puhuivat äidinkielenään suomea. Kukaan nuorista ei kuitenkaan ollut erityisen kansallismielinen. Heille suomalaisuus vaikutti olevan yksi tekijä muiden joukosta, josta ollaan ylpeitä lähinnä ulkomaan matkoilla, mutta jota ei erityisesti tuoda esille. Eräs nuori pohti kansallisuuden merkitystä hänelle itselleen seuraavalla tavalla.

N2: Mulle on ihan selvä se et mä en oo chileläinen, mut mussa on niinku sitäkin osa. Mut kyl mä oon paljon selvemmin suomalainen. Ja tähän vaikuttaa kyl aika paljon et mun kaveripiiri on nykyään aika paljon sellasta kansainvälisesti suuntautunutta. Paljon kavereita, jotka on opiskellu just espanjaa tai muita kieliä. Ja jotka on ite matkustellu tosi paljon, ja jotka itse identifioituu aika lailla sellaisiksi, tää on nyt aika kliseistä, mut maailmankansalaisiksi, globaaleiksi ihmisiksi. Että ne tällaiset nykynuoret tai aikuiset, niillä on niin paljon kokemusta ulkomaista tai ulkomaalaisista, et sellainen kansanluonne ei oo niin selvä. [--] Ei oo ehkä niin suurta ristiriitaa suomalaisuuden ja chileläisyyden välillä.

Nuoren näkemys kansallisuudesta osuu täysin yhteen Cohenin näkemykseen transnationaalisesta identiteetistä, joka sisältää ajatuksen kansallisen alkuperän vähäisestä merkityksestä yksilön identiteetin rakentumisessa. Nuori tosin käyttää ilmiöstä nimitystä maailmankansalainen. Maailmankansalaisille omalla alkuperällä ei ole suurta merkitystä, he puhuvat usein monia eri kieliä ja kokevat olevansa kotona niin New Yorkin Manhattanilla kuin Hong Kongin Kowloonissa. Globalisaation vaikutuksen vuoksi maailman eri kolkissa on mahdollista syödä samoja ruokia, ostaa samoja vaatteita ja kommunikoida internetin välityksellä eri puolilla maailmaa olevien ystävien kanssa reaaliajassa. Maailma on niin sanotusti kutistunut ja kulttuuriset erityispiirteet ovat osittain menettäneet merkitystään maailmankansalaisten käsityksissä. Sähköisen median vuoksi myös Chilen ja Suomen välinen matka on supistunut lähes olemattomaksi.

Cohenin mukaan diasporisilla yhteisöillä on usein emotionaalinen ja lojaali suhde lähtömaahansa, mistä he ovat perineet kielen, kulttuurin ja tavat. Chilen pakolaisten Suomeen saapuneella ryhmällä on useita yhtymäkohtia Cohenin teorian kanssa. Hänen mukaansa lähteminen kotimaasta on usein traumaattista, mikä on selvää Chilen pakolaisten kohdalla. Chilen pakolaisille on muodostunut selkeä kollektiivinen muisti tai myytti kotimaasta, mikä ilmenee edellä esitellyn Gabriela Mistral -kerhon toiminnassa ja nuorten kertomuksissa Chilen kokemusten romantisoimisesta. Kaikissa haastatteluissa tuli esille perheissä käyty keskustelu paluumuutosta, mikä sopii myös Cohenin teoriaan. Osassa pakolaisten haastatteluja esiintyi me-te -ajattelu koskien suomalaisten ja chileläisten suhteita, mikä kuvastaa etnistä ryhmätietoisuutta. Haastatteluissa on myös esiintynyt solidaarisuutta muita chileläisiä kohtaan, sekä Chilessä että muissa maissa eläviä chileläisiä kohtaan. Ainoa tekijä, mikä ei sovi Cohenin teoriaan on ongelmallinen suhde isäntäyhteiskuntaan.

Lähes kaikki haastatellut Chilen pakolaiset olivat sopeutuneet hyvin suomalaiseen yhteiskuntaan. Kaksi haastateltavista painotti, ettei haluaisi asua enää Chilessä. He kokivat, että Suomi on nyt heidän kotimaansa. Perusteluiksi esitettiin, että Suomessa on helpompi elää, koska yhteiskunta on toimivampi turvallisuuden ja sosiaalipalveluiden vuoksi. Yksi pakolainen kuvasi käänteen tapahtuneen 1980-luvulla hänen saadessaan Suomen kansalaisuuden.

P1: Se on tärkeä asia (turvallisuus). Jos on täällä. Mutta 80-luvulla on Suomen kansalainen. Me oltiin Suomen kansalaisia. No totta kai ei se arvo paljon, se on paperi, joku byrokraattinen paperi. Mutta sitten me oltiin pikkusen erilaisia. Itselle vaan, ei mitään muuta.

Myös nuoret esittivät samankaltaisia ajatuksia. Kummatkin Chilen pakolaisista huomauttivat, että eläminen Suomessa ei ole aina ollut helppoa, mutta arvelivat, että Chileen jääneillä henkilöillä on ollut vielä vaikeampaa. Etenkin kielen oppiminen on tuottanut päänvaivaa. Toiselle myös työn saaminen on ollut ajoittain hankalaa. Kummatkin kokivat kuitenkin, että heidät oli otettu hyvin vastaan ja suomalaiset ovat auttaneet heitä

sopeutumisessa. Yhden Chilen pakolaisen vastauksista oli pääteltävissä, ettei hän ole täysin sopeutunut Suomeen. Hän arveli, että palaa vielä Chileen asumaan ja koki, ettei tarvitse Suomen kansallisuutta, eikä ollut sitä hakenutkaan. Hän haikaili mahdollisuudesta palata vanhoihin hyviin aikoihin ja kertoi Chilen merkitsevän hänelle edelleen erittäin paljon. Myös Suomessa viihtyvät henkilöt kuvasivat, että synnyinmaan kaipaus ei koskaan tule katoamaan, mutta kokivat kuitenkin elämänsä Suomessa onnelliseksi. Kaikki Chilen pakolaiset olivat jossain elämän vaiheessa harkinneet paluumuuttoa, mutta olivat päättäneet pysyä Suomessa lastensa vuoksi. Kaikki haastatteluun osallistuneet pakolaiset olivat oppineet suomenkielen. Osa puhui lähes virheetöntä suomea, mutta osa koki itsensä ilmaisun suomeksi edelleen hankalaksi ja keskustelivat mielummin espanjaksi tai englanniksi.

Vain pieni osa Suomeen muuttaneista Chilen pakolaisista asuu enää maassa. Tämän aineiston perusteella on mahdollista päätellä, että Suomeen ovat jääneet ne pakolaiset, jotka ovat sopeutuneet suomalaiseen yhteiskuntaan. Yksi nuori kertoi chileläisestä vanhemmastaan, joka ei koskaan oppinut kunnolla suomenkieltä, eikä muutenkaan sopeutunut Suomeen. Niinpä hän muuttikin avioeron jälkeen pois maasta. Toinen nuori taas korosti vanhempansa sopeutuneen erittäin hyvin maahan ja kertoi tämän viihtyvän Suomessa. Eräs pakolaisista sanoi, että Suomeen ovat jääneet ne henkilöt, jotka ovat avioituneet suomalaisen kanssa. Tähän tutkimukseen osallistui kuitenkin kaksi henkilöä, jotka eivät olleet avioituneet suomalaisen kanssa ja elivät silti edelleen maassa tyytyväisinä, joten hänen teoriansa ei pidä täysin paikkaansa.

Kahden kulttuurin yhdistäminen ja chileläisen identiteetin aktivoituminen

Chilen pakolaiset kuvailivat chileläistä ja suomalaista kulttuuria samankaltaisiksi, mikä on heidän mielestään helpottanut Suomeen sopeutumista. Yksi heistä kuvasi, että kuoret ovat erilaisia, mutta sisältö samanlainen. Syyksi he arvelivat samankaltaisia luonnonoloja. Kumpikin maa kärsii kylmästä kaudesta ja eristäytyneisyydestä suhteessa muuhun maailmaan. Osa pakolaisista huomautti, että chileläisillä on enemmän temperamenttia, vaikka he ovat lauhkeita verrattuna muihin Latinalaisen Amerikan kansoihin. Kaikki olivat kuitenkin sitä mieltä, että chileläinen ja suomalainen mielenmaisema ovat hyvin

samankaltaisia. Eräs nainen kuvaili, kuinka hän on yrittänyt yhdistää kummankin kulttuurin hyvät puolet ja koki onnistuneensa siinä melko hyvin.

Kaikki nuoret kokivat, että he ovat osittain myös chileläisiä. Ainoastaan Chilessä pitkään asunut henkilö koki olevansa enemmän chileläinen kuin suomalainen. Kaksi nuorista koki chileläisen puolen vahvistuneen vasta aikuisiän kynnyksellä.

N2: Ku lukioikäsenä joskus mietin tätä ni kadullaki jos kohtas jonkun tällasen andinusaa soittavan bändin ni mä jäin kuuntelee. Mulle tuli hetkeks sellanen olo et tää on se mun toinen puoli. Tää on jotenkin uinunut ja ollu jotenki piilossa, mut kyl tää chileläinen osuus musta, et se on niinku olemassa edelleen.

Kumpikin nuori kuvaili, kuinka chileläinen identiteetin voimistuminen liittyi tilanteeseen, jossa he kohtasivat uudestaan chileläistä kulttuuria lapsuuden jälkeen. Myös espanjan kieli vaikutti olevan tekijä, joka aktivoi tunnetta chileläisyydestä. Kaikki nuoret olivat puhuneet espanjaa vanhemman tai vanhempien kanssa kotona. Kaikki nuoret olivat eläneet lapsuutensa kaksikielisessä ympäristössä. Yksi nuori kuvaili, kuinka hän havahtuu aina silloin tällöin ajattelevansa espanjan kielellä ja tuntevansa silloin olevan osaksi chileläinen. Toinen kuvasi, kuinka espanjan kielellä puhuminen teki suhteesta toiseen ihmiseen aina syvällisemmän ja läheisemmän. Hän koki espanjan olevan hänelle tunnekieli, vaikka suomenkieli oli hänen äidinkieltensä. Kaikki olivat tyytyväisiä siitä, että heille oli puhuttu kotona espanjaa, ja että kielen oppimista oli tarkoituksellisesti tuettu. Nuoret vaikuttivat olevansa yleisesti ylpeitä chileläisestä puolestaan. Yksi heistä kertoi, että chileläisyys on hänelle kiehtova mysteeri, johon sisältyy suuri rakkaus. Hän koki haluavansa tutustua chileläisyyteen vielä lisää ja pohtikin Chileen muuttoa lyhyeksi ajaksi, jotta voisi tutustua toiseen puoleensa paremmin. Nuoret eivät vaikuttaneet kokeneen merkittäviä ristiriitoja kahden kulttuurin yhteensovittamisessa. Heille chileläisyys oli arvokas lisäominaisuus persoonassa ja siitä oltiin lähinnä ylpeitä.

Tunne erilaisuudesta

Kaikki Suomessa koko elämänsä asuneet nuoret olivat kuitenkin kokeneet olevansa jollain tavalla erilaisia verrattuna muihin suomalaisiin lapsiin ja nuoriin. Erilaisuuden tunteeseen liittyi sekä myönteisiä että kielteisiä muistoja. Yksi haastateltavista kertoi olleensa aina tietynlaisessa erityisasemassa koulussa vanhemman taustan vuoksi ja koki olleensa ylpeä siitä, että oli erilainen muihin lapsiin verrattuna. Toinen taas kertoi erilaisuuden olleen hänelle kompleksi. Hän muisteli, kuinka olisi lapsena halunnut olla vaaleahiuksinen ja yritti olla mahdollisimman suomalainen. Hänen suhteensa chileläisyyteen muuttui ensimmäisen Chilen matkan yhteydessä, jonka jälkeen hän on ollut iloinen siitä, että hänessä on myös chileläistä verta. Kolmas nuori käytti erilaisuutta eräänlaisena pakotienä teini-iän ongelmista.

N2: Mulla oli sellanen erilaisuuden tunne. Mä en tiedä kuinka paljon se liittyy just tähän et isä on Chilestä. Ainakin se oli mulle semmonen pakotie. Jos joku tuntu ahistavalta, joku semmonen teini-ikään liittyvä juttu, ni sit mä kuvittelin et me muutetaan Chileen. Omissa fantasioissa oli sellanen et mä en kuulukaan tänne. Et se oli sellanen keino sitte sietää sitä.

Suomessa ei vielä juurikaan ollut maahanmuuttajia nuorten ollessa lapsia 1980-luvulla, mikä on varmasti vaikuttanut erilaisuuden tunteen syntyyn. Kaikki haastateltavat olivat kuitenkin oppineet arvostamaan chileläistä puolta itsessään aikuisiällä ja olivat nyt ylpeitä kielitaidostaan sekä monipuolisesta kulttuurisesta taustastaan. Negatiiviset tuntemukset erilaisuudesta liittyivät lähinnä lapsuuden ja teini-iän kehitysvaiheisiin, mikä ei ole millään muotoa poikkeuksellista.

Kiinnostus Chilen historiaa kohtaan

Kahden kulttuurin piirissä eläminen näyttää aktivoineen nuorten kiinnostusta historiaa kohtaan. Kaikki haastateltavat mainitsivat kukin omalla tavallaan historian tuntemuksen olevan tärkeää itsensä tuntemisen vuoksi. Seuraavassa otteessa on yhden nuoren näkemys asiasta.

N3: Itsetuntemuksen kannalta ensinäkin, jos aattelee niinku omaa historiaa ja se et mitä on tapahtunut menneisyydessä, ni se on automaattisesti vaikuttanut siihen, mitä itsestä on tullu. Ja miks ite on olemassa ylipäätään.

Nuoret kokivat etenkin lähihistorian tietämisen tärkeäksi. Eräs nuori painotti lähihistorian tuntemisen tärkeyttä, jotta yksilö voisi ymmärtää muiden ihmisten tilannetta ja sitä, miten historia on muokannut heidän elämäänsä. Sama henkilö kertoi kiinnostuneensa Chilen historiasta ollessaan Chilessä. Hän muisteli kummastelleensa ihmisiä, jotka edelleen uskoivat Pinochetin hallinnon toimien olleen oikeita. Kyseisen ilmiön herättämät kysymykset veivät hänet Chilen historiasta kertovan kirjallisuuden pariin. Hän halusi ymmärtää, mitä maan lähihistoriassa oli oikeastaan tapahtunut. Kuvio sopii täysin Kalelan teoriaan historian merkityksestä. Hänen mukaansa historia on syntynyt reaktiona ihmisten kysymyksiin maailman kulusta. Historia voi toimia välineenä ymmärtää ihmisiä ja tapahtumia. Se jäsentää todellisuutta ja luo ilmiöille selityksiä. Nuorille historia on selvästi toiminut välineenä ymmärtää omaa tilannettaan ja paikkaansa maailmassa. Kaikki nuoret olivat tietoisia vanhempansa/vanhempiensa pakolaistarina ja siitä, miksi he elivät Suomessa. Muutama nuori mainitsi olleensa kiinnostuneen myös suomalaisen suvun historiasta, vaikka eivät olleet erityisen sukurakkaita, kuten eräs asian muotoili.

Usea nuori mainitsi sivulauseessa, ettei ole ollut koskaan kovin hyvä historiassa, mikä on aika erikoista, koska kaikki vaikuttivat tuntevan melko hyvin historiaa ja olevan kiinnostuneita siitä. Oman tietämyksen vähättely saattaa johtua suomalaisen historianopetuksen tietopainotteisesta opetussuunnitelmasta nuorten käydessä peruskoulua. Moni haastateltava pelkäsi ennen haastattelua, että haastattelussa tullaan testaamaan historian niin sanottuja faktatietoja, mikä myös tukee näkemystä. Useilla ihmisillä vaikuttaa olevan käsitys historian tuntemuksesta vuosilukujen ja nimien ulkoa muistamisena. Se ei suinkaan ollut haastattelujen tarkoitus, kuten asianomaisille kerrottiin.

Aineiston pohjalta on mahdollista vetää yhteys nuorten erilaisuuden tunteen ja menneisyyttä kohtaan suuntautuneen kiinnostuksen välille. Erilaisuuden tunne on synnyttänyt nuorissa tarpeen pohtia omaa taustaansa ja syytä erilaisuuteen. Se on

konkretisoitunut vanhempien menneisyydestä kyselemisenä sekä Chilestä ja vasemmistolaisuudesta kertovan kirjallisuuden lukemisena, kuten edellä on eritelty. Osittain sen seurauksena kaikki nuoret tunsivat Chilen lähihistorian hyvin, vaikka sitä ei yleensä suomalaisessa kouluopetuksessa syvällisesti käsitellä. Yksi haastateltavista mainitsi, että kuuli vallankaappauksesta ja sen historiasta perheessä myös pienenä, mutta ei koskaan lapsena oikein ymmärtänyt mitä se merkitsi. Vasta ympäristön reaktioiden herättämät kysymykset herättivät halun ymmärtää tapahtunutta. Chilen pakolaisten vastauksista ilmeni tarve välittää lapsille tietoa heidän pakolaisuuden syistä, mutta vasta lasten ja nuorten omat kokemukset perheen ulkopuolella ovat aktivoineet todellisen halun ymmärtää menneisyyttä. Nuorten vastauksissa kiinnostuksen herääminen liittyi johonkin tapahtumaan, jossa he kokivat chileläisen identiteetin aktivoituneen ristiriitaisten tapahtumien seurauksena.

5.4 Käsitukset ihmisluonteesta ja tulevaisuudesta

Jensenin mukaan historiatietoisuus vaikuttaa ihmisen kykyyn toimia toisten ihmisten kanssa ja kohdata heitä. Siten yksilöiden käsitys ihmisluonteesta ja ihmisten välisestä kanssakäymisestä saattaa kertoa jotain heidän historiatietoisuudesta. Tässä luvussa tarkastellaan, miten Chilen pakolaiset ja nuoret ilmaisivat käsityksiään ihmisten käyttäytymisestä ja luonteesta.

Nuorten käsitys ihmisluonteesta oli melko pessimistinen, mikä vaikutti myös heidän käsityksiinsä tulevaisuudesta. Sen vuoksi käsitykset ihmisluonteesta sekä tulevaisuudesta on käsitelty samassa luvussa. Nuorten mielestä ihmisillä on tapana toistaa samoja virheitä, minkä seurauksena maailmassa soditaan ja kärsitään muun muassa nälänhätää. Yksi nuorista arveli, että ihmisen vallanhimo on syy siihen, miksi maailmassa soditaan niin paljon. Kaksi nuorista sanoi, ettei usko sotien loppuvan koskaan. Toinen heistä perusteli näkemystään ihmisen rationaalisuudella. Hänen mukaansa ihminen on ilkeä toisille ihmisille, koska se ajattelee ja tekee pahat tekonsa tarkoituksella. Toivo ihmisluonteen hyvydestä pilkahti vain yhden vastauksissa, mutta hänkin piti ajatustaan utopistisena. Hänen mukaansa jokaisen yksilön pitäisi oivaltaa tinkiä omasta hyvinvoinnista, jotta

oikeudenmukaisempi ja parempi maailma olisi mahdollinen. Hän lisäsi kuitenkin, että vain harva on valmis sellaiseen, mikä tekee ajatuksesta utopistisen.

Myös nuorten käsitykset maailman tulevaisuudesta olivat synkkiä pessimistisen ihmiskäsityksen vuoksi. Kaikki haastateltavat suhtautuivat maailman tulevaisuuteen negatiivisesti. Heidän vastauksissaan toistuivat sanaparit ikuinen taistelu, kohti tuhoa, asiat kiristyvät sekä ratkaisevat hetket. Suurimmiksi uhkatekijöiksi koettiin ilmastonmuutos sekä sodat. Yhden haastateltavan käsitys oli, että kaikki tulee jatkumaan samanlaisena kuin ennenkin eli ei kovin hyvänä. Hänen vastauksestaan ilmenee käsitys myös menneisyydestä ja nykyisyydestä yhtä huonona aikana, ikuisena taisteluna. Hänen mukaansa ihmisen tulee vain sopeutua niihin olosuhteisiin, jotka ovat edessä. Toisten käsitykset tulevaisuudesta eivät olleet aivan yhtä synkkiä. Yhdessä vastauksessa pilkisti toivo.

N1: Mä sanoisin että semmonen tunne mulla on et on vähän niinku epävarmaa. Että tota meillä on ihmisii ja hallituksii, jotka haluaa muuttaa asioita ja sit on taas vastavoima, joka haluaa pitää samat edut ja niinku business as usual. Et niinku asiat jatkuu saman lailla ku aina enneki, mut tota kaikki järkevät ihmiset ymmärtää, et loputonta talouskasvua ei voi olla ja näin pois päin, että me aletaan olla siellä ylärajoilla tässä. Jotain isoa muutosta kyllä varmaan kohta tapahtuu ja kyl mä uskon, et se tulee vielä meidän elinaikana kyllä. Tavalla tai toisella. Ja sitte sitä toivoo, et se vois olla mahdollisimman rauhallinen, mutta mä en ole itse asiassa hirveen toiveikas.

Vastauksesta voi päätellä, että hän uskoo vaihtoehtoisenkin tulevaisuuden olevan mahdollinen, joskaan ei todennäköinen. Nykyinen suunta on kuitenkin kohti huonompia aikoja. Myös toinen nuori asetti toivonsa joidenkin ihmisten haluun kehittää maailmaa. Hän uskoi sellaisia ihmisiä olevan paljonkin. Ratkaisevaa hänen mielestään on se uskotaanko omiin tekoihin ja niiden merkitykseen. Kenenkään nuoren vaaka ei kuitenkaan täysin kallistunut toivon puolelle. Pessimismi voitti tämän erän.

Useissa historiatietoisuutta käsitelleissä tutkimuksissa on todettu nuorten suhtautuvan positiivisesti omaan tulevaisuuteensa, vaikka he näkevät maailman tulevaisuuden synkkänä

(van den Berg 2007; Ahonen 1998). Sama ilmiö esiintyi tässä tutkimuksessa. Yksi nuori arveli sen johtuvan harhasta, joka suojelee omaa psyykeä.

N2: Kun ajattelee omaa tulevaisuuttaan, ni haluais sulkee pois tällaiset kaikki yleiset uhat, niinku maailman asiat. Silleen, et pystyy jotenkin suojaamaan sitä omaa pikku pesäänsä.

Kaikki nuoret olivat luottavaisia omaa tulevaisuuttaan kohtaan. Osa kertoi haaveistaan ja odotuksistaan tulevaisuudelta ja osa uskoi tulevaisuuden kulkevan omalla painollaan. Kaikki vaikuttivat olevan myös tyytyväisiä nykyiseen elämäänsä. Oma tulevaisuus ei kuulunut huolen aiheisiin elämässä. Suomen arveltiin yleisesti olevan turvallinen paikka myös tulevaisuudessa. Chilestä ei oltu samaa mieltä, kuten edellä on käynyt ilmi.

Chilen pakolaisten ihmiskäsitystä kuvaa hyvin käsite solidaarisuus. Heidän vastauksistaan kuului ideologia kaikkien ihmisten samanarvoisuudesta. Yksi haastateltava kummasteli hänen mielestään solidaaristen ja suvaitsevaisten suomalaisten taipumusta suhtautua romaneihin kielteisesti, vaikka muita ihmisryhmiä ollaan valmiita avustamaan. Hänen mielestään ihmisiä ei voi luokitella paremmuusjärjestykseen, kuten osa suomalaisessa yhteiskunnassa elävistä ihmisistä tekee. Kulttuureja voi olla monia, mutta ihmisiä on vain yksi, kuten toinen asian ilmaisi. Erot ihmisten käyttäytymisessä selitettiin yhteiskunnallisilla tekijöillä. Ympäristö vaikuttaa ihmisten toimintaan ja luo eroja eri ryhmien välille. Inhimillinen elämä on kuitenkin samanlaista kaikkialla maailmassa ja se on tärkeintä. Tämän tutkimuksen Chilen pakolaiset olivat solidaarisuuden suhteen täysin yhtä mieltä. He olivat yhtenäisesti myös sitä mieltä, että heidät oli otettu vastaan Suomessa solidaarisuuden hengessä, mikä saattaa vaikuttaa heidän henkilökohtaisen historiansa ohella heidän yhtenäiseen käsitykseen ihmisistä samanarvoisina yksilöinä. Heidän käsityksissään oli kuitenkin havaittavissa myös pessimistinen ajatus ihmisluonteesta. Yksi heistä sanoi suoraan, että ihminen on valitettavasti sellainen, että se tuhoaa. Pahuus ilmenee eri aikoina eri tavalla, mikä on seurausta ihmisen kehittämisestä. Toinen uskoi hyvän ja pahan väliseen voimaan, joka johtaa maailmaa ja ihmisiä. Sillä ei ollut merkitystä, kuka voimaa ohjaa, Jumala vai joku muu, mutta näiden kahden välinen kontrasti määrittää maailman tilan.

Tulevaisuuteen Chilen pakolaiset suhtautuivat ristiriitaisesti. Yksi suhtautui varauksellisesti sekä menneisyydestä että tulevaisuudesta puhumiseen. Hän korosti, että haluaa elää tässä hetkessä. Hänen mukaansa on hyvä muistaa, mitä tapahtui, mutta elää tänään. Myös toinen korosti samaa keskusteltaessa eri aikaulottuvuuksista. Hänen mukaansa pakolaisuus opetti hänelle, että pitää elää täysillä tässä hetkessä. Sama käsitys tuli ilmi Chilessä asuneen nuoren kuvauksessa chileläisyydestä. Hänen mukaansa chileläisyys on hetkessä elämistä, koska milloin vaan voi tapahtua jokin onnettomuus. Osa Chilen pakolaisista kuitenkin kertoi tulevaisuuden suunnitelmistaan avoimesti. Maailman tulevaisuuteen suhtauduttiin negatiivisesti yhtä lukuun ottamatta. Nuorten lailla Chilen pakolaiset olivat huolestuneita ympäristön tilasta ja sodista.

P4: There are some points in the history of human being and they have been horrible. For instance now with the environmental problem. This is quite serious. I don't know where we go with this world. It's terrible that the planet has suffered all the pollution and all those things. [--] The globalization has played very important role in human life but also has made damage in a sense. I'm sometimes afraid of what happened to the people in your age. What will remain to your children.

Heidän huolensa kohdistui enemmän lapsiin ja tuleviin sukupolviin kuin heihin itseensä, kuten edellisessä otteessa käy ilmi. Lähes kaikki osoittivat huolensa omien lastenlastensa tulevaisuudesta epävarmassa maailmassa. Yhden näkemys kuitenkin poikkesi muista. Hänen mukaansa pitää säilyttää usko tulevaan tai ei ole mitään järkeä elää.

Kaikki nuorista uskoivat, että yksittäisen ihmisen mahdollisuudet vaikuttaa omaan tulevaisuuteen riippuvat ympäröivistä olosuhteista sekä asemasta yhteiskunnassa.

N1: Ne olosuhteet aika pitkälle ratkaisee. Jos ei edes anneta niitä mahdollisuuksia jokaiselle sitten tehdä mahdollisimman paljon oman tulevaisuutensa eteen, ni sitte ei valitettavasti voida olettaakaan hirveesti että tapahtuis muutosta.

Moni korosti, että toisilla ihmisillä on huomattavasti paremmat mahdollisuudet pärjätä elämässään kuin toisilla. Yhdeksi esimerkiksi nousi Intian kastijärjestelmä, joka määrittää valmiiksi ihmisen aseman yhteiskunnassa, ja johon yksilö ei voi juurikaan vaikuttaa omalla toiminnallaan. Koulutus nähtiin avaimeksi parempaan tulevaisuuteen. Nuorten käsitykset vaikutusmahdollisuuksista vastaavat hyvin suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan edustamia uskomuksia. Kaikille tulee antaa samat mahdollisuudet, jotta he voivat itse vaikuttaa omaan tulevaisuuteensa. Usko koulutukseen istuu vahvassa suomalaisten mielissä, vaikka kaava ei enää nykymaailmassa toimi kuten ennen.

Chilen pakolaisten käsitykset vaikuttamisen mahdollisuuksista erosivat osittain nuorten käsityksistä. Kaksi heistä uskoi yksilön tekojen ja oman asenteen olevan ratkaiseva tekijä oman tulevaisuuden määrittymisessä. Yksi taas korosti suomalaisilla nuorilla olevan enemmän mahdollisuuksia kuin chileläisillä nuorilla. Hänen mielestään suomalainen koulutus tarjoaa suomalaisille nuorille enemmän työkaluja elämään, mikä tekee heidän asemastaan paremman. Chilen pakolaisten käsitykset vaikutusmahdollisuuksista rakentuivat enemmän yksilön varaan, kun taas nuoret uskoivat yhteiskunnallisen aseman ratkaisevan asiassa.

5.5 Historian olemus ja ymmärrys olemassaolosta

Historiatietoisuus on keskeinen elementti yksilön identiteetin rakentumisessa ja vaikuttaa siten yksilön ymmärrykseen olemassaolosta sekä omasta paikastaan maailmassa. Nuorten kohdalla tämä oli selvästi havaittavissa heidän puheessaan historiasta sekä sen olemuksesta. Kaksi nuorista kertoi suoraan, että vanhemman pakolaishistoria on aiheuttanut heille voimakkaan eksistentiaalisen ristiriidan. He kertoivat pohtineensa, kuinka he ovat syntyneet ja ovat olemassa Chilessä tapahtuneen pahuuden seurauksena.

N2: Mä pohdin kauheesti sellasia eksistentiaalisia kysymyksiä. Ja yks oli tää, et oli ollu tää kauhee vallankaappaus ja tää vainot ja tää. Ja sit mä ajattelin, et mä oon syntynyt sen takia, et näin on tapahtunut. Et mua ei ois olemassa, jos mun isä ei ois lähtenyt Chilestä. Ja sit se oli musta hirveen ristiriitasta. Et tällasesta pahasta asiasta on seurannut jotain hyvää. Ja sitä mä jotenkin pyörittelin päässäni, et mun

pitäis toivoo et näin ei olis ollu ja samalla mä niinku toivoin et mua ei olis itteäni olemassa. Se oli hirveen filosofinen ristiriita. [--] Et se vaikutti et mun isä mietti niitä juttuja ja oli kiinni vielä siinä historiassa ja jotenkin siinä tragediassa, ni se jotenkin siirty mulle jollain lailla jotenkin semmosena traumana. Musta tuntu, et mä olin jotenkin hirveen osallinen siinä. Enkä mä tietenkään ollu. En mä ole kokenut sitä ja mä olen syntynyt paljon sen jälkeen. Mut jotenkin se kosketti mua kauheesti.

Ote kuvastaa, kuinka merkittävä vaikutus historiatietoisuudella on identiteettiin. Vanhemman traaginen historia vaikutti häneen edelleen, vaikka tapahtumasta oli jo kulunut kymmeniä vuosia, eikä hän itse ollut osallisena tapahtumassa. Vanhemman kokema vaino siirtyi perheen perinteenä hänenkin elämäänsä ja on siten vaikuttanut hänen käsityksiinsä itsestään sekä ympäröivästä maailmasta. Ilmiö on verrattavissa teoreettiseen malliin kollektiivisten traumojen vaikutuksesta kollektiiviseen muistiin. Talvisota esiintyy usein suomalaisessa julkisessa puheessa suomalaisen sisun symbolina sekä pienen kansan sitkeään pärjäämisenä suurta valtiota vastaan. Talvisota ja siihen liittyvä retoriikka vaikuttaa siten edelleen suomalaisen kulttuurin piirissä elävien ihmisten identiteettiin, vaikka enää ani harva on ollut tapahtumassa osallisena. Eräs Malesiasta Suomeen vuonna 1992 saapunut maahanmuuttaja kirjoitti *Helsingin Sanomien* mielipideosastolla (HS 18.4.2010) kotoutuneen Suomeen tutustumalla ja identifioitumalla talvisodan historiaan. Se lienee yksi osoitus myytin voimasta suomalaisten historiatietoisuuden muokkaajana. Vallankumouksen trauma on toiminut samankaltaisena kollektiivisen muistin voimistajana Chilen pakolaisten keskuudessa ja on vaikuttanut myös heidän jälkeläistensä historiatietoisuuteen.

Nuorten historian olemusta käsittelevissä vastauksissa oli havaittavissa poliittinen lataus. Ihmiset nähtiin historian vaikuttajina ja tekijöinä. Nuorten ihmiskäsitys oli pessimistinen, kuten edellä on todettu, mistä seuraa, että heidän käsityksissään historian olemuksestakin oli pessimistinen sävy.

N1: Historiaa voidaan vääristellä tai historiaa voidaan kirjoittaa väärin vaikka ideologisista syistä eli siinä mielessä myös historiantutkimus on tärkeätä ja näin pois

päin. Mutta toki välillä huomaa, miten suuria intohimoja historian eri tulkinnat esimerkiksi aiheuttaa.

Kyseisen seikan vuoksi nuoret pitivät historian tuntemusta kovassa kurssissa. He uskoivat kuitenkin, että historiaa voidaan käyttää myös positiivisen kehityksen työkaluna. Menneisyyden tunteminen on tärkeää itsensä tuntemuksen lisäksi siksi, että siitä voidaan ottaa oppia ja välttää menneisyydessä tehdyt virheet. Yhden nuoren mukaan historia on ”kaaottinen eteenpäin menevä juttu, koska välillä se kehittää ihmiskuntaa, mut sit toisaalta tulee hirveitä takapakkeja”. Yleisesti nähtiin, että historia toistaa itseään.

Myös Chilen pakolaisten käsityksissä historian olemuksesta esiintyi kaaos sekä tiettyjen ilmiöiden toistuminen.

P2: Sisällissota tai naapurin kanssa sota. Se on sama kaaos. Täytyy sanoa, että silloin kun Pinochet tuli meidän vallassa, niin aika paljon periytynyt tämä Hitlerin aika kyllä. Se tuli kirja siinä. Oli samanlainen kuva siinä ja mitä Chilessä on kirjoitettu ja samalla lailla on naisia raiskattu, mitä on Hitlerin aikana raiskattu.

Kaikkien Chilen pakolaisten vastauksista heijastui kronologinen jakautuminen kolmeen vaiheeseen; Chilen aikaan, vallankaappauksen aikaan sekä Suomen aikaan. Yksi pakolaisista kuvasi, kuinka hän on ollut jokaisena kautena eri ihminen, vaikka ruumis on ollut sama. Hän teki myös selvän eron oman elämähistoriansa sekä ihmiskunnan historian välille. Ihmiskunnan historiaa hän kuvasi portaikkona, joita nousta ylöspäin. Toinen kuvaili samaa asiaa eli uskoi ihmiskunnan historian olevan kehitystä, mutta kehitystä väärään suuntaan. Hänen mielestään monet asiat ovat kehittyneet liikaa. Kolmas pakolainen uskoi kehityksen johtavan vielä uuden maapallon keksimiseen, koska ihmisen keksinnöt ovat olleet tähänkin mennessä niin uskomattomia.

Globalisaatio herätti myös ajatuksia pakolaisten keskuudessa. Yksi heistä uskoi, että globalisaatio on muuttanut maailman tasapainoa ja vaikuttaa siten myös historian olemukseen. Nykymaailmassa kaikki valtiot ovat riippuvaisia toisistaan, mikä muuttaa kehityksen suuntaa. Toisen haastateltavan näkemys asiasta oli päinvastainen. Hänen mukaansa joka maalla on oma historiansa. Hänen ajattelunsa historiasta ja kulttuurista oli

valtiokeskeistä, mikä näkyi myös hänen muissa kommenteissaan. Kansallisvaltio oli selkeä perusta hänen näkemyksilleen. Globalisaatiota pohtinut pakolainen koki olevansa nykyään enemmän suomalainen kuin chileläinen, ja oli tyytyväinen omaan tilanteeseensa Suomessa, kun taas valtiokeskeisesti ajatteleva pakolainen haikaili takaisin Chileen, eikä kokenut suomalaista kulttuuria täysin omakseen. Tämän aineiston valossa yksilöiden käsityksillä historian olemuksesta ja sopeutumisella uuteen kulttuuriin on yhteys. Toiset kaksi tutkimukseen osallistunutta pakolaista vaikuttivat sopeutuneen hyvin suomalaiseen yhteiskuntaan, eivätkä heidän käsityksensä historian olemuksesta olleet kansallisvaltiokeskeisiä. Toisen näkemystä historiasta voisi luonnehtia hyvän ja pahan väliseksi ikuiseksi taisteluksi ja toisen suuntautuneisuutta historiaan oikean ja väärän välisenä kamppailuna. Kumpikin hahmotti menneisyyttä laajasta perspektiivistä. Yleisesti ottaen tähän tutkimukseen osallistuneiden Chilen pakolaisten historiatietoisuus vaikuttaa olevan korkeatasoista, jos Jörn Rüsenin malliin historiatietoisuuden kehittymisestä on uskomista.

5.6 Arvokäsitykset

Nuorten haastatteluista kävi ilmi, että he ovat omaksuneet pääsääntöisesti suomalaisen yhteiskunnan arvot. Se ilmenee voimakkaimmin nuorten käsityksissä chileläisestä nyky-yhteiskunnasta, mitä on eritelty edellä luvussa 5.2. Valtaosa nuorista koki, ettei voisi asua pitkää aikaa Chilessä juuri arvoriitiriitojen vuoksi.

N2: Sit ois liikaa semmoisia asioita, jotka häiritsis siinä yhteiskunnassa ja ehkä tasa-arvoasioissa. Must tuntuu, et mä olisin vaan raivona koko ajan jostain. Sitä ku jotkut asiat vaan on huonosti ja niille ei pystytäkään tekemään mitään. Ja sit se kirkon valta ja silleen. No nythän siel on tapahtunu aika paljon, ku avioero on mahdollinen. Ja sit se aborttijuttu. Siit mä olisin varmaan ihan käärmessäni.

Chile nähtiin yleisesti turvattomampana ja konservatiivisempänä maana Suomeen verrattuna. Toisaalta osa nuorista kritisoi myös suomalaisen yhteiskunnan arvoja, kuten pärjäämisen kulttuuria sekä äärimmäistä individualismia. Yksi nuorista mainitsi olevansa ylpeä siitä, että hän on omaksunut myös chileläisiä arvoja, kuten kollektiivisuutta ja

vastoinikäymisistä ylitse pääsemistä. Kummankin kulttuurin arvomaailma sai sekä risuja että ruusuja, mutta valtaosa kritiikistä kohdistui chileläistä yhteiskuntaa kohtaan.

Nuorten vanhempien historia ja ideologinen suuntautuminen on vaikuttanut nuorten arvokäsityksiin.

N3: Meil on perheessä varmaan aina leimannut se isän tausta niin vahvasti niitä mielipiteitä. Ja sit mun äiti on ollu niin täysin samanhenkinen. [--] Ja ne on just vaikuttanut muhun kans.

Sanat solidaarisuus ja oikeudenmukaisuus istuivat hyvin myös nuorten suihin. Vanhempien poliittinen aktiivisuus ja solidaarisuustyö ovat vaikuttaneet nuorten mielipiteisiin ja elämäntavomukseen. Maailman epäoikeudenmukaisuudet nousivat esille useassa haastattelussa, mutta vain yksi mainitsi toimineensa aktiivisesti asian puolesta. Pakolaisten elämässä aktiivinen solidaarisuustyö sen sijaan oli yleisempää. Passiivisuus poliittisessa toiminnassa on enemmän sääntö kuin poikkeus suomalaisten nykynuorten keskuudessa. Poliittisesti aktiivisten Chilen pakolaisten jälkeläisten poliittinen passiivisuus saattaa olla myös osoitus suomalaisten arvojen omaksumisesta. Voisi olettaa, että nuoret olisivat aktiivisempia poliittisella rintamalla heidän vanhempiansa taustan tuntien. Ainoa mielenosoituksiin ja solidaarisuustyöhön osallistunutkin oli asunut pitkän ajan Chilessä ja toiminut siellä. Suomessa asuneet Chilen pakolaisten jälkeläiset olivat poliittisesti valveutuneita ajatuksen tasolla, mutta eivät juurikaan toimineet oikeaksi kokemansa asian hyväksi tai ainakaan tuoneet sitä esille.

Haastateltavia pyydettiin vastaamaan suullisesti arvobarometriin (Liite 1) haastattelujen aikana. Haastateltavien tuli arvioida asteikolla yhdestä viiteen, kuinka tärkeänä he pitivät 13:sta eri yhteiskunnallista tekijää (ympäristö, oikeusvaltio, perhe, ystävät, taloudellinen vauraus, koulutus, uskonto, hyvinvointivaltio, markkinatalous, demokratia, maailman rauha, solidaarisuus, yksilön vapaus). Testin tarkoituksena oli pyrkiä saamaan yleiskuva kummankin ryhmän tärkeäksi kokemista arvoista. Arvobarometri osoitti, etteivät nuorten ja Chilen pakolaisten tärkeäksi koetut arvot kuitenkaan poikenneet merkittävästi toisistaan. Kummassakin ryhmässä taloudellista vaurautta (N 3; P 2,5) ja uskontoa (N 2,25; P 2,5) ei

nähty kovin tärkeinä. Nuorten vastauksissa myös markkinatalous (N 2,25) sai arvon vähän tärkeä. Kaikki muut muuttajat nähtiin hyvin tärkeänä tai erittäin tärkeänä. Tulos tukee käsitystä Chilen pakolaisten ideologian välittymisestä seuraavalle polvelle sekä kuvastaa kohdejoukon yhtenäistä poliittista kantaa. Testi toteutettiin pienelle kohdejoukolle, joten sen perusteella ei voi tehdä yleistystä laajempaan joukkoon. Kyselyn tarkoituksena oli ainoastaan testata haastatteluissa esiin nousseita arvokäsityksiä.

Chilen pakolaisten arvot myötäilivät edelleen vasemmistolaista ideologiaa. Solidaarisuus ja ihmisten välinen tasa-arvo nousivat voimakkaimmin esille heidän puheessaan. Myös ympäristöasiat koettiin läheisiksi, mikä ilmenee huolena maapallon tulevaisuudesta. Vain yhden vastauksissa oli merkkejä nuorten kritisoimasta konservatiivisuudesta. Kyseinen henkilö suhtautui Chileen kaikista kritiikittömimmin ja eli niin sanotusti menneessä ajassa. Hän kertoi suoraan, että haluaisi palata menneisiin aikoihin, jos se olisi mahdollista. Yksi henkilö taas kuvaili omaksuneensa suomalaisen ”positiivisen individualismin” ja koki suomalaiset arvot läheisiksi itselleen. Voimakas usko oikeudenmukaisuuteen kuitenkin yhdisti kaikkia tutkimukseen osallistuneita Chilen pakolaisia. Suomi koettiin oikeudenmukaiseksi ja turvalliseksi valtioksi, vaikka kaikkia suomalaisia tapoja ja normeja ei yhtenäisesti arvostettukaan.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Chilen pakolaiset

Chilen pakolaisten kokemukset vallankumouksesta sekä sen seurauksena syntyneet tapahtumat ovat vaikuttaneet merkittävästi heidän historiatietoisuuteensa. Kaikkien haastateltavien kertomuksista pystyi päättämään heidän elämähistoriansa jakautuminen kolmeen erilliseen vaiheeseen. Vallankaappausta edennyttä aikaa muisteltiin yhtenäisesti lämmöllä ja siitä oli muodostunut sekä pakolaisten yksityisessä ajattelussa sekä kollektiivisesti muisteltuna niin sanottu kaunis historia, kuten yksi pakolaisista asiaa kuvasi. Kyseisen ajan muisteleminen oli kaikille haastateltaville helppoa ja mieluista. Vallankaappauksen ja ensimmäisten pakolaisuusvuosien muistelu sen sijaan oli osalle erittäin työlästä, mutta osa pystyi puhumaan asiasta tyynesti ja avoimesti. Myös nykyisyyden ja tulevaisuuden käsittelemisen suhteen esiintyi hajontaa. Vallankaappauksen vuoksi koetut tapahtumat nousivat kuitenkin kaikkien kohdalla merkittäviksi tekijöiksi heidän historiatietoisuutensa kannalta, mikä ilmeni heidän käsityksissään. Poliittisen vakaumuksen vuoksi koettu vaino menneisyydessä on jättänyt jälkensä heidän ajatteluun.

Pakolaisten käsitykset ja tulkinnat menneisyydestä, nykyisyydestä ja tulevaisuudesta eivät olleet yhtä yhtenäisiä kuin nuorilla. He muistelivat vallankaappausta eri tunnelmissa, suhtautuivat eri tavoin nykyiseen tilanteeseensa Suomessa sekä suuntautuivat tulevaisuuteen ristiriitaisesti. Yhtenäistä heidän ajattelussaan oli elämähistorian jakautuminen kolmeen vaiheeseen sekä näkemys chileläisen kulttuurin välittämisen tärkeydestä omille lapsille sekä lapsenlapsille. Solidaarisuus, kaikkien ihmisten välinen tasa-arvo sekä perhekeskeisyys olivat myös tärkeitä koko kohderyhmää yhdistäviä arvoja. Samoin väkivaltaan suhtauduttiin poikkeuksellisen varauksellisesti. Chilen pakolaisten ideologinen suuntautuminen sekä kokemukset väkivallasta vallankaappauksen aikana lienevät asiaan vaikuttavia tekijöitä. Kohderyhmän käsitysten heterogeenisyys saattaa johtua pitkästä ajanjaksosta, jonka he ovat viettäneet Suomessa. Etenkin nuorten haastatteluista kävi ilmi, että chileläisten yhteisö on ollut yhtenäisempi ensimmäisinä pakolaisuusvuosikymmeninä, *Gabriela Mistral* -kerhotoiminnan aktiivivuosina. Säännöllisen kerhotoiminnan loputtua yhteistyö on vähentynyt, ja sen seurauksena jaettujen merkitysten

voima on hiipunut. Kahden Chilen pakolaisen ja seuraavan polven haastatellun nuoren vanhemman voi jopa tulkita suomalaistuneen täysin. Yksilö luo uusia merkityksiä menneestä nykyisyydessä. Chileläisten keskinäisen muistelun vähentyminen vaikuttaa siten luonnollisesti myös heidän käsitystensä ja historiatietoisuutensa muuttumiseen ja muokkaa yhteisöä heterogeenisempään suuntaan.

Tähän tutkimukseen osallistuneet Chilen pakolaiset olivat sopeutuneet suomalaiseen yhteiskuntaan varsin hyvin. Yksi heistä mainitsi kokevansa olevan enemmän suomalainen kuin chileläinen, eikä osannut kuvitella enää muuttavansa Chileen. Yhden haastateltavan tulkinnoista paistoi kuitenkin tyytymättömyys nykyiseen tilanteeseen ja hän haikaili vielä muuttavansa takaisin Chileen. Hän piti chileläisiä perinteitä suuremmassa arvossa kuin suomalaisia sekä arvosteli enemmän suomalaista yhteiskuntaa muihin verrattuna. Kieli tai työtilanne ei ollut ongelma hänen kohdallaan. Muiden sopeutumiseen on saattanut vaikuttaa suomalaisen yhteiskunnan julkinen Chilen pakolaisten kulttuuristen tarpeiden huomioiminen ja arvostaminen, jos ensimmäisten vuosien virkavallan järjestämää tarkkailua ei oteta huomioon. *Gabriela Mistral* -kerhotoiminnalle luotiin puitteet ja se sai pääsääntöisesti julkisen hyväksynnän. Tarja Halosen säännöllinen vierailu kerhossa on eräs osoitus siitä. Usea Chilen pakolainen mainitsi presidentti Halosen lähettävän heille edelleen vuosittain henkilökohtaisen joulutervehdyksen. Yksi heistä oli ollut mukana myös tasavallan presidentin itsenäisyyspäiväjuhlissa. Suomeen perustettiin vuonna 1973 kaksi yhdistystä tukemaan Suomen ja Chilen kulttuurivaihtoa. Yhdistysten toimintaa on ollut organisoimassa moni nykyinen valtionhallinnon virkamies, mikä kuvastaa niiden merkitystä yhteiskunnassa. Vuosina 1974 ja 1976 Suomessa järjestetyt Pinochetin sotilasjuntan rikoksia tutkineet kansainväliset komissiot ovat myös yksi osoitus Chilen pakolaisten julkisesta tukemisesta. Komissioiden järjestäminen on yksi esimerkki Löfströmin esille tuomasta yhteiskunnan alakulttuurien kokemusten tunnustamisesta sekä huomioimisesta. Chilen vasemmiston vaikea tilanne sai tukea 1970-luvulla Suomessa jopa presidentti Kekkoselta, mikä on varmasti huomioitu pakolaisten keskuudessa, sekä on tukenut ryhmän sopeutumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Mitkään julkiset toimet eivät kuitenkaan pysty poistamaan kaipuuta, mikä synnyinseudun ja perheen kulttuurin jättämisestä syntyy, kuten eräs pakolaisista muistutti. Vierailut Chileen nähtiin erittäin

tärkeiksi edelleen, vaikka suomalainen yhteiskunta tuntui enemmän kodilta kuin chileläinen.

Chilen pakolaisten tulkinnoista nousi esille omien kokemusten ja yksilön toiminnan merkitys todellisuuden määrittelyssä. Yksi haastateltavista ilmaisi omien kokemusten olevan luotettavuuden mitta totuutta arvioitaessa. Hän piti omia tai läheisen kokemuksia tieteellistä tutkimusta tai lehdistöä luotettavampana lähteenä, etenkin jos ne olivat ristiriidassa keskenään. Chilen julkisen sanan historialla lieenee ollut vaikutusta henkilön käsityksiin luotettavuuskriteereistä. Yleisesti haastateltavien keskuudessa uskottiin yksilön toiminnan merkitykseen tulevaisuuteen vaikuttamisessa. Yksi haastatelluista nuorista pohti Chilen pakolaisten erityisyyttä verrattuna muihin Suomessa eläviin pakolaisiin. Hän arvioi ryhmän korkean koulutusasteen sekä yhteisen ideologian vaikuttaneen siihen, että sen keskuudessa muodostui tunne ”yhteisen köyden vetämisestä”. Yhteisön lapsille ominaisuus välittyi chileläisenä piirteenä, mutta realisoitui myöhemmin Chileen kohdistuneiden matkojen seurauksena. Chilen pakolaiset ovat toimineet aktiivisesti yhdessä Suomessa eläessään sekä jakanee kokemuksiaan menneisyydestä. Osittain sen seurauksena he ovat yleisesti menestyneet melko hyvin yhteiskunnassa, vaikka Suomessa ei oltu valmistauduttu integroimaan uusia kansalaisia muuhun yhteiskuntaan. Chilen pakolaiset uskoivat aktiivisella kerho- ja kulttuuritoiminnalla olleen merkitystä etenkin heidän lastensa hyvinvointiin, mikä on lujittanut uskoa yksilön sekä oman toiminnan vaikutukseen tulevaisuuden määrittelyssä. Pettymykset esimerkiksi omaa osaamista vastaavan työn saannissa ovat kuitenkin murentaneet uskoa, kuten yhden Chilen pakolaisen haastattelusta käy ilmi. Hän ei mielellään ajatellut tulevaisuuttaan ja uskoi muita enemmän yhteiskuntajärjestelmän merkitykseen tulevaisuuteen vaikuttamisessa. Kokemukset Suomessa ovat vaikuttaneet hänen tulkintoihinsa menneestä sekä tulevaisuuskuviin.

Olisi hedelmällistä selvittää myös muiden pakolaisena Suomeen saapuneiden henkilöiden tai ryhmien historiatietoisuutta ja tarkastella, miten he ovat kokeneet tasapainoilun eri muistelemisen traditioiden välillä sekä miten he käsittelevät menneisyyttään. Olisi mielenkiintoista koota vastaava aineisto esimerkiksi vuonna 1979 Suomeen saapuneiden Vietnamin pakolaisten keskuudessa ja selvittää, onko ryhmien välillä merkittäviä eroja tai yhtäläisyyksiä. Pakolaisten sopeutumisen ja historiatietoisuuden välistä yhteyttä ei olla

tarkasteltu Suomessa aikaisemmin, minkä vuoksi tutkimukselle olisi tarvetta. Chilen pakolaisten tilannetta on mahdollista verrata myös esimerkiksi Karjalan evakkojen kokemuksiin. Evakot joutuivat samalla tavalla lähtemään kotiseudultaan yllättäen väkivaltaisten tapahtumien seurauksena. He ovat myös kuvailleet kaipuuta ja surua, jotka eivät hälväne ajan kuluessa, vaikka elinolot uudessa ympäristössä olisivatkin suotuisat hyvälle elämälle. Evakkojen kokemukset ulottuvat vielä pidemmälle ajassa kuin Chilen pakolaisten, joten heidän historiatietoisuutensa tarkasteleminen voisi olla hyvinkin antoisaa. Historiatietoisuus onkin noussut keskeiseksi käsitteeksi myös kotimaisessa tutkimuksessa, mikä on esitelty edellä, mutta sitä ei olla vielä sovellettu laajemmin muille aloille. Tämä tutkimus osoittaa, että historiatietoisuudella on potentiaalia tuoda lisäarvoa myös yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen.

Toista polvea edustavat nuoret

Vallankaappaus on vaikuttanut myös toista polvea edustavien nuorten historiatietoisuuteen, vaikka heillä ei ole omakohtaisia kokemuksia menneisyyden tapahtumasta. Se on ollut läsnä heidän elämässään välillisesti heidän vanhempinsa sekä suomenchileläisen yhteisön välittämänä. Nuoret ovat osallistuneet lapsuudessaan säännöllisesti Suomessa asuvien Chilen pakolaisten perheiden tapaamisiin *Gabriela Mistral* -kerhossa, jossa on muisteltu yhdessä pakolaisten entistä kotimaata sekä jaettu kokemuksia pakolaisuudesta. Kerho nousi erityisesti esille kaikkien nuorten vastauksissa. Kaikki nuoret tunsivat pääpiirteittäin vanhempansa tai vanhempinsa elämähistorian, mutta menneisyyden käsitteleminen ei ollut arkipäiväistä kodeissa. Tunnelman tuli olla oikea, jotta asian saattoi ottaa puheeksi. Osa jopa vältteli aihetta vanhempinsa kanssa, koska se nosti aina surun tunteet pintaan. Vanhemman tai vanhempien traumaattiset kokemukset olivat vaikuttaneet heidän ajatteluunsa sekä käsityksiinsä merkittävästi.

Nuoret kokivat yhtä poikkeusta lukuun ottamatta olevansa selvästi suomalaisia enemmän kuin chileläisiä, ja he olivat omaksuneet yleisesti suomalaisen yhteiskunnan normit sekä arvot. Vanhempien kokemukset menneestä sekä heidän kulttuurinen perimä ilmeni kuitenkin heidän ajattelussaan ja historiatietoisuudessaan. Kaikkien vastauksista ilmeni, että he olivat joutuneet pohtimaan poikkeuksellisen paljon omaa suhdettaan

menneisyyteen. Yksi koki samaistuneensa pakolaisena Suomeen saapuneen isänsä kokemuksiin traumoihin, toinen koki eksistentiaalista ristiriitaa isän pakolaisuuden vuoksi, kolmas kertoi aina olleensa erityinen suhteessa muihin lapsiin ja nuoriin ja neljäs koki voimakkaan tarpeen tutustua perheensä menneisyyteen, jolta ympärillä elävät ihmiset ummistivat silmänsä. Vahvan identiteettiin kohdistuneen pohdinnan seurauksena kaikki nuoret olivat muodostaneet oman kantansa historiasta. Nuorten menneisyyteen kohdistuvat pohdinnat olivat hyvin kriittisiä ja he tunnistivat taidokkaasti vanhempien vaikutuksen omaan ajatteluunsa. Kukaan heistä ei kuitenkaan ollut omaksunut yhteisössä jaettuja merkityksiä ja tulkintoja menneisyydestä varauksetta. Suomalaisessa yhteiskunnassa eläminen chileläisten perinteiden ympäröimänä on päinvastoin lisännyt heidän tarvettaan tulkita omaa erityisyyttään sekä yhteisössä jaettuja merkityksiä. Vaikuttaa siltä, että chileläiseen kulttuuriin tutustuminen pakolaisten yhteisötoiminnan sekä Chilen matkojen seurauksena on altistanut heidät tarkastelemaan kumpaakin kulttuuria normaalia kriittisemmästä näkökulmasta käsin (Jensen). Vanhempien traumaattiset kokemukset sekä Chilen tilanne ovat kaivanneet selitystä nuorten mielissä, minkä vuoksi siitä on muodostunut osa heidän historiatietoisuuttaan sekä ajattelun viitekehystä (Kalela). Kaikki nuoret myös ilmaisivat avoimesti poliittisia kannanottoja, mikä on osoitus yhteiskunnallisesta kiinnostuksesta.

Nuorten käsitykset menneestä, nykyisyydestä ja tulevaisuudesta eivät kuitenkaan poikenneet merkittävästi suomalaisten nuorten yleisestä linjasta. Esimerkiksi tulevaisuuskäsitysten kaksijakoisuus, eli eri näkökulmat omaan ja maailman tulevaisuuteen, ovat linjassa muiden suomalaisten nuorten historiatietoisuutta käsitelleiden tutkimusten kanssa. Heidän ajattelussaan oli myös havaittavissa usko tieteeseen luotettavuuden lähteenä, mikä poikkesi osittain Chilen pakolaisten käsityksistä. Nuoret myös kallistuivat enemmän yhteiskunnan merkitykseen kysyttäessä yksilön mahdollisuuksista vaikuttaa omaan tulevaisuuteensa, mikä saattaa kuvastaa hyvinvointiyhteiskunnan vaikutusta heidän ajatteluunsa. Vanhempien menneisyys oli herättänyt heissä lähinnä kiinnostusta latinalaisamerikkalaista kulttuuria ja historiaa kohtaan, sekä aktivoinut aikaan ja identiteettiin liittyvää pohdintaa. Nuoret eivät olleet kokeneet merkittäviä ristiriitoja kahden kulttuurin ja eri viiteryhmien yhteensovittamisessa. Chileläisyys oli miellyttävä lisäominaisuus identiteetin rakentamisprosessissa. He sopivat

hyvin Cohenin nimeämään transnationaliseen identiteettikategoriaan ja omaksuivat joustavasti eri kulttuurien ominaisuuksia sen mukaan, miten ne sopivat heidän tarpeisiinsa.

Chileläiset ovat olleet poikkeuksellinen yhteisö Suomen pakolaishistoriassa ja heidän jälkeläistensä menestyminen kahden kulttuurin välissä tasapainoilussa on ollut myös poikkeuksellista. Vanhemman tai vanhempien pakolaismenneisyys oli vaikuttanut heidän ajatteluunsa ja identiteettiinsä, mutta lähinnä positiivisessa mielessä, ja he olivat kääntäneet sen edukseen. Erityisyys nähtiin ennemminkin voimavarana kuin ongelmana. Kaikkien Suomen pakolaisryhmien keskuudessa ei ole käynyt samalla tavalla. Olisi mielenkiintoista haastatella Suomessa syntyneitä nuoria, joiden vanhempi tai vanhemmat ovat saapuneet pakolaisina Suomeen ja selvittää, miten he ovat käsitelleet menneisyyttä vastaavassa tilanteessa. Chileläiset pakolaiset olivat poliittisesti aktiivisia ja korkeasti koulutettuja henkilöitä, mikä on vaikuttanut tämän tutkimuksen tuloksiin. Sen vuoksi olisi mielekästä selvittää myös muiden Suomessa asuvien korkeasti koulutettujen poliittisten pakolaisten jälkeläisten historiatietoisuutta, jotta ilmiötä voitaisiin käsitteellistää laajemmasta perspektiivistä.

Valtioiden ja kansallisuuksien rajat tulevat todennäköisesti olemaan yhä häilyväisempiä globalistuvassa maailmassa. Varmuutta suunnasta ei ole, mutta ihmisten liikkuvuus on selvästi lisääntynyt tekniikan kehittymisen ja maailmanpolitiikan linjojen muutoksen myötä. Tutkimusten valossa suomalaiset nuoret ovat kuitenkin yhä edelleen varsin kansallismielisiä, mikä saattaa olla seurausta maan historiasta ja historiapolitiikasta, vastareaktio globalisaatiolle tai kasvatuksen ja intentionaalisen opetuksen tulosta. Mikko Lehtosen mukaan yhteiskunnassa on kuitenkin tilausta siirtyä jälkikansalliseen aikaan ja tarvetta kuvitella kansakunta uudelleen. Suomi vastaanottaa vuosittain uusia pakolaisryhmiä ja sen lisäksi maahan muuttaa jatkuvasti ihmisiä muista kulttuuripiireistä työn, koulutuksen, rakkauden tai paremman elämän toivossa. Historiatietoisuus voi toimia työkaluna heidän sopeutumisensa edistämiseksi. He kantavat mukanaan eri kulttuuripiirien jakamia tulkintoja menneisyydestä, mutta uudistavat jatkuvasti käsityksiään reagoidessaan ympäristön välittämiin viesteihin. Muiden muistelemisen muotojen torjuminen saattaa pahimmillaan johtaa puolustusmekanismin syntymiseen. Uuden kulttuurin ja yhteisön tulkinnat sekä perinteet saatetaan nähdä uhkana omalle ja omien jälkeläisten identiteetille.

Monikulttuurisessa yhteiskunnassa on tarvetta tehdä tilaa monimuotoiselle muistelemisen kulttuurille. Kansanluonne on opittua, ei synnynnäistä, ja siten sen voidaan olettaa myös mukautuvan ympäristön muutoksiin. Suomalaisen yhteiskunnan on löydettävä keskitie eri muistelemisen muotojen yhteen sovittamisessa ja historiatietoisuus voi toimia keskeisenä tekijä tien hahmottamisessa.

Tämän tutkimuksen tuloksia on mahdollista hyödyntää historiatietoisuuden ymmärtämisen apuna. Chilen pakolaisten toista polvea edustavat jälkeläiset ovat sulavasti omaksuneet niin sanotun transnationaalisen identiteetin ja historiatietoisuuden, mikä on osoitus heidän kyvystään sopeutua eri muistelemisen kulttuureihin ja soveltaa niiden etuja omien tarpeidensa mukaan. Nuoret eivät olleet kohdanneet merkittäviä ristiriitoja yhteiskunnan ja heidän itsensä välisessä suhteessa, vaikka heidän vanhempi tai vanhemmat olivat kokeneet hyvinkin traumaattisen elämänvaiheen, jonka voisi ajatella heijastuneen myös jälkeläisten elämään. He ovat niin sanotusti kuvitelleet kansakunnan uudelleen ja tehneet sen käyttäen toista kulttuuria käsitystensä peilinä. Nuoret ovat käyttäneet eri yhteisöjen kollektiivista muistia käsitystensä tukena, mutta ovat muodostaneet oman näkemyksensä menneisyydestä, nykyisyydestä ja tulevaisuudesta. Tutkimalla myös muiden yhteisöjen toista polvea edustavien nuorten historiatietoisuutta olisi mahdollista selvittää paremmin miten ilmiö esiintyy ja mitkä tekijät vaikuttavat sen taustalla. Olisi myös mielenkiintoista tarkastella esiintyykö käsitys pärjäämisestä suomalaisena piirteenä sekä kuva menneisyydestä synkkänä ajanjaksona myös muiden toista polvea edustavien nuorten keskuudessa. Myös tulevaisuuskuvien kaksijakoisuus on kiinnostava ilmiö, johon olisi mielekästä löytää lisää tulkintoja. Jatkotutkimukselle olisi tarvetta kyseisten ilmiöiden selvittämisessä.

6.1 Luotettavuustarkastelu

Tuomen ja Sarajärven (2009, 140–141) mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa on tärkeää huomioida seuraavat tekijät: tutkimuksen kohde ja tarkoitus, omat sitoumukset, aineiston keruutapa, tutkimuksen tiedonantajien kattavuus, tutkijan ja tiedonantajan suhde keskenään, tutkimuksen kesto, aineiston analyysi ja tutkimuksen raportointitapa.

Tässä tutkimuksessa kaikki tekijät on pyritty huomioimaan luotettavuuden vahvistamiseksi. Tuomi ja Sarajärvi arvioivat aineiston analyysivaiheen olevan kaikkein herkin kohta tutkimuksen luotettavuuden kannalta ja sen vuoksi tutkimusraportissa on pyritty selittämään analyysin vaiheet mahdollisimman perusteellisesti. Tutkijan omat arvot, uskomukset ja asenteet vaikuttavat haastattelutilanteen ohella kaikista eniten tutkimuksen kulkuun juuri aineistoa analysoitaessa. Tässä tutkimuksessa aineistoa käsiteltiin teoriasidonnaisesti, eli historiatietoisuutta käsitelleen tutkimuksen perusteella luotiin seitsemän kategoriaa, jotka ohjasivat aineiston analyysia. Teoriasidonnaisten kategorioiden tarkoituksena oli ohjata analyysin toteutusta sekä minimoida tutkijan ennakko-oletusten merkitystä keskeisten ilmiöiden valikoinnissa. Alakategoriat muodostettiin kuitenkin aineiston pohjalta osittain tutkijan uskomusten ja intuition varassa, minkä vuoksi niiden merkitykset ovat eniten riippuvaisia tutkijan kokemusmaailmasta. Käsitteiden ja kategorioiden luomisen lisäksi tutkimuksen johtopäätökset ovat sidoksissa tulkitsijan ajattelun viitekehykseen. Tutkimuksen teoriaosuus pyrittiin luomaan ennen aineiston keruuvaihetta ja tulkintaa, jotta teoreettinen perehtyneisyys tukisi analyysia. Tutkijan arvot, asenteet ja uskomukset ovat kuitenkin väistämättä vaikuttaneet empirian keruuseen sekä sen analyysiin. Merkitykset ovat siten osittain subjektiivisia.

Tutkija ei tuntenut tutkimukseen osallistuneita henkilöitä etukäteen, mutta oli puhunut kunkin haastateltavan kanssa puhelimesta ennen haastattelutilannetta. Luottamuksen saavuttaminen haastattelijan ja haastateltavan välillä ei ollut sen vuoksi itsestään selvyys. Luottamusta pyrittiin tukemaan selittämällä tutkimuksen tarkoitus ennen haastattelun aloittamista sekä esittämällä helposti lähestyttäviä ja haastateltavan omaa elämä koskevia kysymyksiä haastattelun alussa. Tutkijan tulkinnan mukaan luottamus rakentui hyvin valtaosassa haastatteluista. Se ilmeni muun muassa puhetulvana haastattelujen jälkeen sekä haastateltavien kommentteista haastattelun kulusta. Yksi haastateltava jopa kertoi kiinnostuneensa historiasta uudella tavalla haastattelun aikana ja iloitsi, että vielä vanhalla iälläkin voi innostua uusista asioista. Haastateltavien näkemykset kysyttävistä asioista vaihtelivat melko paljon, mikä tukee näkemystä, ettei haastattelija ole ohjannut kysymyksenasettelullaan tai eleillään tutkittavan henkilön vastauksia toivomaansa

suuntaan. Kysymystenasettelu on kuitenkin myös aina subjektiivista, mikä tulee huomioida tutkimusta tulkittaessa.

Tiedonantajien lukumäärä olisi voinut olla suurempi, jotta ilmiö olisi auennut paremmin. Tämän tutkimuksen kohdalla ei ole mielekästä puhua aineiston kylläntymisestä. Aineiston analyysivaiheessa havaittiin, että lisäaineiston kerääminen olisi voinut tuoda lisäarvoa ilmiön käsitteellistämiseen. Pitkien välimatkojen ja haastateltavien vaikean tavoitettavuuden vuoksi lisähaastatteluja ei kuitenkaan tehty. Sen takia aiheen lisätutkimukselle on tarvetta. Kahden kohderyhmän valinta osoittautui kylläntymisen puutteesta huolimatta hyväksi ratkaisuksi, koska kumpikin aineisto toi lisäarvoa toiselle. Chilen pakolaisten käsitykset selittivät joitain nuorten tulkintoja sekä päinvastoin. Tutkimus osoitti, että kaksi eri sukupolvea tulkitsi samaa asiaa hyvin eri tavalla, mikä viittaa historiatietoisuuden sidonnaisuuden oman ikäluokan jaettuihin kokemuksiin sekä niiden luomiin merkityksiin.

Tämä tutkimusprosessi käynnistyi syyskuussa 2009 syksyn ensimmäisessä pro gradu - tutkimusseminaaritapaamisessa ja päättyi toukokuussa 2010 päättään samalla kuuden vuoden ja 480 opintopisteen pituisen taipaleen. Prosessi on ollut mielenkiintoinen ja haastava sekä herättänyt tutkijassa entistä suuremman kiinnostuksen historiatietoisuutta kohtaan. Vuoden perehtyneisyyden jälkeenkin ilmiöön liittyy monia avoimia kysymyksiä, joihin olisi kiinnostavaa löytää vastaus. Suomalaisten nuorten keskuudessa on havaittavissa epävarmuutta maailman tulevaisuudesta, käsityksiä pärjäämisestä arvon mittana, luottamusta yhteiskuntaan heikon paikan tullen sekä uskoa yhtenäiseen kansalliseen kertomukseen tai sen puutetta. Saattaisivatko kyseiset historiatietoisuuden piiriin kuuluvat käsitykset selittää ilmiöitä, kuten syrjäytyminen, rasismi, merkityksettömyys omassa elämässä, poliittinen passiivisuus tai osattomuus? Historiatietoisuutta käsittelevää tutkimusta tulee tuottaa lisää, jotta avoimiin kysymyksiin saadaan selvyys.

Lähteet

Adler, P. 1998. Beyond Cultural Identity: Reflections on Multiculturalism. Teoksessa B. Milton (toim.) Basic Concepts of Intercultural Communication: Selected Readings. Boston: Intercultural Press.

Angvik, M. & von Borries, B. 1997. Youth and History: a Comparative European Survey on Historical Consciousness and Political Attitudes among Adolescents. Hamburg: Körber-Stiftung.

Ahonen, S. 1997. Historian suuret ja pienet kertomukset. Tieteessä tapahtuu 1, 24–27.

Ahonen, S. 1998. Historiaton sukupolvi? Historian vastaanotto ja historiallisen identiteetin rakentuminen 1990-luvun nuorison keskuudessa. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Ahonen, S. 2002. Historiakulttuuri, historiallinen identiteetti ja historianopetus. Teoksessa J. Löfström (toim.) Kohti tulevaa menneisyyttä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Anderson, B. 1983. Imagined communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. Lontoo: Verso.

Alasuutari, P. & Ruuska, P. 1998. Johdanto. Teoksessa P. Alasuutari ja P. Ruuska (toim.) Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti. Tampere: Vastapaino.

Anttila, J. 2007. Kansallinen identiteetti ja suomalaiseksi samaistuminen. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.

Berger, P. & Luckman, T. 1966/1994. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Suom. ja toim. Vesa Raiskila. Helsinki: Gaudeamus.

Cohen, R. 1997. Global diasporas. An Introduction. Lontoo: UCL Press.

Hiilamo, H. 2010. Kuoleman listat. Suomalaisten salainen apu Chilen vainotuille. Helsinki: Otava.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Historiatietoisuus Suomessa -tutkimus. Saatavissa: <http://www.historiatietoisuus.fi>. [Viittauspäivä 29.4.2010.]

Jensen, B. E. 1997. Historiemedvetande – begreppsanalys, samhällsteori, didaktik. Teoksessa C. Karlegård ja K.-G. Karlsson (toim.) Historiedidaktik. Lund: Studentlitteratur.

Kalela, J. 2000. Historiantutkimus ja historia. Helsinki: Gaudeamus.

Karlegård, C. & Karlsson, K.-G. 1997. Inledning. Teoksessa C. Karlegård ja K.-G. Karlsson (toim.) Historiedidaktik. Lund: Studentlitteratur.

Karlsson, K.-G. 1997. Historiedidaktik och historievetenskap – ett spänningsfyllt förhållande. Teoksessa C. Karlegård ja K.-G. Karlsson (toim.) Historiedidaktik. Lund: Studentlitteratur.

Kettunen, P. 2008. Globalisaatio ja kansallinen me. Kansallisen katseen historiallinen kritiikki. Tampere: Vastapaino.

Kiviniemi, K. 2007. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Laine, T. 2007. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Laville, C. 2004. Historical Consciousness and Historical Education: What to Expect from the First for the Second. Teoksessa P. Seixas (toim.) Theorizing Historical Consciousness. Toronto: University of Toronto Press.

Lee, P. 2004. Understanding History. Teoksessa P. Seixas (toim.) Theorizing Historical Consciousness. Toronto: University of Toronto Press.

Lehtonen, M., Löytty, O. & Ruuska, P. 2004. Suomi toisin sanoen. Tampere: Vastapaino.

Löfström, J. 2006. Historialliset anteeksipyyntöet eksklusion välineenä? Symboliset hyvitykset ja kulttuurisen kansalaisuuden politiikka. Historiallinen aikakauskirja 4, 443–351.

Miettunen, K.-M. 2010. Menneisyys ja historiakuva. Suomalainen kuusikymmentäluku muistelijoiden rakentamana ajanjaksona. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Moilanen, P. & Räihä, P. 2007. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Nordgren, K. 2006. Vems är Historien? Historia som medvetande, kultur och handling i det mångkulturella Sverige. Umeå: Umeå Universitet. Print & Media.

Rantala, J. 2009. Peruskoulun alaluokkalaisten historiatietoisuus – lähtökohtia tutkimushankkeelle. Kasvatus 1, 27–43.

Ricoeur, P. 2006. Memory – Forgetting – History. Teoksessa J. Rüsen (toim.) Meaning and Representation in History. New York: Berghahn books.

Rüsen, J. 2004. Historical Consciousness: Narrative Structure, Moral Function, and Ontogenetic Development. Teoksessa P. Seixas (toim.) Theorizing Historical Consciousness. Toronto: University of Toronto Press.

Rüsen, J. 2005. Foreword. Teoksessa J. Straub (toim.) Narration, Identity, and Historical Consciousness. New York: Berghahn Books.

Seixas, P. 2004. Introduction. Teoksessa P. Seixas (toim.) Theorizing Historical Consciousness. Toronto: University of Toronto Press.

Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E. & Saari, S. 1994. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä.

Torsti, P. 2003. Divergent Stories, Convergent Attitudes: a Study on the Presence of History, History Textbooks and the Thinking of Youth in Post-War Bosnia and Herzegovina. Helsinki: Taifuuni.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

van den Berg, M. 2007. Yksi historia monimutkaistuvassa maailmassa. Historian olemus ja historian suuret kertomukset luokanopettajaopiskelijoiden historiatietoisuudessa. Helsinki: Historiallis-yhteiskuntatieteellisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskuksen tutkimuksia 9.

Virta, A. 2008. Kenen historiaa monikulttuurisessa koulussa. Jyväskylä: Suomen Kasvatustieteellinen Seura.

Vänttinen, J. 2009. Saako historiasta selvää? Monikulttuuriset yläkoululaiset historian lähteillä. Historian taidot motiivien, seurauksien, historian tulkintojen ja lähteiden luotettavuuden arvioinneissa. Turku: Turun yliopiston julkaisuja.

Liitteet

Liite 1: Arvobarometri

Haastattelujen aikana toteutetun arvobarometrin tulokset asteikolla 1-5 (1=erittäin tärkeä, 2=hyvin tärkeä, 3=tärkeä, 2=vähän tärkeä, 1=ei lainkaan tärkeä). Alla olevassa taulukossa näkyvät luvut ovat vastausten keskiarvoja.

Nuoret:

Ympäristö	4,5
Oikeusvaltio	4,5
Perhe	4,75
Ystävät	4
Taloudellinen vauraus	3
Koulutus	4,5
Uskonto	2,25
Hyvinvointivaltio	4,75
Markkinatalous	2,25
Demokratia	4,75
Maaailman rauha	4
Solidaarisuus	4,25
Yksilön vapaus	4,25

Chilen pakolaiset:

Ympäristö	5
Oikeusvaltio	4
Perhe	5
Ystävät	4
Taloudellinen vauraus	2,5
Koulutus	4,75
Uskonto	2,5
Hyvinvointivaltio	4,75
Markkinatalous	4
Demokratia	5
Maaailman rauha	5
Solidaarisuus	4,75
Yksilön vapaus	5

Liite 2: Haastattelurunko

Teemahaastattelun runko

Oma elämänhistoria

Miten haastateltavat kuvaavat omaa elämänsä historiaansa?

Kuinka paljon menneisyyttä on käsitelty perheen piirissä?

Miten haastateltavat kokivat pakolaisuuden ja muuton Suomeen? (P)

Mitkä tekijät ovat vaikuttaneet päätökseen pysyä Suomessa? (P)

Historian olemus ja menneisyyteen suhtautuminen

Millaisena haastateltavat ymmärtävät historian olemuksen?

Millainen merkitys historialla on oman identiteetin rakentumisessa?

Miten haastateltavat suhtautuvat menneeseen?

Mitkä historialliset tapahtumat nähdään merkittävinä?

Kansalliset kertomukset

Miten haastatelijat määrittävät suomalaisuutta ja chileläisyyttä?

Samaistuvatko haastateltavat Chilen, Suomen vai molempien historiaan?

Onko heidän ajattelussaan havaittavissa jakolinjoja kansallisuuden mukaan?

Mitkä arvot nähdään tärkeinä?

Historiakulttuurin käyttö

Kuinka paljon haastateltavat kohtaavat historiakulttuurin esityksiä?

Kuinka haastateltavat tulkitsevat historiakulttuurin esityksiä?

Millä tavalla historiakulttuuri on vaikuttanut heidän käsityksiinsä?

Tulevaisuudennäkymät

Miten haastateltavat suhtautuvat omaan ja maailman tulevaisuuteen?

Mitkä ovat heidän näkemyksensä ihmisen vaikutusmahdollisuuksista?

(P) Teema on käsitelty vain Chilen pakolaisten haastatteluissa.